

To'on ñava'a xa'a Jesucristo ña n̄itaa taLucas

TaLucas taa ra to'on yó'o kuq'an ña nda'a taTeófilo

¹ “Tata Teófilo, xa kuq'a ní n̄ivi n̄itaa na xa'a ña ndixa ke'é Jesucristo xí'in yó. ² Ta ñii k̄i'va ndatán yóo to'on ña saná'a na x̄indikon sata ra, saá yóo ña n̄itaa na. T̄anda k̄ivi k̄ixá'á Jesucristo kisa chiño ra ñoyívi yó'o, x̄ini na ña ke'é ra, ta x̄ini so'o na ña saná'a ra, ta nayó'o n̄ika'an ndoso na to'on ra. ³ Ta saá tuku ȳi'í xa sakuá'á va'a i ndi'i ña ke'é ra xí'in ndi'i ña saná'a ra nda k̄ivi k̄ixaa ra ñoyívi yó'o. Ta xáni s̄ini'í va'a ná taa i to'on ña ndaa yó'o, ndatán n̄ixiyo ña, ta ti'vi'í tutu yó'o xa ña nda'a ún, Teófilo ta to'ó. ⁴ Ta saá kundaa va'a ini ún ñandaa kúu ña xa saná'a na yó'ó xa'a Jesucristo”, káchí taLucas xí'in taTeófilo.

Ñii ángel ña k̄ixi noo Ndios ká'an ña kaku taJuan, ta sakuchu n̄ivi

⁵ K̄ivi t̄arey Herodes xá'nda chiño ra noo nañoo estado Judea, n̄ixiyo ñii sutu naní ra Zacarías. Tayó'o kúu ñii ta náta'an xí'in ñii ti'vi sutu, ta k̄ivi ti'vi nasutu yó'o naní Abías. Ñásí'í taZacarías yó'o naní ñá Elisabet, ta m̄ji ra xí'in ñásí'í ra kúu nas̄a'ya ñani síkuá tasutu Aarón. ⁶ TaZacarías xí'in ñásí'í ra ñáElisabet n̄ivi nandaa kúu na noo Ndios, ta k̄andixa

ndi'i na ña xá'nda chiño Ndios, ta inkā n̄ivi n̄i-kuchiño naní'i na to'on ña ka'ān on vā'a na xa'a taZacarías xí'in ñásí'í ra. ⁷ Ta on koó sa'ya na, chi ñánóma kúu ñáElisabet, ta ñáyó'o xí'in yii ñá na xikuā'a ní kúu na.

⁸ Ta saá n̄itondaa k̄ivi nasutu natá'an taZacarías k̄ixaā na kasa chiño na noo Ndios ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén. ⁹ Ch̄ikaa na ndat̄i xí'in yuu válí chi saá ké'é na ña koto na yukú chiño kukomí ñii ñii sutu. Ta saá keta ña taZacarías n̄ini'i ra chiño ña k̄i'vi ra Cuarto Yii ña nákaa ini ve'e ño'o yó'o, ta ka'mi ra xuxa va'a ña ndóso noo mesa tón yii. ¹⁰ K̄ivi n̄ik̄i'vi taZacarías Cuarto Yii ña ka'mi ra xuxa va'a noo Ndios, ta ndi'i n̄ivi ndóo na ndátí na ke'e ña kúu yé'é ve'e ño'o, ta ká'ān na xí'in Ndios. ¹¹ Ta saá ñii ángel k̄ixi noo Ndios k̄ixaā ña noo taZacarías, ñíndichi ña s̄ijn kua'á mesa tón yii noo xixi xuxa va'a. ¹² Ta x̄ini ra ñaángel, ta k̄ixá'á ndí'i ní ini ra, ta yí'ví ní ra. ¹³ Ta saá n̄ik̄a'ān ñaángel xí'in ra:

—Tata Zacarías, on kuyi'ví ún, chi Ndios x̄ini so'o ra ña n̄ik̄a'ān ún xí'in ra, ta ke'é ra ñii ñava'a xí'in ndó: koo sa'ya ún xí'in ñásí'í ún ñáElisabet, ta chinóo ndó k̄ivi ra kunaní ra Juan. ¹⁴ K̄ivi kaku sa'ya ndó, ta kusij ní ini ndó'ó. Ta kusij ní ini inkā n̄ivi k̄ivi kaku ra, ¹⁵ chi noo Ndios sa'ya ndó kuu ra ñii taa ta ká'no. Ta nda ñii k̄ivi on ko'o ra vino, ni on ko'o ra inkā ndutā tá sáxíini n̄ivi. Tandā k̄ivi kixá'á ra kunakaa ra t̄ixin si'í ra, ta chútú n̄imā ra xí'in ñandee N̄imā Ndios. ¹⁶ Ta saá chindeé ra kuā'a ní naIsrael sanandikó ra n̄imā na ña ko'on na yich̄i Ndios. ¹⁷ Ndatán

ñii kǐ'va nǐxǐyo ndee Nímǎ Ndios xí'in taprofeta Elías xǐnǎ'á, saá koo Nímǎ Ndios xí'in sa'ya ndó yó'o. Ta kukomí ra yichǐ ka'ǎn ra xí'in nǐvi ña nakutá'an va'a na kúu yivá xí'in sa'ya na. Ta chindeé ra nǐvi na on xǐin konǐ so'o ña nduu na nǐvi na va'a kandixa Ndios. Saá sa'ya ndó yó'o chindeé ra naIsrael ña koo ti'va na naki'in na Tǎa taKá'no noo yó —káchǐ ñaángel xí'in taZacarías.

¹⁸ Ta ndakuijn taZacarías, nǐndaqa to'on ra ñaángel, káchǐ ra saá:

—¿Ndasaá koo kundaǎ iniǐ ña kundivi ña ká'ǎn ún xí'inǐ?, chi vitin taxǐkuǎ'a ní kúuǐ, ta saá tuku ñaxǐkuǎ'a ní kúu ñásǐ'ǐ —káchǐ taZacarías xí'in ñaángel.

¹⁹ Ta ndakuijn ñaángel, nǐka'ǎn ña xí'in taZacarías.

—Yǐ'ǐ nanǐǐ Gabriel, ta ndi'i saá kǐvi ñíndichiǐ noo Ndios. Ta mǐi Ndios kúu ta tǐ'ví yǐ'ǐ vaxǐǐ ka'ǎnǐ ñava'a yó'o xí'in ún. ²⁰ Ta vitin xa'a ña on vása ní-kandixa ún to'on ña nǐka'ǎnǐ xí'in ún, on kuchiño ka'ǎn ún ndǎ ñii to'on ndǎ kixǎǎ kǐvi kundivi to'on yó'o. Ta ndixa vaxǐ ñii kǐvi ña kundivi ndi'i ña nǐka'ǎnǐ xí'in ún —káchǐ ñaángel xí'in taZacarías.

²¹ Ta nǐvi na ndóo ndátǐ ke'e, ká'ǎn xí'in tá'an na ña kuáchǐ ní taZacarías, ta kǐxǎ'á na ndǐ'ǐ ní ini na xa'a ra. ²² Ta saá keta taZacarías, ta nǐ-kuchiño ka'ǎn ra xí'in na. Ta kundaǎ ini na ndǐ Ndios tǐ'ví ra ñii ña nǐtǐvi noo tayó'o ini Cuarto Yǐi ve'e ño'o. Ñakán kǐǎ nǐ-kuchiño ka'ǎn ka'ǎ ra xí'in na, ndǎ sáná'a kuiti ra xí'in nda'a ra.

²³ Ta nǐtondaǎ kǐvi ndǐ'i kǐsa chiño taZacarías ve'e ño'o, ta kuano'o ra. ²⁴ Ta saá nǐya'a lo'o kǐvi, ta ñásǐ'ǐ ra ñáElisabet nǐkee sa'ya ñá. Ta

n̄ixiyo ñá o'on yoo ini ve'e ñá, ta nda lo'o on vasa ní-keta ñá. Ta n̄ika'an ñá, kachí ñá saá: ²⁵ “Ndios ke'é ra ñava'a xí'in̄i, xa n̄itaxi ra ñii ñatō'ó ká'no nda'āi chi vitin koo ñii sa'yāi, ta k̄indaa ra ña kúka'an noōi noō n̄ivi”, kachí ñá.

Tō'on yó'o káchí ñaángel ña k̄ixi noō Ndios k̄ivi n̄ika'an ña xí'in ñaMaría

²⁶ Xa ñño yoo ñó'o sa'ya ñáElisabet ta saá t̄i'v̄i Ndios ñaángel Gabriel kuā'an ña ñoo Nazaret, ña nákaa estado Galilea. ²⁷ Kuā'an ña koto ña ñii ñákuāan lo'o naní ñá María, ñá ta'an̄ tondaa nda ñii tāa kúu ñá. Ta xa ndás̄i ña tondaā ñá xí'in̄ ñii tāa naní ra José, sa'ya ñani síkuá̄ t̄arey David kúu ra. ²⁸ Ta n̄ixaa ñaángel noō ñaMaría yó'o ta ch̄indeé ña'a ña, n̄ika'an ña, káchí ña saá:

—̄iKua'a, nana! Yó'ó kúu ñá n̄ini'i ñava'a noo Ndios, ta yóo ra xí'in̄ ún. Ta ke'é ra ñava'a ní ka xí'in̄ ún noō ndi'i ink̄a násí'í.

²⁹ Ta ñaMaría x̄ini ñá ñaángel yó'o, ta x̄ini so'o ñá tō'on ña n̄ika'an ña, ta k̄ixá'á ndí'i ní ini ñá, x̄ani s̄ini ñá: “¿Ndachun n̄ika'an ñaángel tō'on yó'o xí'in̄ yó'?” ³⁰ Ta saá ká'an̄ ka ñaángel xí'in̄ ñá:

—On kuyi'v̄i ún, chi Ndios taxi ra ñii ñatō'ó ní nda'ā ún. ³¹ Ta vitin kee sa'ya ún, ta k̄ivi kaku ta'lo'o sa'ya ún, ta chinóo ún k̄ivi ra kunaní ra Jesús.* ³² Ta kuu ra tāa ta ká'no, ta sakunaní na ra Sa'ya Ndios taKá'no, ta Ndios taxi ra ña kuu ta'yó'o t̄arey ká'no. Ndatán n̄ixiyo x̄ii síkuá̄ ra t̄arey David, saá koo ra. ³³ Ta ka'nda chiño ra

* **1:31** K̄ivi “Jesús” kóni kachí ña: Ndios sákaku ra n̄ivi.

noo naIsrael, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ndee ra, ta kuu ra tarey ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí ñaángel xí'in ñaMaría.

³⁴ Ta saá ndakuijn ñaMaría:

—¿Ta ndasaá koo ñayó'o?, chi nda ñii ta on ta'án tondaa yi'i —káchí ña xí'in ñaángel.

³⁵ Ta ndakuijn ñaángel:

—Ta Níma Ndios kixaa ña xí'in ún, ta ndee Ndios taKá'no kixaa ña ndatán ñii kundatj koo ña, ta nakundixin ní ndi'ún ña. Ñakán sa'ya ún kuu ra ñii ta yij, ta kunaní ra Sa'ya Ndios. ³⁶ Ta ñáve'e ún ñaElisabet xa ñó'o sa'ya ña. Vará ñaxikua'a ní kúu ña, ta on kivi koo sa'ya ña, káchí nivi, ta vitin xa iño yoo ñó'o sa'ya ña.

³⁷ Saá chi Ndios kúchiño ra kasa ndivi ra ndi'ichiño, on koó nda ñii chiño ña yo'vi noo Ndios —káchí ñaángel xí'in ñaMaría.

³⁸ Ta ndakuijn ñaMaría, káchí ña saá:

—Yi'i kúu ña kisa chiño noo Ndios, ta va'a ná ke'é ra xí'in i ndatán yoo ña nika'an ún xí'in i —káchí ñaMaría xí'in ñaángel.

Ta saá kee ñaángel ku'a'an ña.

Tò'on yó'o ká'an ñaMaría ku'a'an ña koto ña ñaElisabet

³⁹ Ta nija'a lo'o kivi, ta kee ñaMaría, nómi ña ku'a'an ña ñoo ña nákaa ma'ño yuku estado Judea. ⁴⁰ Ta nixaa ñaMaría, ta niki'vi ña ve'e taZacarías, ta nika'an ña tò'on chindeé ña ñaElisabet. ⁴¹ Tá xini so'o ñaElisabet ña chindeé ñaMaría, ta kandeta sa'ya ña tixin ña, ta Níma Ndios kixaa ña, ta sakutú ña níma ñaElisabet xí'in ndee Ndios. ⁴² Ta xí'in ndi'í ndee ña nika'an ña xí'in ñaMaría, káchí ña saá:

—¡Ta ká'no ní ka ñava'a ke'é Ndios xí'in ún noo ndi'i inka násí'í ñoyívi yó'o! ¡Ta ká'no ní ñava'a ke'é ra xí'in sa'ya ún! ⁴³ Ta, ¡ndachun Ndios ke'é ra ñava'a xí'in i ña taxí ra kixaa ún koto ún yi'i! ¡Yu kúu yi'i, ta vaxi ún koto ún yi'i! Chi yó'ó kúu si'í taKá'no noo i. ⁴⁴ Xini so'o i to'on chindeé ún yi'i, ta saá sa'ya i kandeta ra tixin i chi kúsi i ní ini ra. ⁴⁵ Ta nákaa ñasi i níma ún, chi kándixa ún Ndios ña kasa ndivi ra ña nika'an ra xí'in ún —káchí ñáElisabet xí'in ñáMaría.

⁴⁶ Ta nika'an ñáMaría saá:

Xí'in níma i kisa ká'no i Ndios.

⁴⁷ Kúsi i ní ini i chi Ndios sakaaku ra yi'i.

⁴⁸ Ndios ndaa ra yi'i, vará ndasaá kuiti ñándá'vi ñá kisa chiño noo ra kúu i.

Ñakán nivi na táku vitin xí'in nivi na kutaku kivi ña vaxi sakunaní na yi'i: Ña'a ñá nákaa ñasi i níma, kachí nivi xa'a i.

⁴⁹ Saá chi Ndios ta kómí ndee ká'no, ke'é ra ku'a ní ñava'a xí'in i.

¡Taa tayi i kúu Ndios!

⁵⁰ Ta kivi vitin xí'in kivi ña vaxi Ndios kúndá'vi ini ra xini ra nivi na kisa to'ó ña'a.

⁵¹ Ndios xí'in ndee mii ra kisa ndivi ra ku'a ní chiño ná'no.

Ta xí'in ndee ra xa'ta ní'nó ra nivi na kisa ká'no xí'in mii.

⁵² Ta Ndios sanoo ra nda nino nivi naná'no ñoyívi yó'o, na kúu na ña'a ní ini, ta ndaní'i síkón ra nivi na on vása ña'a ini ña nduu na naná'no.

⁵³ Ndios taxí ra ku'a ní ñaxíxi nda'a nivi nandá'vi na xí'i soko, ta taxí ra nivi nakuíká ku'a'an vichí na.

54 Ndios chindeé ra naIsrael,
 ndi'i saá kivi kúndá'ví ini ra xini ra na,
 55 chi saá nika'an ra xí'in xii síkuá yó taAbraham,
 ta xí'in ndi'i sa'ya ñani síkuá tayó'o.
 Ndios káchí ra kundá'ví ini ra koni ra mii yó ndi'i
 saá kivi ña vaxi,
 káchí ñaMaría.
 56 Ta saá nindo ñá, nixiyo ñá xí'in ñaElisabet
 unj yoo, ta kee ñá kuano'o ñá.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi kaku taJuan, ta ta sakuchu nivi

57 Tá xa nitonda kivi kaku sa'ya ñaElisabet, ta kaku ñii ta lo'o. 58 Ta saá kunda ini nave'e ñá xí'in na xini tá'an xí'in ñá ndi Ndios ke'é ñava'a xí'in ñá ña kaku sa'ya ñá. Ta saá kúsi ní ini ndi'i na xí'in ñá. 59 Ta nitonda kivi ona kaku tikuá'á lo'o yó'o, ta kisa ndivi na costumbre ñani ña circuncisión xí'in ra ña kóni kachí xá'nda na lo'o ñii sinj ñate ra. Ta kóni na sakunaní na ra Zacarías, chi saá ñani yivá ra. 60 Ta nika'an si'í ra ñaElisabet, káchí ñá saá:

—On kivi saá, va'a ná kunaní ra Juan —káchí ñá.

61 Ta ndakuijn na, káchí na:

—¿Ndachun kóni ún kunaní ra saá? Nda ñii nave'e ún on koó ñani saá —káchí na.

62 Ta saná'a nda'a na noo yivá ra ndasaá kóni ra kunaní sa'ya ra. 63 Ta saá ndukú ra ñii viti noo na, ta ta ra kivi noo tón viti yó'o: “Kunaní ra Juan.” Ta ñaka'nda ini ndi'i na. 64 Ta saá xandikon taZacarías kixá'á kúchiño ka'an ra, ta kisa ká'no ra Ndios. 65 Ta ndi'i nivi na ndoo yó'o ñaka'nda ini na, ta kixá'á na sakuita ní'no

na to'on xa'a ñayó'o ndi'i saá ñoo ña ñó'o yuku estado Judea. ⁶⁶ Ta ndi'i nivi na xini so'o ña ndo'o taZacarías, xáni ini na xa'a ña, ta nindaqa to'on tá'an na, káchí na saá:

—¿Yu kuu tikuá'á lo'o sa'ya taZacarías kivi kuká'no ra? —káchí na, chi kúndaqa ini na ndí kómí talo'o yó'o ndee Ndios.

Xí'in to'on yó'o taZacarías kisa ká'no ra Ndios

⁶⁷ Ta Níma Ndios saktú ña ini taZacarías xí'in ndee Ndios, ta nika'an ra, káchí ra saá:

⁶⁸ Ná kasa ká'no yó Ndios, ta xá'nda chiño noo mji yó naIsrael,

Ndios chindeé ra nivi naño yó na kúu na ndikon ña'á, ta sakaku ra yó.

⁶⁹ Ta tiví ra ñii ta tandee ní, ta kixaa ra sakaku ra mji yó.

Tandee yó'o kúu ñii sa'ya ñani síkuá tarey David, ta ta kisa chiño noo Ndios kuyia xina'á.

⁷⁰ Saá yóo ña kindoo Ndios xí'in naxii síkuá yó naIsrael, chi Ndios taxi ra to'on ra nda'a naprofeta ña nika'an ndoso na kuyia xina'á, kachí na saá:

⁷¹ Ndios sakaku ra mji yó noo na saa ini xini yó, ta sakaku ra mji yó noo ndi'i nivi na on xiiin koni yó.

⁷² Xina'á kundá'ví ini Ndios xini ra naxii síkuá yó,

ta kasa ndivi ra to'on ra ña chindú'u ra ke'é ra xí'in na.

⁷³ Nika'an Ndios xí'in xii síkuá yó taAbraham

⁷⁴ ña ndixa sakaku ra mji yó noo nivi na saa ini xini yó,

ñakán on kuyi'ví yó kasa chiño yó noo Ndios.

75 Ta kuu yó n̄ivi na ndakú ini, na nataxi xí'in m̄ji
 nõ Ndios, saá kasa ndivi yó chiño nõ ra
 ndi'i saá k̄ivi ña kutak̄u yó,
 káchí t̄aZacarías.

76 Ta saá n̄ika'̄an ra xí'in tikuá'á lo'o s̄a'ya ra,
 káchí ra saá:

Yó'ó, t̄alo'o, k̄ivi kuká'no ún, ta kuu ún t̄aprofeta
 t̄a k̄a'̄an ndoso t̄o'on Ndios.

Ndasa v̄a'a ún yich̄i x̄a'a ña kivi kixaa T̄a
 t̄aKá'no nõ yó, t̄a t̄a v̄axi ñoyívi yó'o, ta
 yó'ó kuu t̄a k̄o'on si'na nõ ra.

77 Ta saná'a ún n̄ivi ndasaá koo ña sak̄aku Ndios
 n̄ivi na ndík̄on ña'á,

chi kasa ká'no ini ra x̄a'a kuachi na.

78 Sandoo ra ndi'i kuachi yó chi Ndios kúu ra t̄a
 ká'no ní ini.

Ñakán ti'ví ra ñii t̄a t̄a yóo ñoyívi n̄ino, ta
 ndatán yóo ño'o ña yé'e, saá yóo t̄a t̄a ti'ví
 ra.

K̄ivi kixaa ra ñoyívi yó'o, ta ndatán yóo ñii k̄ivi
 x̄aá, saá koo ña.

79 Saá chi ke'é ra ña naye'e ño'o nõ n̄ivi na xíka
 yich̄i naa nõ yóo ña on v̄a'a,

ta saá kuchiño naki'in na k̄o'on na yich̄i v̄a'a, ta
 kunakaã ñav̄a'a ini na,

káchí t̄aZacarías xí'in tikuá'á lo'o s̄a'ya ra.

80 Ta saá t̄alo'o t̄aJuan yó'o x̄a'no ra, ta nduu
 ra ñii t̄aká'no xí'in ndee Níma Ndios. Ta kee ra
 kuá'̄an ra, ta táku ra yuk̄u yich̄i t̄anda n̄itondaa
 k̄ivi k̄ixá'á ra ká'̄an ndoso ra t̄o'on Ndios nõ
 naño m̄ji ra naIsrael.

2

*Ñayó'o ká'an xa'a ña kaku Jesucristo
(Mt. 1:18-25)*

¹ Kuyya saá xa'nda chiño tarey Augusto ña ndakoo ñii censo ndi'i ñivi. ² Censo yó'o kúu ñanoó ndakoo kuyya xá'nda chiño tagobernador Cirenio noo na táku ñoo estado Siria. ³ Ta saá ndi'i ñivi ñixa'an na ñoo noo xitaku xii síkuá na, ta náka'yi kivi na. ⁴ Ñakán kía kee taJosé ñoo ra Nazaret ña ndá'vi ndaa estado Galilea, ta ku'a'an ra ñoo Belén ña ndá'vi ndaa estado Judea, chi taJosé kúu ra sa'ya ñani síkuá tarey David, ta ta xitaku ñoo Belén kuyya xina'á. ⁵ Ta kee taJosé ku'a'an ra, ta ku'a'an ñaMaría xí'in ra naka'yi kivi na, chi xa kindoo taJosé tonda'a ra xí'in ña, ta ñáyó'o xa nó'o sa'ya ña. ⁶ Ta ñixa'a na ñoo Belén, ta ñitonda'a kivi kaku sa'ya ña. ⁷ Ta saá kaku ñii ta lo'o, sa'ya noó ña kúu ra, ta chisúku ndaa ña ra xí'in tikoto, ta chindú'u ña ra ini yiton noo xixa'an kití, chi on vása ní-naní'i na ve'e noo kindoo na, saá chi xa chútú ndi'i ve'e noo kisin ñivi na xíka yichi.

*Naángel na kixi noo Ndios ñika'an na xí'in ñivi
na ndaa ndikachi*

⁸ Tá noó kaku sa'ya ñaMaría, ta yukú yatin ñoo Belén, ndóo na ndaa ndikachi. ⁹ Ta saá keta ñii ñaángel ña kixi noo Ndios, ta livi ní, ta ká'no ní náye'e ño'o ña kee noo Ndios, ta náye'e ña noo ndóo na ndaa ndikachi, ta ñiyí'ví ní ndi'i na. ¹⁰ Ta ñika'an ñaángel xí'in na, káchí ña saá:

—On kuyí'ví ndó, chi vaxi i ndato'on i ñava'a xí'in ndó, ta on sivi ndasaá ñii ñava'a xa'a ndó'ó

kúu ña ká'an̄i, ta vitin ká'an̄i ñava'a xa'a ndi'i n̄ivi, xa'a ña kusij̄ ní ini na xí'in ndó. ¹¹ Kiv̄i vitin kaku ñii talo'o ñoo tarey David, ta talo'o yó'o kúu Taa ta Sakaku ndó'ó. Ta Cristo Taa taKá'no noo yó kúu ra.* ¹² Ta ñayó'o koto ndó ña kundaa ini ndó ndí to'on ña ká'an̄i kúu ñandaa, chi naní'i ndó talo'o nísúku ra tikoto, ta nákaa ra ini yiton noo xixa'an kit̄i —káchí ñaángel xí'in na ndáa ndikachi.

¹³ Ta xandikon̄ kixaā kuā'a ní kā naángel, ta nakutá'an na xí'in ñaángel yó'o. Ta kixá'a na kasa ká'no na Ndios, káchí na saá:

¹⁴ ¡Ná kanóo síkón̄ ñato'ó Ndios, ta yóo ñoyívi n̄ino!

Ná koo va'a ini n̄ivi ñoyívi yó'o, na kúu n̄ivi na kúsij̄ ini Ndios xini ra, káchí naángel.

¹⁵ Tá ndi'i ñayó'o, ta saá ndi'i naángel kuano'o na ñoyívi n̄ino. Ta na ndáa ndikachi n̄ika'an̄ xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Vitin ko'on̄ yó ñoo Belén koto yó yu kúu ña yóo xa'a ña n̄ika'an̄ ñaángel ña ti'ví Ndios kixi noo yó —káchí na.

¹⁶ Ta saá kama kee na kuā'an̄ na nandukú na tikuá'á lo'o, ta n̄ixaā na naní'i na taJosé xí'in ñaMaría xí'in tikuá'á lo'o, nákaa ra ini yiton noo xixa'an kit̄i. ¹⁷ Tá xini na tikuá'á lo'o, ta ndato'on na ndi'i ña n̄ika'an̄ ñaángel xa'a ra.

¹⁸ Ta ndi'i n̄ivi na xini so'o to'on ña ndato'on na ndáa ndikachi, naka'nda ní ini nayó'o. ¹⁹ Tá ñaMaría chikaā va'a ña to'on yó'o nimā ña, ta nakani ní s̄ini ña xa'a ña. ²⁰ Ta saá ndi'i na ndáa

* **2:11** To'on "Cristo" kóni kachí ña: Taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra n̄ivi.

ndikachi, kuano'ọ na, ta kisa ká'no na ta kisa to'ó na Ndios, chi kúsiy ní ini na xa'a ndi'i ña xini na xí'in ndi'i ña xini so'o na. Nii ki'va ndatán yoo ña nika'an ñaángel xí'in na, saá yoo ña.

TaJosé xí'in ñaMaría kuq'an na ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén ña taxi na tikuá'á lo'o Jesús nda'a Ndios

²¹ Tá nítõndaa kivi onã kaku tikuá'á lo'o, ta kisa ndivi na costumbre naní circuncisión xí'in ra, ña kúu ña xá'nda na lo'o ñii sinj ñateẽ ra, ta sakunaní na ra Jesús, chi saá nika'an ñaángel xí'in ñaMaría kivi ta'an ka kee sa'ya ñá.

²² Ta nítõndaa kivi kasa ndivi taJosé xí'in ñaMaría ña ká'an ndayí Ndios ña nítãã taMoisés. Ndayí yó'o káchí ña yukia ke'é ña'a xa'a ña kaku sa'ya ñá, ta kukomí ñá yichi ki'vi tuku ñá ve'e ño'o. Ta saá taJosé xí'in ñaMaría kee na kuq'an na xí'in tikuá'á lo'o Jesús, chi kóni na taxi na ra nda'a Ndios ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén. ²³ Saá chi ndayí Ndios ña nítãã taMoisés xina'á káchí ña si'a: "Ndi'i taválí tanóó sa'ya nivi, xini ñó'ó taxi na ra nda'a Ndios", káchí ndayí. ²⁴ Ñakán kia kuq'an na ve'e ño'o ká'no ña sokõ na kitj váli noõ Ndios, chi yoo inkã ndayí Ndios ña káchí saá: "Nivi nandá'vi xini ñó'ó sokõ na ovi tindúlú án ovi tísata noõ Ndios xa'a ña kaku sa'ya na", káchí ndayí Ndios ña nítãã taMoisés kujya xina'á.

²⁵ Ta ñoo Jerusalén, yoo ñii taã naní ra Simeón, taã tandãã kúu ra, ta kisa to'ó ní ra Ndios, ta yoo Nímã Ndios xí'in ra. Ta taSimeón yó'o ndáti ra taã ta ti'vi Ndios sakaku nivi naIsrael. ²⁶ Ta Nímã Ndios xa nika'an ña xí'in taSimeón yó'o:

—On kivi yachí ún, si'na koni ún Cristo, ʔa ʔa ti'ví Ndios —káchí Níma Ndios xí'in ra.

²⁷ Ta nixaʔa ʔaJosé xí'in ñaMaría xí'in tikuá'á lo'o Jesús ve'e ño'o ká'no ña kasa ndivi na ña ká'an ndayí Ndios. Ta m̄i kivi yó'o, Níma Ndios xa nika'an ña xí'in ʔaSimeón ña ko'on ra ve'e ño'o yó'o. ²⁸ Ta saá ʔaSimeón nakutá'an ra xí'in na, ta tiin ra x̄inomi ndaa ra tikuá'á lo'o Jesús, ta kixá'á ra kisa ká'no ra Ndios, káchí ra saá:

²⁹ Tata, yó'ó kúu ʔaKá'no noo ndi'i ña yóo.

Ta vitin va'a taxi ún ña kivi i chi xa yóo va'a ini i vitin,

chi xa kisa ndivi ún ña nika'an ún xí'in i.

³⁰ Xa x̄ini i tikuá'á lo'o yó'o, ʔa ʔa ti'ví ún sakaku n̄ivi ñoyívi yó'o.

³¹ Noo ndi'i n̄ivi kisa ndivi ún ñava'a.

³² Ndatán yóo ño'o ña yé'e saá yóo tikuá'á lo'o yó'o, chi saná'a ra yichí ún noo n̄ivi na on vása kúu naIsrael.

Ta xa'a ʔayó'o, kanóo síkón ñató'ó naIsrael na kúu na ndikon yó'ó,

káchí ʔaSimeón xí'in Ndios.

³³ Ta ʔaJosé xí'in ñaMaría naka'nda ini na ndóo na, ña x̄ini so'o na ña nika'an ʔaSimeón xa'a tikuá'á lo'o Jesús. ³⁴ Ta saá ʔaSimeón nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndios ke'é ra ñava'a xí'in ndó, ná chindeé ka ra ndó'ó —káchí ra xí'in na.

Ta nika'an ka ra xí'in ñaMaría, si'í tikuá'á lo'o Jesús, káchí ra saá:

—Ndios chitóni ra sa'ya ún yó'o kuu ra ʔa ʔa sakaku ku'a ní naIsrael. Ta saá ni, sava naIsrael on kua'a na naki'in va'a na ra, ta nayó'o ndi'i xa'a na. Sa'ya ún yó'o saná'a ra n̄ivi xa'a Ndios,

ta kuá'a ní n̄ivi ɔn kandixa na ra. ³⁵ Ña ké'é n̄ivi yó'o kúu ña saná'a yukíá xáni s̄inj̄i na. Ta saá, nana, tɔndaá ñii k̄iv̄i ta'vi níma ún; ndatán xa'nda ña xí'in espada, saá kundo'o níma ún, chi kuchuchú ini ún xa'a sa'ya ún —káchí taSimeón xí'in ñaMaría.

³⁶ Ta ini ve'e ño'o ká'no yó'o yóo ñii ñáprofeta, naní ña Ana. Ñii sa'ya taFanuel kúu ñá, ta x̄ij̄i síkuá ña x̄ikuu taAser, ta ñáx̄ikua'a ní kúu ñá. K̄iv̄i x̄ikuu ñá ñálo'o, n̄itonda'a ñá, ta n̄ix̄iyo ñá xí'in ȳij̄i ñá ux̄a k̄uiya, ta saá n̄ix̄i'i ra. ³⁷ Ta ñáAna k̄indoɔ kuáan ñá, ta n̄ix̄ino ñá kom̄i s̄iko kom̄i k̄uiya. Ta ndiv̄i ñoó yóo ñá, kisa ká'no ñá Ndios, ta nda ñii k̄iv̄i ɔn vása kéta ñá ve'e ño'o. Yóo k̄iv̄i ɔn vása x̄ixi ñá chi yóo so'on ñá, ká'an ñá xí'in Ndios. ³⁸ Ta k̄ixaá ñáAna noo yóo ñáMaría xí'in taJosé xí'in tikuá'á lo'o Jesús, ta n̄ika'an ñá xí'in Ndios:

—Tata Ndios, táxa'vi ún, chi t̄i'ví ún tikuá'á lo'o yó'o k̄ixaá ra ñoyivi yó'o —káchí ñá.

Ta n̄ika'an ñá xa'a taJesús xí'in ndi'i n̄ivi na kúu na ndáti ndí Ndios sakaku ra nañoo Jerusalén.

ÑaMaría, taJosé xí'in tikuá'á lo'o Jesús kuano'o na ñoo Nazaret

³⁹ K̄iv̄i ndi'i kisa ndivi na ña ká'an ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés x̄ina'á, ta saá taJosé xí'in ñaMaría xí'in tikuá'á lo'o Jesús n̄aki'in na kuano'o na ñoo Nazaret estado Galilea. ⁴⁰ Ta ñoo yó'o xa'no talo'o Jesús, ta ñii ñii k̄uiya nd̄uu ndeé ka ra. Ta nd̄uu ra ta ndíchí ní s̄inj̄i, ta Ndios kúsii ní ini ra x̄ini ña'á ra.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi nindojo talo'o Jesús ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén

⁴¹ Ndi'i saá kujiya taJosé xí'in ñáMaría xá'an na viko Pascua† ñoo Jerusalén. ⁴² Kivi nixino taJesús uxu ovi kujiya, ta kee ra kuá'an ra xí'in na viko yó'o, chi saá nixiyo costumbre na. ⁴³ Ta kivi ndi'i viko, ta naki'in na kuano'o na, ta nindojo taJesús ñoo Jerusalén, ta on vása ní-xini taJosé ni ñáMaría ña nindojo ra. ⁴⁴ Xáni ini na án vaxi taJesús xí'in inká nave'e na án vaxi ra xí'in inká natá'an na, ká'án na. Saá kúu, ta xa niya'a ñii kivi xika na kuá'an na yichi, ta saá kixá'á na nándukú na ra xí'in ñii ñii nave'e na, xí'in ñii ñii natá'an na. ⁴⁵ Ta on koó ra, ni-naní'i na. Ta saá ñáMaría xí'in taJosé ndikó na kuá'an na ñoo Jerusalén nandukú na ra.

⁴⁶ Tanda kivi unj naní'i na taJesús ve'e ño'o ká'no, yoo ra ma'ño namaestro na sáná'a ndayi Ndios ña nitaa taMoisés xina'á. Xini so'o talo'o Jesús ña ká'an namaestro yó'o, ta ndáká to'on ra na. ⁴⁷ Ta ndi'i nayó'o naka'nda ini na xini so'o na ña ká'an taJesús chi va'a ní sini ra, ta ndichí ní to'on ndakuijn ra. ⁴⁸ Ta kixaaj taJosé xí'in ñáMaría, xini na talo'o Jesús, ta naka'nda ini na xito na, ta njka'an si'í ra xí'in ra:

—Talo'o, ndachun ke'é ún saá xí'in ndi? Yivá ún xí'in yi'i, nandukú ndi yó'ó, ta ndí'i ní ini ndi xa'a ún.

⁴⁹ Ta saá ndakuijn taJesús:

---

† 2:41 Pascua najudio kána ña uxá kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios sakaaku ra naxi sikuá na noo naño Egipto kujiya xina'á.

—¿Ndachun nandukú ndó yí'í? ¿Án on vása xíní ndó ndí chiño Yivá í xíní ñó'ó kasa ndivi í? —káchí ra.

⁵⁰ Ta on vása ní-kundaa ini na yukía kóni kachí to'on ña ñiká'an ra xí'in na.

⁵¹ Ta saá kee taJesús ñoo Jerusalén xí'in taJosé xí'in ñaMaría, ta kuano'o na ñoo Nazaret. Ta naaxaa na kán, ta ndi'i saá kivi chikaa so'o ra ta kisa ndivi ra ndi'i ña ká'an yivá ra xí'in si'í ra. Ta si'í ra, níma mji ña chikaa va'a ña ndi'i ña ndó'o ña xí'in taJesús. ⁵² Ta xa'no taJesús, ta nduu ká'no ka ra, ta kuu ndichí ka siní ra. Ta Ndios xí'in ñivi kusií ní ini na xíini na ra.

3

TaJuan, taa ta sákuchu ñivi, ká'an ndoso ra noo ñivi xa'a yichi Ndios

(Mt. 3:1-12; Mr. 1:1-8; Jn. 1:19-28)

¹ Kuyá xa'on xá'nda chiño tarey Tiberio noo ndi'i ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Roma, tagobernador Poncio Pilato xá'nda chiño ra noo naño estado Judea, tarey Herodes xá'nda chiño ra noo naño estado Galilea, tarey Felipe, ta kúu ñani taHerodes yó'o, xá'nda chiño ra noo naño estado Iturea xí'in Traconite, ta tarey Lisanas xá'nda chiño ra noo naño Abilinia. ² Ta tasutu Anás xí'in tasutu Caifás kúu taná'no noo ndi'i nasutu ñoo Israel. Ta mji kuyá yó'o Ndios ñiká'an ra xí'in taJuan, ta yóo yuku yichí, ta kúu sa'ya taZacarias. ³ Ta kee taJuan kuá'an ra ndi'i saá xiiña yatin yuta Jordán. Ta ñiká'an ndoso ra to'on Ndios xí'in ñivi, káchí ra saá:

—On vása ke'é ka ndó ña on vá'a, ta nandikó ini ndó xa'a ña on vá'a ke'é ndó ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi ndó, ta saá na'a ndó kuchu ndó —káchí ra, ká'an ra xí'in ñivi.

⁴ Ta xa'a taJuan yó'o ñitaa taprofeta Isaías xina'á, kachi ra saá:

Noo yoo yuku yichí ka'an ndoso ra, kachi ra saá: "Ná koo ti'va ini ndó, saá chi yachi kixaa mji taKá'no noo yó.

Kindaa ndó ña on vá'a sási noo ndó, ta saá va'a kuchiño naki'in ndó ra", kachi ta ta koo yuku yichí.

⁵ "Saá chi vaxi kivi tá ndi'i noo kónó nduu ndaa ña,

ta ndi'i yuku nduu ña yoso.

Ndi'i yichi yakua nduu ndakú ña,

ta ndi'i yichi yuu ní, ndundii ña, ta nduva'a ña.

⁶ Ta ndi'i ñivi ñoyivi yó'o koni na yu kúu ta ti'ví Ndios ña sakaku ra na",

káchí to'on Ndios ña ñitaa taIsaías xina'á.

⁷ Ta ku'a ní ñivi ñixaa na noo yoo taJuan, chi kóni na sakuchu ra na, ta ñika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—¡Ndó'ó, sa'ya koq xati kúu ndó! ¿Yu kúu na ñika'an xí'in ndó kuchu ndó, ta saá sakaku xí'in mji ndó ña on saxo'vi Ndios ndó'ó kivi ña vaxi?

⁸ Tá ndixa nandikó ini ndó ta kóni ndó ko'on ndó yichí Ndios, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño va'a ndatán kóni Ndios. Saá chi on vá'a kani siní ndó ndí xa'a ña kúu ndó sa'ya ñani síkuá taAbraham, Ndios sakaku ra ndó'ó. Ta ká'an i xí'in ndó, Ndios kuchiño ra ndasa ra yuu yó'o ñivi na nduu sa'ya ñani síkuá taAbraham. ⁹ Ta ñivi na on vása kisa ndivi ña kóni Ndios, ndatán

yóo yitɔn tón kóon kuji'í ɔn vá'a nda'a, saá yóo na nɔɔ Ndios. Ta Ndios xa yóo ti'va ra xí'in yáchá sjiin ña ka'nda ra ndi'í yitɔn tón ɔn vása kóon kuji'í va'a nda'a, ta ka'nda ra nó, ta taan ra nó kòkò nó nɔɔ xíxi ño'ò —káchí taJuan, ká'an ra xí'in na.

¹⁰ Ta saá njindaḡa tɔ'on na taJuan:

—¿Yukía va'a xíni ñó'ó ke'é ndi ña ɔn xo'vi ndi saá? —káchí na.

¹¹ Ta ndakuiin taJuan, njika'an ra:

—Tá yóo ñii ta, ta kómí ra ɔvi tikotɔ, ta xíni ñó'ó taxi ra ñii tikotɔ nda'a ta ta ɔn koó nda ñii tikotɔ kómí. Tá yóo ña xíxi ñii ta, ta xíni ñó'ó taxi ra ña kuxu ta ta ɔn koó ñaxíxi —káchí taJuan xí'in na.

¹² Ta sava nivi na káya si'ún nɔɔ nagobierno ñoo Roma kixaa na nɔɔ taJuan chi kóni na sakuchu ra na, ta njika'an na xí'in ra:

—Maestro, ¿yukía va'a xíni ñó'ó kasa ndivi ndi?

¹³ Ta ndakuiin ra:

—On sandá'ví ndó nivi, ta kuiti naki'in ndó si'ún ña káchí nagobierno xí'in ndó.

¹⁴ Ta sava natropa kixaa na njindaḡa tɔ'on na ra:

—Ta mji ndi, ¿yukía va'a xíni ñó'ó kasa ndivi ndi?

Ta ndakuiin taJuan, njika'an ra xí'in na:

—On kasa kuí'ná ndó si'ún inka nivi, ta ɔn ka'an ndó ñavata xa'a na. On ka'an kuáchí ndó xa'a ya'vi ndó, ta kusijí ní ini ndó xí'in ña chá'vi na ndó'ó xa'a chiño ké'é ndó —káchí taJuan xí'in na.

¹⁵ Ta ku'a ní nivi ndáti na ña kixaa Cristo, ta ta ti'ví Ndios ña sakaku ra na, ta xáni ini na saá:

“¿Án ɔn sɪví m̄i t̄aJuan kúu ra?” ¹⁶ Ta t̄aJuan n̄i k̄a'án ra xí'in na:

—Yí'i sákuchu i ndó'ó xí'in takuií, ta s̄at̄a yí'i vaxi ñii t̄a t̄a ndeé k̄a noo yí'i. Ta yí'i kúu t̄a kisa chiño kuiti noo ra. Ta t̄a ndeé k̄a noo i vaxi s̄at̄a i, ta sakuchu ra ndó'ó xí'in m̄i Níma Ndios, ña yoo ndatán yoo ño'o xíxi. ¹⁷ Xa yoo ti'va ra kasa nani ra xa'a kuachi ñivi, ta ke'é ra xí'in ñivi ndatán ké'é ñivi xí'in ndikin trigo ña xa'nda na ta saxixin na ña. Saá chi tayó'o nata'ví ra ñivi na va'a noo na ɔn vá'a. Ta taxi va'a ra ñivi na va'a ña kundoo na ve'e ra, ta taan ra ñivi na ɔn vá'a noo xíxi ño'o, ta nda ñii kivi ɔn nda'va ño'o yó'o.

¹⁸ Ta xí'in kuá'a ní to'on ndíchí, ndato'on t̄aJuan xí'in ñivi ña nandikó ini na, ta saá tuku n̄i k̄a'án ndoso ra to'on va'a xa'a Ndios xí'in na.

¹⁹ Ta xa'a tarey Herodes, n̄i k̄a'án t̄aJuan, káchí ra saá: “On vá'a ke'é tarey Herodes, chi tondá'a ra xí'in ñásí'í ñani m̄i ra t̄aFelipe”, káchí ra, n̄i k̄a'án ra noo ñivi. Ta t̄aJuan n̄i k̄a'án k̄a ra xa'a kuá'a ní ink̄a ña ɔn vá'a ke'é t̄aHerodes yó'o.

²⁰ Ta xí'in ndi'i ña ɔn vá'a yó'o, t̄aHerodes ke'é k̄a ra ink̄a ña ɔn vá'a ní k̄a ña chikaa ra t̄aJuan ini ve'e kaa.

Ñayó'o ká'an xa'a t̄aJuan kivi sakuchu ra t̄aJesús

(Mt. 3:13-17; Mr. 1:9-11)

²¹ Ta kivi t̄a'án kunakaa t̄aJuan ini ve'e kaa, ta sakuchu ra kuá'a ní ñivi. Ta saá sakuchu ra t̄aJesús. Tá ká'an k̄a t̄aJesús xí'in Ndios, ta ñixona ñoyívi ñino noo ra, ²² ta vaxi noo Níma Ndios. Ndatán ná'a tísata vaxi noo rí, saá kixi

noo ña, ta xikanóo ña noo ñíndichi taJesús. Ta ñivi na ndóo yu'u yuta xini so'o na to'on Ndios ñika'an ra nda ñoyivi ñino, káchí ra si'a:

—Yó'ó kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xini i, ta kúsii ní ini i xini i yó'ó —káchí Ndios.

*To'on yó'o ká'an yu kúu naxii síkuá taJesús
(Mt. 1:1-17)*

²³ Tá nixino taJesús oko uxu kuiya, ta kixá'a ra sáná'a ra ñivi. Xáni ini ñivi ndí sa'ya taJosé kúu ra. Ta taJosé kúu sa'ya taElí. ²⁴ Ta taElí kúu sa'ya taMatat, ta taMatat kúu sa'ya taLeví, ta taLeví kúu sa'ya taMelqui, ta taMelqui kúu sa'ya taJana, taJana kúu sa'ya taJosé. ²⁵ TaJosé kúu sa'ya taMatatías, taMatatías kúu sa'ya taAmós, taAmós kúu sa'ya taNahum, taNahum kúu sa'ya taEsli, taEsli kúu sa'ya taNagai. ²⁶ TaNagai kúu sa'ya taMaat, taMaat kúu sa'ya taMatatías, taMatatías kúu sa'ya taSemei, taSemei kúu sa'ya taJosé, taJosé kúu sa'ya taJudá. ²⁷ TaJudá kúu sa'ya taJoana, taJoana kúu sa'ya taResa, taResa kúu sa'ya taZorobabel, taZorobabel kúu sa'ya taSalatiel, taSalatiel kúu sa'ya taNeri. ²⁸ TaNeri kúu sa'ya taMelqui, taMelqui kúu sa'ya taAdi, taAdi kúu sa'ya taCosam, taCosam kúu sa'ya taElmodam, taElmodam kúu sa'ya taEr. ²⁹ TaEr kúu sa'ya taJosué, taJosué kúu sa'ya taEliezer, taEliezer kúu sa'ya taJorim, taJorim kúu sa'ya taMatat, taMatat kúu sa'ya taLeví. ³⁰ TaLeví kúu sa'ya taSimeón, taSimeón kúu sa'ya taJudá, taJudá kúu sa'ya taJosé, taJosé kúu sa'ya taJonán, taJonán kúu sa'ya taEliaquim. ³¹ TaEliaquim kúu sa'ya taMelea, taMelea kúu

sa'ya taMainán, taMainán kúu sa'ya taMatata, taMatata kúu sa'ya taNatán. ³² TaNatán kúu sa'ya taDavid, taDavid kúu sa'ya taIsaí, taIsaí kúu sa'ya taObed, taObed kúu sa'ya taBooz, taBooz kúu sa'ya taSalmón, taSalmón kúu sa'ya taNaasón. ³³ TaNaasón kúu sa'ya taAminadab, taAminadab kúu sa'ya taAram, taAram kúu sa'ya taEsrom, taEsrom kúu sa'ya taFares, taFares kúu sa'ya taJudá. ³⁴ TaJudá kúu sa'ya taJacob, taJacob kúu sa'ya taIsaac, taIsaac kúu sa'ya taAbraham, taAbraham kúu sa'ya taTaré, taTaré kúu sa'ya taNacor. ³⁵ TaNacor kúu sa'ya taSerug, taSerug kúu sa'ya taRagau, taRagau kúu sa'ya taPeleg, taPeleg kúu sa'ya taHeber, taHeber kúu sa'ya taSala. ³⁶ TaSala kúu sa'ya taCainán, taCainán kúu sa'ya taArfaxad, taArfaxad kúu sa'ya taSem, taSem kúu sa'ya taNoé, taNoé kúu sa'ya taLamec. ³⁷ TaLamec kúu sa'ya taMatusalén, taMatusalén kúu sa'ya taEnoc, taEnoc kúu sa'ya taJared, taJared kúu sa'ya taMahalaleel, taMahalaleel kúu sa'ya taCainán. ³⁸ TaCainán kúu sa'ya taEnós, taEnós kúu sa'ya taSet, taSet kúu sa'ya taAdán, taAdán kúu sa'ya Ndios.

4

*Ñayó'o ká'an xá'a taJesús
kivi ñanímá ndiva'a ká'no xito ndoso ña ra
(Mt. 4:1-11; Mr. 1:12-13)*

¹ Ta níma taJesús chútú ní ña xí'in ndee Níma Ndios, ta kee ra yuta Jordán, ta Níma Ndios nika'an ña xí'in ra ko'on ra noo yoo yuku yichí.

² Ta ovi siko kivi yoo taJesús yuku yichí, ta

ñanímā ndivā'a ká'no xító ndoso ña ra, chi kóni ña sandá'ví ña ra. Ta ndā lo'o ɔn vása ní-xixi taJesús, chi nixiyo so'on ra ɔvi siko kivi, ta saá xí'j ní ra soko. ³ Ta kixaa ñanímā ndivā'a ká'no noo ra ña koto ndoso ña ra, ta nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta va'a ka'nda chiño ún noo yuu ña ndóo yó'o ná nduu ña sija va'a —káchí ña xí'in taJesús.

⁴ Ta ndakuin taJesús, káchí ra saá xí'in ñanímā ndivā'a:

—To'on Ndios káchí ña saá: “On sivi nina ña xixi nivi kúu ña xini ñó'ó kutaku na. Ta xini ñó'ó kandixa va'a na to'on Ndios, ta saá kutaku na”, káchí to'on Ndios —káchí taJesús xí'in ñanímā ndivā'a.

⁵ Ta saá ñanímā ndivā'a ká'no nika'an ña xí'in taJesús ko'on ra xí'in ña, ta ndaa na ñii yuku sikon ní, ta ñandivā'a saná'a ña ra ndi'i ñoo ña yoo ñoyivi yó'o, ⁶ ta nika'an ñanímā ndivā'a xí'in taJesús, káchí ña saá:

—Taxi j ndayí nda'a ún kuu ún taká'no noo ndi'i ñoyivi yó'o, ta taxi j ndi'i ñakuíká xí'in ndi'i ñava'a nda'a ún. Saá chi ña'a miji kúu ndi'i ña, ta yoo yichi j taxi j ña nda'a nivi na káchí ini miji xini j. ⁷ Tá kuxítí ún noo j, ta kasa to'ó ún yi j, ta taxi j ndi'i ña kómí j nda'a ún —káchí ñanímā ndivā'a xí'in taJesús.

⁸ Ta taJesús ndakuin ra, nika'an ra xí'in ña:

—jKuta'a ún noo j, yó'ó, ñanímā ndivā'a ká'no Satanás! Chi káchí to'on Ndios saá: “Ndasaá kuiti Ndios kasa to'ó yó, ta kasa ndivi yó chiño ra, ta on kasa to'ó yó, ni on kasa ndivi yó chiño

inkā na", káchí to'on Ndios —saá nīkā'an taJesús xí'in ñanímā ndivā'a.

⁹ Ta saá ñanímā ndivā'a ká'no nīkā'an ña xí'in taJesús ko'on ra xí'in ña, ta nīxaā na yíta na sīnī torre ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta nīkā'an ñanímā ndivā'a xí'in ra:

—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta sakana xí'in mīi ún ndā nīno, ¹⁰ chi saá káchí to'on Ndios: Ndios ti'ví ra ángel ña chindeé na yó'ó ta kundaa vā'a na yó'ó.

¹¹ Ta naángel natiin na yó'ó kanóo ún noo nda'a na,

koṭo nakava ún noo yūu, ta takué'e ún, káchí to'on Ndios —káchí ñanímā ndivā'a xí'in taJesús.

¹² Ta ndakuiin taJesús:

—Saá tuku káchí to'on Ndios: “On vá'a koto ndoso yó Ndios” —káchí taJesús.

¹³ Ta ndi'i xīto ndoso ñanímā ndivā'a taJesús, ta kee ña kuā'an ña, ta ndáti ña inkā kīvi ña ndikó ña koto ndoso ña ra.

*TaJesús kixá'á ra kisa ndivi ra chiño Ndios
(Mt. 4:12-17; Mr. 1:14-15)*

¹⁴ Ta saá ndikó taJesús kuā'an ra, ta naṅaa ra estado Galilea, ta ndee Nímā Ndios yóo ña xí'in ra. Ta nīxīta ní'nó to'on xa'a ra ñii ñii ñoo. ¹⁵ Ta taJesús sáná'a ra nīvi na nákutá'an kuā'a ní ve'e ño'o sinagoga ña yóo estado Galilea yó'o. Ta ndi'i nīvi na xīnī so'o ña ká'an ra, vā'a ní ká'an na xa'a ra.

*TaJesús naṅaa ra ñoo Nazaret
(Mt. 13:53-58; Mr. 6:1-6)*

16 Ta taJesús naḡaaḡ ra ñoo Nazaret noḡ xa'no ra. Ta ndi'i saá kivi yii ña nákindée najudío xá'an ra ve'e ño'o sinagoga. Ta saá ñii kivi yii, naḡundichi ra ña ka'vi ra to'on Ndios noḡ inka ñivi na naḡutá'an ve'e ño'o yó'o. 17 Ta taḡi na nda'a ra to'on Ndios ña ñitaa taḡrofeta Isaías xina'á. Ta taJesús nandika ra ña, ta naní'i ra noḡ ká'an ña saá:

18 Nima Ndios yoo ña xí'in i,
ta naḡaxin ña yi'i vaḡi i ña ndato'on i to'on va'a
xí'in nandá'ví.
Ti'ví ña yi'i ña sandúva'a i ñivi na tá'vi nima.
Ta ti'ví ña yi'i vaḡi i saña i na nó'ni ndaa xí'in
kuḡchi na.

Ti'ví ña yi'i sanda'a i nduchu noḡ nakuáá, ña
va'a koto na,
ta sakaku i ñivi na xó'vi noḡ ña sáxo'vi ña'á.

19 Ta ti'ví ña yi'i vaḡi i ka'an ndoso i xí'in ñivi ndi
vitiñ ñitondaḡa kivi Ndios chindeé ra na,
káchi to'on Ndios ña ñitaa taIsaías ña ka'vi
taJesús.

20 Ta saá naḡasi taJesús tutu yó'o, ta naḡaḡi ra
nda'a taḡa xika chiño noḡ ve'e ño'o sinagoga,
ta xikoo ra, ta ndi'i ñivi ndáti na, xito na noḡ
taJesús. 21 Ta kixá'á taJesús ká'an ra xí'in na,
káchi ra saá:

—Mii kivi vitiñ, Ndios xa kisa ndivi ra to'on ra
ña xini so'o ndó ka'vi i —káchi taJesús xí'in na.

22 Ta ndi'i ñivi va'a ní ká'an na xa'a ra. Ta
naḡa'nda ini na ndoo na, chi va'a ní ká'an ra. Ta
ñindaḡa to'on tá'an na:

—¿An on sivi sa'ya taJosé kuu tayó'o?
iNdaḡhun va'a ní xini ra! —káchi na.

23 Ta saá ñika'an taJesús xí'in na:

—Kúndaḡ iniḡ ndí kóni ndó ka'an ndó xí'inḡ: “Ndotor, kasa taṭan xí'in mḡi ún.” Saá chi xḡni sḡ'o ndó xa'a ñava'a ke'éḡ ñoo Capernaum, ta vitin kóni ndó ña ñii kḡ'va saá ke'éḡ ñava'a ñooḡ yó'o —káchí ra xí'in na.

²⁴ Ta saá nḡka'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndixa ká'anḡ xí'in ndó, nda ñii taṭprofeta, ḡn vása náki'in va'a na ra ñoo mḡi ra. ²⁵ Naká'an ndó to'on Ndios xa'a taṭprofeta Elías, ta ta nḡka'an ndoso to'on Ndios xḡna'a. Kḡvi nḡxika taElías ñoyívi yó'o, ta Ndios ke'é ra ña ḡn vása ní-koon saḡi unḡ kḡiya sava, ta ndi'i nḡvi ndeé ní nḡxiḡ na sḡko. ²⁶ Tá mií saá ñoo Israel nḡxiyo kua'a ní náña'a nánda'ví, ná nḡxiḡ yḡi. Ta saá ni, Ndios ḡn vása ní-ti'ví ra taElías ko'on ra nda ñii ve'e náña'a yó'o ná táku ñoo Israel ña nataxi ná ñaxixi nda'a ra. Ta ñii ñoo xíká naní Sarepta, ña nákaḡ noḡ ño'o naní Sidón, kúu ñoo noḡ ti'ví Ndios taElías kua'an ra koo ra ve'e ñii ña'a ndá'ví ñá nḡxiḡ yḡi. ²⁷ Ta inkḡ kḡiya xḡna'a taṭprofeta Eliseo nḡka'an ndoso ra to'on Ndios xí'in nḡvi, ta nḡxiyo kua'a ní naIsrael na xḡndeé ní ndó'o ku'e tá'yí naní ña lepra. Ta Ndios ḡn vása ní-sanda'a ra nda ñii nḡvi naño Israel na xḡkomí ku'e lepra, ta Ndios sanda'a ra ñii laá taNaamán, ta taño Siria xḡkuu ra. Tayó'o ḡn sḡvi taIsrael xḡkuu ra, ta tayó'o kúu ta sanda'a Ndios —káchí taJesús xí'in na.

²⁸ Tá nḡvi na ndóo ve'e ño'o sinagoga ñoo Nazaret xḡni sḡ'o na to'on ña nḡka'an taJesús, ta nḡsaḡ ní na xḡni na ra. ²⁹ Saá naḡuita na, ta tiin na ra, ta taḡa na ra noḡ ñoo, ta kua'an na xí'in ra ñii xḡkḡ síkón. Saá chi kóni na sakana na ra

nda n̄ino n̄o kónó. ³⁰ Ta on vása ní-kuchiño na sakana na ra, chi taJesús n̄iya'a ra ma'ño na, ta n̄aki'in ra kuá'an ra.

TaJesús nakutá'an ra xí'in ñii taq ta kómí nima ndiva'a

(Mr. 1:21-28)

³¹ Ta n̄ixaa taJesús ñoo Capernaum estado Galilea, ta k̄ind̄o ra yó'o. Ta ndi'i saá k̄ivi ȳii ña nákindée najudío, kí'vi ra ve'e ño'o sinagoga, ta sáná'a ra n̄ivi. ³² Ta n̄aka'nda ini n̄ivi x̄ini so'o na ña ká'an ra, chi sáná'a ra na ndatán sáná'a ñii taq ta kómí ndayí.

³³ Ta ve'e ño'o sinagoga yó'o yóo ñii taq ta kómí nima ndiva'a, ta ñii ndeé ní n̄ika'an ñandiva'a, káchí ña saá:

³⁴ —Yó'ó kúu taJesús taño Nazaret, ta, ¿ndachun sándi'ún ndi'j? ¿An xa k̄ixaa ún sandi'ún xa'a ndi vitin? X̄ini va'a j yu kúu ún, yó'ó kúu Taq taȲii ta k̄ixi n̄o Ndios —káchí ña xí'in taJesús.

³⁵ Ta saá n̄ika'an taJesús xí'in ñandiva'a, káchí ra saá:

—jKasi yu'ú ún ta saña ún tayó'o!

Ta nima ndiva'a sanakava ña ta ndeé ndó'o nda n̄o ño'o, n̄o ndi'i n̄ivi. Ta saá saña ña ra, ta nda lo'o on vása ní-satakué'e ña ra. ³⁶ Ta ndi'i n̄ivi na ndóo, n̄aka'nda ini na x̄ini na ñayó'o, ta n̄indaq̄a to'on xí'in tá'an m̄i na:

—¿Yukia yó'o? jSaá chí kómí ra ndeé xí'in ndayí, ta xá'nda chiño ra n̄o nima ndiva'a, ta kisa ndivi ña ña ká'an ra! —káchí na.

³⁷ Ta kama ní n̄ixita ní'nó to'on xa'a taJesús ndi'i ñoo ña ñó'o yatin.

*Ñayó'o ká'ān xq'a taJesús kivi sanda'a ra
ña'a ñásiso taSimón*

(Mt. 8:14-15; Mr. 1:29-31)

³⁸ Ta kee taJesús ve'e ño'o sinagoga yó'o, ta naki'in ra kua'an ra ve'e taSimón* ta nixaa ra ve'e tayó'o. Ta ña'a ñásiso taSimón ndeé ní ndó'o ñá ku'e'e ka'ni. Ta nindukú na ñava'a noo taJesús chindeé ra ñá. ³⁹ Ta saá taJesús ñitonda yatin ra noo kándú'u ñá, ta kixá'á ra xá'nda chiño ra noo ku'e'e ña saña ña ñáyó'o. Ta xandikon saña ku'e'e xí'in ñá, ta nduva'a ñá. Ta ndakoo ñá, ta kixá'á ñá kisa ndivi ñá ña kuxu na.

TaJesús sánda'a ra ku'a q ní na ndeé ndó'o

(Mt. 8:16-17; Mr. 1:32-34)

⁴⁰ Tá xikuaa ñiketá ño'o, ta ku'a q ní ñivi ku'a an na xí'in natá'an na, na ndeé ndó'o, ta nixaa ra noo taJesús. Ta taJesús ñitonda nda'a ra ñii ñii na, ta sandúva'a ra na. ⁴¹ Ta tava ra ku'a q ní níma ndiva'a xikomí sava na. Tá kee níma ndiva'a ñivi, ta xí'in to'on ndason ñika'an ña xí'in taJesús, káchí ña saá:

—Yó'ó kúu Sa'ya Ndios —káchí ña.

Ta taJesús on vása ní-taxi ra ka'an ka ñaníma ndiva'a, chi xini ña Cristo kúu ra.

*TaJesús ká'ān ndoso ra to'on Ndios
ku'a q ní ñoo estado Galilea*

(Mr. 1:35-39)

⁴² Tá ñitivi inka kivi, kee taJesús ku'a an ra ñii xiiña noo on koó ñivi. Ta ku'a q ní ñivi kee na ku'a an na nandukú na ra. Ta nixaa na noo

* **4:38** Inka kivi naní taSimón kúu Pedro.

taJesús, ta on x̄in na taxi na kee ra ko'on ra inka ñoo. ⁴³ Ta n̄ika'an taJesús x̄in na:

—X̄ini ñó'ó ka'an ndoso i to'on ñava'a xa'a yich̄i Ndios noo n̄ivi na inka ñoo, chi xa'a ñayó'o Ndios t̄iví ra ȳi'j̄i vaxi i ñoyivi yó'o —káchí ra x̄in na.

⁴⁴ Ta saá taJesús kee ra ku'a'an ra ku'a ní ve'e ño'o sinagoga estado Galilea, ta ká'an ndoso ra to'on Ndios noo n̄ivi.

5

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
k̄ivi kana ra nataa ña kundikon na ra
(Mt. 4:18-22; Mr. 1:16-20)*

¹ Nii k̄ivi ñindichi taJesús yu'u m̄ini ká'no naní Genesaret.* Ta ku'a ní n̄ivi vaxi ta'a na noo ra, chi kóni na konj so'o na to'on Ndios. ² Ta taJesús x̄ini ra ovi tón barco yíta nó yu'u m̄ini chi xa noo nataa na táva tiaká, ta k̄ixá'á na nákata na ñono na yu'u takuí. ³ Ta taJesús ndaa ra ñii tón barco, tón barco taSimón kúu nó. Saá ndukú taJesús ña sakuta'a lo'o ka ra nó ma'ño takuí. Ta x̄ikoo taJesús ini tón barco yó'o, ta k̄ixá'á ra sáná'a ra n̄ivi na yíta yu'u takuí. ⁴ Tá nd̄i'i n̄ika'an ra x̄in nayó'o, ta n̄ika'an ra x̄in taSimón:

—Vitin va'a sakuta'a ún tón barco noo kóno va'a takuí yó'o, ta sakana ni'ni ndó ñono ña ná kako'on tiaká —káchí taJesús x̄in ra.

⁵ Ta ndakuijn taSimón, káchí ra saá:

—Tata Maestro, xa n̄ikisa chiño nd̄i niño ñoo, ta nda ñii tiaká on vása ní-tava nd̄i. Ta vitin tuku

* **5:1** Inka k̄ivi naní m̄ini Genesaret kúu m̄ini Galilea.

sakana ni'ni ndi ñono, chi saá xá'nda chiño ún noo ndi.

⁶ Ta sakana ni'ni na ñono ini takuií, ta kuá'a ní tiaká ñikako'on. Níchútú ndaa rí ini ñono, tãndã kixá'á ñã tá'nda ñã xí'in ñã veé ní tiaká.

⁷ Ta xí'in nda'a na kãna na natá'an na, na ñó'o ini inka tón barco, ñã kixi na chindeé ña'á na. Ta saá kixaa nayó'o, ta sakutú na ovi tón barco xí'in tiaká. Ta chútú ndaa tón barco, ta ñã veé ní ndiso nó kixá'á nó kuã ketá nó ini takuií. ⁸ Tá xini taSimón ñã chútú ndaa tón barco, ta xikuxítí ra noo taJesús, ta ñika'an ra xí'in ra:

—Yí'i kúu tãa tã kómí kuãchi, ta yó'ó kúu tayij. Ñakán on vása kómí yichí kutá'aní xí'in ún —káchí taSimón xí'in taJesús.

⁹ Chi taSimón yó'o xí'in natá'an ra, ñaka'nda ini na ta ñiyí'ví na ñã xító na chútú ndaa tón barco xí'in tiaká. ¹⁰ Ta ñii saá ñiyí'ví ovi sa'ya taZebedeo, ñaní na Jacobo xí'in Juan, ta ñii káchí kisa chiño na xí'in taSimón, ta uní tãa yó'o kúu tã xí'in yiton tón barco. Ta ñika'an taJesús xí'in taSimón:

—On kuyí'ví ún. Saá chi vitin kixá'á ún inka chiño, ñã kúu ñã nakaya ún ñivi kundikõn na yichí Ndios —káchí taJesús xí'in taSimón.

¹¹ Ta saá ñatava na tón barco ndã noo yichí yu'u mîni, ta sandakoo na ndi'i ñã kómí na, ta xikundikõn na kuã'an na sãtã taJesús.

*Ñayó'o ká'an xá'a taJesús kivi sanda'a ra
ñii tãa tã ndeé ndó'o kue'e tá'yí
(Mt. 8:1-4; Mr. 1:40-45)*

¹² Ñii kivi yóo taJesús ñii ñoo, ta kixaa ñii tãa ndeé ní ndó'o ra kue'e tá'yí ñã ñaní lepra. Tá

x̄ini ra taJesús, ta k̄ixaa ra noo ra, ta x̄ikuxítí ra nda ch̄indú'u ra ta'ya ra noo ño'o, ta x̄aku ndá'ví ra noo taJesús, káchí ra saá:

—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún yí'i noo kue'e ña ndó'o i —káchí ra xí'in taJesús.

¹³ Ta taJesús ch̄inóo ra nda'a ra soko tayó'o, ta n̄ika'an ra:

—Kóni i chindeé i yó'ó. ¡Nda'a ún! —káchí ra xí'in ra.

Ta x̄andik̄on saña kue'e tá'yí xí'in ra, ta ndu'va'a ra. ¹⁴ Ta taJesús xa'nda chiño ra noo ra, káchí ra saá:

—On ndato'on ún xí'in nda ñii n̄ivi. Ta vitin ko'on ún noo tasutu ná koto ra yó'ó ña kundaa ini ra xa n̄inda'a ún. Ta kuni'i ún ndi'i ñasoko ña xá'nda chiño ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés, ta taxi ún ñayó'o nda'a Ndios ña kundaa ini n̄ivi xa n̄inda'a ún —káchí taJesús xí'in ra.

¹⁵ Ta n̄ixita ní'nó to'on xa'a ña ke'é taJesús, ta ku'a'a ní n̄ivi ku'a'an na nakutá'an na noo taJesús ña koni so'o na to'on ña ká'an ra, ta kóni na sanda'a ra na noo ndi'i kue'e ndó'o na. ¹⁶ Ta ku'a'a ní yich̄i taJesús xá'an ra ñii xiiña noo on koó n̄ivi, ña ka'an ra xí'in Ndios.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús k̄ivi sanda'a ra ta on k̄ivi kanda

(Mt. 9:1-8; Mr. 2:1-12)

¹⁷ Ñii k̄ivi taJesús sáná'a ra n̄ivi, ta ndóo sava nafariseo xí'in ink̄a na sáná'a ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés x̄ina'á. K̄ixi sava nayó'o ku'a'a ñoo estado Galilea, ta sava na k̄ixi ñoo Jerusalén xí'in ink̄a ku'a'a ñoo estado Judea. Ta ndóo na x̄ini so'o na ña ká'an taJesús, ta ndee Ndios yóo

xí'in ra ña sanda'a ra ñivi. ¹⁸ Ta vaxi komi taa ñisokó na ñii xito noo kánóo ñii taa ta on kivi kanda, ta kixaa na ve'e noo yoo taJesus. Ndúku na ki'vi na xí'in ta on kivi kanda ini ve'e yó'o, chi kóni na chindú'u na ra noo taJesus ña sanda'a ña'á ra. ¹⁹ Ta chútú ndaa ñivi, ta ñi-kuchiño ki'vi na xí'in xito noo kánóo ta on kivi kanda. Ta saá ndaa na siji ve'e, ndiso na xito noo kánóo ra, ta kindaa na sava chíyó ña ñixona ñii yavi noo kuchiño sanoo na tayó'o noo taJesus. ²⁰ Tá taJesus xini ra komi taa yó'o kándixa na ndi kúndeé ra sanda'a ra tatá'an na, ta ñika'an ra xí'in ta ndeé ndó'o, káchí ra saá:

—Ñani, vitin xa kisa ká'no ini i xa'a kuachi ún
—káchí taJesus xí'in ra.

²¹ Ta nafariseo xí'in inka na sáná'a ndayí Ndios xini so'o na ña ñika'an taJesus, ta kixá'á na xáni siji na saá: “¿Ndá ndayí kómí tayó'o ká'an ra saá? ¿Án xáni ini ra mji ra kúu Ndios? Chi kúndaa ini yó ndí ñii laá Ndios kómí ndayí kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ñivi”, xáni siji na.

²² Ta taJesus xini ra yukia xáni siji nayó'o, ta ñika'an ra xí'in na:

—¿Ndachun xáni siji ndó ña on vá'a yó'o?
²³ ¿Yukia yo'vi ka ka'an i xí'in ta on kivi kanda? ¿Án yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña ndoo kuachi ra? ¿Án yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña nakundichi ra ta ko'on xá'á ra? ²⁴ Ta vitin sanda'a i tayó'o, ta saá kundaa ini ndó'ó ndí yi'i kúu ta kómí ndayí Ndios ñoyivi yó'o ña nakata i kuachi ñivi.

Ta saá ñika'an ra xí'in ta ndeé ndó'o yó'o:

—Nakundichi ún ta ná kuiso ún xito ún, ta no'o ún vitin —káchí taJesus xí'in ra.

25 Ta saá nḡḡ ndi'i nḡvi na yíta yó'o, xandikḡḡ naḡkundichi tayó'o, ta naḡkusokó ra xito ra, ta naḡki'in ra yichḡ kuano'o ra ve'e ra. Ta kisa ká'no ní ra Ndios chi nda'a ra. 26 Ndi'i nḡvi naḡka'nda ní ini na, ta kisa ká'no na Ndios. Ta kixá'á na yí'ví ní na, ká'an na:

—¡Ndaḡhun ñava'a ní xini ndi kivi vitin!
—káchi na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra taLeví ña kundikḡḡ ra sata ra (inka kivi naní taLeví kúu Mateo)

(Mt. 9:9-13; Mr. 2:13-17)

27 Ta saá taJesús kee ra kuá'an ra, ta xini ra ñii ta naní ra Leví, yoo ra kisa chiño ra nḡḡ káya ra si'ún xa'a nagobierno ñoo Roma. Ta nika'an taJesús xí'in taLeví, káchi ra saá:

—Na'a kundikḡḡ ún sata i —káchi ra xí'in ra.

28 Ta taLeví sandakoo ra ndi'i ña kómí ra, ta naḡkundichi ra, ta kuá'an ra sata taJesús.

29 Ta saá taLeví kisa ndivi ra ñii viko ká'no ve'e ra xa'a taJesús. Ta kuá'a ní na káya si'ún xa'a nagobierno xí'in kuá'a ní inka na kánoo to'on ña on vá'a xa'a, nixiyo na ve'e yó'o xixi na xí'in taJesús. 30 Ta nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios, xini na yu kúu nḡvi ndoo xixi xí'in taJesús. Ta saá nika'an na xí'in naxika xí'in taJesús si'a:

—On vása va'a ñayó'o. ¿Ndaḡhun xixi ndó xí'in nḡvi na káya si'ún xa'a nagobierno, xí'in inka na kánoo to'on ña on vá'a xa'a? —káchi na.

31 Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—Nḡvi na on vása ndeé ndó'o, on vása xini ñó'ó nayó'o na kasa tatan ña'á, ta nḡvi na ndeé

ndó'o kúu na xínì ñó'ó kutátán. ³² On sivi xá'a nivi va'a kúu ña kixaa i ñoyivi yó'o. Ta xá'a nivi na on vá'a kúu ña kixaa i, ta kana i na ña nandikó ini na ta kundikon na yichi Ndios —káchí taJesús xí'in na.

*Ñayó'o ká'an xá'a ña yóo so'on nivi
(Mt. 9:14-17; Mr. 2:18-22)*

³³ Ta nika'an nivi xí'in taJesús:

—Kua'a ní yichi na ndikon sata taJuan yóo so'on na, ta ká'an na xí'in Ndios, ta ñii kiva saá yóo nafariseo. Ta naxíka xí'in mii ún, ndachun nda ñii kivi on vása yóo so'on na? —káchí na.

³⁴ Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii ta tonda'a, ta ndi'i nivi na yóo viko tonda'a yó'o xíxi na, ta on kivi koo so'on na, saá chi yóo ka tayó'o xí'in na. ³⁵ Ta kivi ña vaxi, on koo ka ra xí'in na. Ta saá kía koo so'on na.

³⁶ Ta saá ndato'on taJesús ovi cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii tikoto ña yatá, ta nda ñii nivi on ka'nda na tikoto xaá ña sanda'a na noo tikoto yatá. Saá chi tikoto ña xaá ndi'i xa'a ña, ta ñii ñá'ño tikoto xaá on vása va'a kuna'a ña ña nakutá'an ña xí'in ña yatá. ³⁷ Ta nduta vino xaá, ta nda ñii nivi on vása taan na rá ini ñii yatá. Saá chi ta'nda ñii yó'o, ta kuita ndi'i tánduta vino, ta ndi'i xa'a ñii. ³⁸ Xini ñó'ó taan na tánduta vino xaá ini ñii xaá, ta saá kundeé rá koo rá, ta ñii xaá yó'o on ta'nda ña. ³⁹ Ta nivi na kúsii ini xí'i tánduta vino yatá on xiiin na ko'o na tánduta vino xaá, chi ká'an na: “Tánda vino yatá kúu tá va'a ka noo tánduta vino xaá”, káchí na —káchí taJesús xí'in na.

6

*TaJesús kómí ra ndayí ka'nda chiño ra
xa'a kivi yii ña nákindée najudío
(Mt. 12:1-8; Mr. 2:23-28)*

¹ Ñii kivi yii ña nákindée najudío, ta taJesús xí'in naxíka xí'in ra, kuá'an na yá'a na ma'ño noo yoo yita trigo. Ta naxíka xí'in taJesús kixá'á na xá'nda na yoko ta kindaa na soo trigo, ta xaxi na trigo. ² Ta xini nafariseo ña ke'é nayó'o, ta nika'an na:

—¿Ndachun yá'a ndoso ndó ndayí Ndios?, chi xa'nda ndó trigo, ta on vá'a kasa chiño yó kivi yii ña nákindée yó, káchí ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á —káchí nafariseo.

³ Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá xí'in na:

—¿An on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios noo ká'an ña xa'a xii síkuá yó tarey David xí'in natá'an ra kivi nixi'i na soko? ⁴ Saá chi kuiya xina'á niki'vi tarey David ini ve'e Ndios, ta xixi ra sita va'a ñayii, vará on sivi tasutu xikuu ra. Ta taxi ra sita va'a yó'o nda'a natá'an ra xixi na. Ta káchí ndayí Ndios saá: “Ndasaá sutu kuiti kúchiño kuxu sita va'a yii” —káchí taJesús xí'in na.

⁵ Ta káchí ka ra saá xí'in na:

—Yi'i, ta ta kixi noo Ndios, kómij ndayí ka'an i yukia va'a ke'é yó kivi yii ña nákindée yó —káchí taJesús xí'in nafariseo.

*TaJesús sanda'a ra ta yichí nda'a
(Mt. 12:9-14; Mr. 3:1-6)*

⁶ Ta inka kivi yii ña nákindée najudío, taJesús niki'vi ra ve'e ño'o sinagoga, ta kixá'á ra sáná'a

ra n̄ivi. Ta yóo ñii t̄aa, ña ȳichí kúu nda'a kua'á ra, ta ɔn vása kánda ña. ⁷ Ta ndóo sava nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios, nándukú na ndasaá chikaá na kuachi s̄ata t̄aJesús. Ta x̄ito naní na yukía ke'é t̄aJesús, án sanda'a ra t̄ayó'o, chi k̄iv̄i ȳii ña nákindée na kúu ña. ⁸ Ta t̄aJesús x̄in̄i ra ña x̄áni ini nayó'o, ta n̄ika'̄an ra x̄í'in t̄aa t̄a ȳichí nda'a:

—Na'a kundichi ún ma'ño noo ndi'i n̄ivi yó'o.

Ta saá nakundichi ra ta k̄ixaá ra. ⁹ Ta t̄aJesús n̄indaq̄a to'on ra n̄ivi:

—¿Yukía káchí ndayí Ndios xa'a k̄iv̄i ȳii ña nákindée yó? ¿Án ɔn vása ndixa káchí ña ke'é yó ñava'a, ta ɔn ke'é yó ñandiva'a? ¿Án ɔn vása ndixa káchí ña sakaku yó n̄ivi, ta ɔn sandi'i yó xa'a na? —káchí ra.

¹⁰ Ta t̄aJesús nakoto va'a ra noo ndi'i na, ta n̄ika'̄an ra x̄í'in t̄aa t̄a ȳichí nda'a:

—Sanakaá ún nda'a ún vitin —káchí ra.

Ta t̄ayó'o sanakaá ra nda'a ra, ta nduva'a ña.

¹¹ Ta nafariseo n̄isaá ní ini na, ta k̄ixá'á na ká'an na x̄í'in tá'an na ndasaá koo ka'ni na t̄aJesús.

T̄aJesús nakaxin ra uxu ovi t̄aa ña kasa ndivi na chiño ra

(Mt. 10:1-4; Mr. 3:13-19)

¹² Ñii k̄iv̄i kee t̄aJesús kua'̄an ndaa ra ñii x̄ik̄i ña ka'̄an ra x̄í'in Ndios. Niño ñoó n̄ika'̄an ra x̄í'in Ndios. ¹³ Ta n̄it̄ivi ink̄a k̄iv̄i. Ta kana ra na ndík̄on s̄ata ra v̄axi na noo ra, ta nakaxin ra uxu ovi t̄aa, ta sakunaní ra na apóstol.* ¹⁴ Ta

* **6:13** To'on “apóstol” kóni kachí ña: N̄ivi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.

ñii ñii ta uxu ovì apóstol yó'o naní ra si'a: ñii ra naní Simón, ta taJesús sākunaní ña'á ra Pedro; inkā ra naní Andrés, ñani taSimón kúu ra; inkā ra naní Jacobo; inkā ra naní Juan; inkā ra naní Felipe; inkā ra naní Bartolomé; ¹⁵ inkā ra naní Mateo; inkā ra naní Tomás; inkā ra naní Jacobo, sa'ya taAlfeo kúu ra; inkā ra naní Simón, ta ta ndíkōn partido naní ña zelote kúu ra; ¹⁶ inkā ra naní Judas, sa'ya taJacobo kúu ra; inkā ra naní Judas Iscariote, tayó'o xīkuu ta ta nītōnda nīsikó ku'ná taJesús nda'a na sáa ini xīni ña'á.

TaJesús sanda'a ra ku'a ní nivi

(Mt. 4:23-25)

¹⁷ Ta noo yuku vaxi noo taJesús xí'in na naķaxin ra kaka xí'in ra, ta kīxaa na ñii yoso. Ta naķutá'an ku'a ní nivi na ndíkōn saťa ra xí'in inkā na kīxaa noo ra. Sava nayó'o kīxi na ñoo Jerusalén xí'in ku'a ká ñoo estado Judea, inkā na kīxi ñoo Tiro xí'in ñoo Sidón, ña ñó'o yatin yu'u takuii m̄ini. Kīxaa na koni so'o na to'on ña ka'an taJesús xí'in na, ta ndúkú na ña sanda'a ra nivi na ndeé ndó'o ku'e'e. ¹⁸ Ta taJesús ta va ra ndi'i nímā ndiva'a, ta sanda'a ra na ndeé ndó'o. ¹⁹ Ndi'i nayó'o kóni na tōnda na taJesús, saá chi ndeē Ndios kée ña ra, ta sánda'a ña na.

Ká'an taJesús yu kúu na náki'in ñava'a táxi Ndios nda'a na, ta nákaq ñasii nímā na

(Mt. 5:1-12)

²⁰ Ta saá xito taJesús noo naxíka xí'in ra, ta nīka'an ra xí'in na:

—Tá kúu ndó'ó nandá'ví, na kúndaq ini ndi xīni ñó'ó ndó Ndios, ta xa'a ñayó'o nákaq ñasii

nímā ndó, chi kúu ndó n̄ivi na ndíkḡon yich̄i nḡo xá'nda chiño Ndios.

21 'Tá nándukú ndó Ndios, ndatán n̄ivi na x̄í'í ní sḡko nándukú na ña kuxu na, ta x̄a'a ñayó'o nákaa ñas̄ij̄ nímā ndó, chi Ndios taxi ra ña kutú ini ndó x̄í'in ñava'a.

'Tá kúchuchú ini ndó t̄anda xáku ndó x̄a'a ñoyívi yó'o, ta x̄a'a ñayó'o nákaa ñas̄ij̄ nímā ndó, ch̄i vaxi k̄iv̄i Ndios sakutú ka ra ñas̄ij̄ ní nímā ndó.

22 'Tá yóo n̄ivi ta s̄aa ini na x̄ini na ndó'ó, ta ḡn x̄ij̄in na kutá'an va'a na x̄í'in ndó, ta kándiv̄a na x̄í'in ndó ta chíkaa na ñato'ó ndó nda n̄inḡo ch̄i ndíkḡon ndó ȳi'í, ta x̄a'a ñayó'o nákaa ñas̄ij̄ nímā ndó. 23 K̄iv̄i ña k̄undeé ndó xó'v̄i ndó si'a, ta ná kus̄ij̄ ní ini ndó, chi ká'no ní ñava'a taxi Ndios nda'a ndó ñoyívi n̄ino. Nan̄ivi na x̄itaku x̄ina'á saxo'v̄i ní na naprofeta, ta ñii k̄i'va saá sa'ya ñani síkuá na saxo'v̄i na ndó'ó vitin, x̄a'a ña ndíkḡon ndó ȳi'í.

TaJesús ká'ḡn yu kúu n̄ivi xḡ'v̄i k̄iv̄i ña vaxi

24 'íNdá'ví ní ndó'ó nakuíká!, chi kús̄ij̄ ní ini ndó x̄í'in ña yóo ñoyívi yó'o.

25 'íNdá'ví ní ndó'ó na ch̄utú t̄ixin vitin!, ch̄i vaxi k̄iv̄i ña ḡn kóo ka ña kuxu nda'a ndó, ta k̄iv̄i ndó sḡko.

'íNdá'ví ní ndó'ó na s̄ij̄ ní xáku vitin!, ch̄i vaxi k̄iv̄i ña kuchuchú ní ini ndó t̄anda kuaku ndó.

26 'íNdá'ví ní ndó'ó na va'a ní ká'ḡn ndi'i n̄ivi x̄a'a vitin! Saá ch̄i x̄ina'á x̄ij̄ síkuá ndó ñii k̄i'va saá va'a ní n̄ika'ḡn na x̄a'a naprofeta vatá —káchí taJesús x̄í'in na.

N̄ivi na s̄aḡ ini x̄ini yó, x̄in̄i ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó na

(Mt. 5:38-48; 7:12)

²⁷ Saá n̄ika'an̄ kā taJesús x̄i'in na, káchí ra saá:

—Kóni j̄ ka'an̄ kā j̄ x̄i'in ndó'ó na x̄in̄i so'o ña ká'an̄ j̄: Kuki'vi ini ndó koni ndó n̄ivi na s̄aḡ ini x̄ini ndó'ó, ta ke'é ndó ñava'a x̄i'in n̄ivi na ɔn̄ x̄iin koni ndó'ó. ²⁸ Ndukú ndó n̄oḡ Ndios ña ke'é ra ñava'a x̄i'in n̄ivi na s̄atav̄i chi'ña ndó'ó, ta ka'an̄ ndó x̄i'in Ndios xa'a n̄ivi na kándiv̄a'a x̄i'in ndó.

²⁹ Tá káni n̄ivi xa'nda' a na n̄oḡ ñii ndó, ta ɔn̄ kani tá'an̄ ndó x̄i'in na, ta va'a kā taxi ndó ná kani na ink̄a tá'ví n̄oḡ ndó. Tá ñii n̄ivi kíndaa na tikachí ndó, ta va'a taxi ndó ña kíndaa na nda' kotó ndó. ³⁰ Tá yóo n̄ivi na ndúkú ña'a n̄oḡ ndó, ta va'a taxi ndó ña ndúkú na nda'a na. Tá yóo n̄ivi na kíndaa ña kómí ndó nda'a ndó, ta ɔn̄ ndukú ndó nataxi na ña kíndaa na nda'a ndó.

³¹ Ta ñii k̄i'va ndatán kóni ndó ke'é n̄ivi ñava'a x̄i'in ndó, saá ke'é ndó ñava'a x̄i'in na.

³² 'Saá chi tá kí'vi ini ndó x̄ini ndó ndasaá kuiti n̄ivi na kí'vi ini x̄ini ndó'ó, ta ɔn̄ vása ká'no ñayó'o n̄oḡ Ndios, chi ink̄a n̄ivi, vará na ɔn̄ vá'a kúu na, ta saá ni, kí'vi ini nayó'o x̄ini na n̄ivi na kí'vi ini x̄ini ña'á. ³³ Tá ké'é ndó ñava'a x̄i'in ndasaá kuiti na ké'é ñava'a x̄i'in ndó, ta ɔn̄ vása ká'no ñayó'o n̄oḡ Ndios, chi ink̄a n̄ivi, vará na ɔn̄ vá'a kúu na, ta saá ni, ké'é na ñava'a x̄i'in n̄ivi na ké'é ñava'a x̄i'in na. ³⁴ Tá s̄atati ndó ña kómí ndó ndasaá kuiti nda'a n̄ivi na ndáti ndó nataxi ña nda'a ndó, ta ɔn̄ vása ká'no ñayó'o n̄oḡ Ndios, chi nda' n̄ivi na ɔn̄ vá'a s̄atati na ña kómí na nda'a natá'an̄ na, chi x̄áni s̄in̄i na ñii k̄iv̄i naki'in tuku na ña s̄atati na. ³⁵ Ta ndó'ó, x̄in̄i ñó'ó kuki'vi ini ndó koni ndó n̄ivi na s̄aḡ ini x̄ini ndó'ó. Ke'é

ndó ñava'a xí'in na, ta satati ndó na ña kómí ndó, vará on vása ndáti ndó naki'in tuku ndó ña satati ndó. Ta saá kuchiño naki'in ndó ñava'a taxi Ndios nda'a ndó. Chi ñava'a ke'é ndó saná'a ña ndixa kúu ndó sa'ya Ndios taKá'no. Chi Ndios ké'é ra ñava'a xí'in ñivi na on vá'a, ta xí'in ñivi na on xiin nakoni ndi'i ñava'a vaxi noo Ndios. ³⁶ Kundá'ví ini ndó koni ndó inká ñivi, saá chi Yivá yó Ndios kúu ta kúndá'ví ní ini xíni ndi'i ñivi.

*On ka'an yó to'on ña on vá'a xa'a inká ñivi
(Mt. 7:1-5)*

³⁷ Tá on ka'an ndó ña on vá'a xa'a inká ñivi, ta Ndios on ka'an ra ña on vá'a xa'a ndó'ó. Tá on satavi chi'ña ndó inká ñivi, ta Ndios on satavi chi'ña ra ndó'ó. Tá kasa ká'no ini ndó xa'a kuachi inká ñivi, ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó. ³⁸ Tá taxi ndó ñava'a nda'a inká ñivi, ta saá Ndios taxi ra ñava'a nda'a ndó. Ndatán yóo kiva chutú ña sákutú ni'i na, tãnda kóyo ndaa mji ña, saá koo kiva ña taxi Ndios nda'a ndó. Ndatán yóo kiva ña taxi ndó nda'a inká ñivi, ta mji kiva yó'o taxi Ndios nda'a ndó —káchí taJesús xí'in na.

³⁹ Ta ndato'on taJesús ñii cuento ña saná'a ra na. Njka'an ra, káchí ra saá:

—¿An kuchiño ñii takuáá tiin ra nda'a inká takuáá ña ko'on ra ñii yichi? On kuchiño, chi ovi ra saá koyo ta'vi. ⁴⁰ Tá yóo ñii ta sakuá'á, ta on kuchiño kuu ra ta ká'no ka noo tamaestro ra. Ta saá ni, tá ndi'i sakuá'á ní ra, ta kuchiño tondaa ra koo ra ndatán yóo tamaestro ra —káchí taJesús.

⁴¹ Ta ndat̄on taJesús ink̄a cuento ña saná'a ra, káchí ra saá xí'in na:

—Ndátán yóo ñivi na kí'in va'a kuenda ña nákaa ñii m̄í'í lo'o nduch̄u ño ñani tá'an na, ta on vása kí'in na kuenda ña nákaa ñii yiton tón ká'no nduch̄u ño m̄i na, ta saá yóo ndó'ó, chi kí'in va'a ndó kuenda ña kuachi lo'o ké'é natá'an ndó, ta on vása kí'in ndó kuenda ña kuachi ká'no ké'é m̄i ndó. ⁴² Tá nákaa ñii yiton ká'no nduch̄u ño ndó, ta on vá'a ka'an ndó xí'in ñani ndó, kachí ndó saá: “Taxi ún ná tava i m̄í'í lo'o nákaa nduch̄u ño ún”, kachí ndó. Tá ké'é ndó saá, ta, ñivi na ovi yu'u kúu ndó'ó! Chi si'na xini ñó'ó tava ndó yiton nákaa nduch̄u ño ndó, ta saá kuchiño va'a koto ndó ña tava ndó m̄í'í lo'o nákaa nduch̄u ño ñani ndó —káchí taJesús xí'in na.

Ña ké'é ñivi saná'a yukia yóo ini na

(Mt. 7:17-20; 12:33-35)

⁴³ —Nda ñii yiton tón va'a, on kivi koon kuj'i tí on vá'a nda'a nó, ta nda ñii yiton tón on vá'a, on kivi koon kuj'i va'a nda'a nó. ⁴⁴ Tá xito ndó kuj'i nda'a yiton, ta saá kúnda'a ini ndó ndá yiton kúu nó. Yiton tón ñiño ta on vása koon tihigo ni tíuva nda'a nó. ⁴⁵ Tón yiton saná'a saá: Ñivi na kómí nima va'a, ká'an na to'on va'a. Ta ñivi na kómí nima on vá'a, ká'an na to'on on vá'a. Saá chi ndátán yóo nima ñivi, saá yóo to'on ña ká'an na —káchí taJesús xí'in na.

Xini ñó'ó kasa ndivi ñivi ña ká'an taJesús xí'in na

(Mt. 7:24-27)

⁴⁶ Ta saá ñika'an ka ra xí'in na:

—Ta ndó'ó, ¿ndachun ká'an ndó yi'i kúu taKá'no noo ndó, ta on xin ndó kasa ndivi ndó ña ká'an i xí'in ndó? ⁴⁷ Ta vitin ndát'on i xí'in ndó ndasaá yóo nivi na xini so'o to'on i ta kisa ndivi na ña ká'an i xí'in na. ⁴⁸ Ndatán yóo ñii ta ta ndíchi sinj, saá yóo na. Saá chi ta ta ndíchi sinj xáta kónó ra ta kisa va'a ra ve'e ra sata yuu chée kútu. Tá ndeé ní koon savi, ta xá'no ní yuta, ta xa'a ve'e tayó'o ndeé ní káni takuii, ta ve'e ra on vása ní-nakava ña, chi xa'a ve'e yó'o nákaa kútu ña sata yuu chée. ⁴⁹ Ta ndatán yóo ñii ta ta on vása ndíchi sinj, ta tayó'o kisa va'a ra ve'e ra noo yóo yotí vitá, saá yóo nivi na xini so'o to'on ña ká'an i, ta on vása kisa ndivi na ña. Tá ndeé ní koon savi, ta xá'no ní yuta, tанда xa'a ve'e tayó'o ndeé ní káni takuii, ta on vása ní-kundeé ña, ta nakava ña ta ndi'i xa'a ña —káchí taJesús xí'in na.

7

TaJesús sanda'a ra ñii ta ta kisa chiño noo ñii ta ndiso chiño xí'in natropa (Mt. 8:5-13)

¹ Tá ndi'i nika'an taJesús xí'in na, ta ndikó ra kuano'o ra ñoo Capernaum. ² Ta yóo ñii tañoo Roma ta ndiso chiño xí'in ñii ciento natropa kúu ra, ta ndeé ní ndó'o ñii ta kisa chiño noo ra nda yóo ña kivi ra. Ta tapatrón ra kí'vi ní ini ra xini ña'á ra. ³ Ta xini so'o ra to'on ña nika'an nivi xa'a taJesús, ta ti'vi ra sava naxikua'a noo najudío ko'on na ndukú na noo taJesús kixi ra sanda'a ra ta kisa chiño noo ra. ⁴ Kivi nixaa naxikua'a

noḡ taJesús, ta kixá'á na xáku ndá'ví na noḡ ra, ká'an na xí'in ra:

—Tata, vaxi ndi ndúkú ndi ñamanj noḡ ún sanda'a ún ta kisa chiño noḡ ta ndiso chiño xí'in natropa ñoo Roma. Taká'no yó'o kúu ñii taḡa ta va'a ní, ta xa'a ñayó'o va'a chindeé ún ra. ⁵ Saá chi kí'vi ní ini ra xíni ra mji yó nañoos Israel, ta kisa va'a ra ve'e ño'o sinagoga ñoo yó —káchí na xí'in taJesús.

⁶ Ta saá kee taJesús kuá'an ra xí'in na. Ta xa yatin xaḡa na ve'e noḡ kándú'u ta ndeé ndó'o, ta ta ndiso chiño xí'in natropa ti'ví ra sava natá'an ra kuá'an na ka'an na xí'in taJesús si'a:

—Tata, si'a káchí ta'tá'an ndi, ta ndiso chiño noḡ natropa ñoo Roma: On vá'a sandi'i ka ini ún ña kixi ún ve'e ra. Saá chi xáni sijnj ra yó'ó kúu ta ká'no ní noḡ ra, ta ta njno ní kúu ra noḡ ún. Ñakán on vá'a ki'vi ún ini ve'e ra, ⁷ ni on vása kómí ra yichj kixaḡa ra noḡ ún, xáni sijnj ra. Ta kómí ún ndayí ña kuiti ka'nda chiño ún noḡ kue'e, ta nduva'a ta ndeé ndó'o, káchí ra. ⁸ Kúndaḡa ini ra xa'a ndayí, chi yóo na xá'nda chiño noḡ ra, ta kisa ndivi ra ña ká'an na xí'in ra; ta mji ra xá'nda chiño ra noḡ inká natropa, ta kisa ndivi na ña ká'an ra. Tá ká'an ra xí'in ñii ta'tropa ña ko'on ra, ta saá kuá'an ra. Tá kána ra inká ra, ta saá vaxi ra. Tá ká'an ra xí'in ta xíka chiño noḡ ra kasa ndivi ra ñii chiño, ta kisa ndivi ra ña, saá káchí ta ndiso chiño noḡ natropa, ta ti'ví ra ndi'j ka'an ndi to'on yó'o xí'in ún —káchí na xí'in taJesús.

⁹ Ta taJesús na'ka'nda ini ra xijnj so'o ra to'on yó'o, ta njka'an ra xí'in njivi na ndóo xí'in ra:

—Ndixa ká'an̄ j̄ xí'in ndó, ndi'i saá ñoo Israel ta'án nakutá'an̄ j̄ xí'in ñii tā ta kándixa Ndios ndatán kándixa tayó'o, ta ni on sivi tajudío kúu ra —káchí taJesús xí'in na.

¹⁰ Ta saá na kixi xí'in chiño ndikó na kuano'o na. Tá naxaa na ve'e ta ndíso chiño xí'in natropa, ta xini na xa nduvá'a tā ta kisa chiño noo ra.

TaJesús sanataku ra sa'ya ñii ña'a ñándá'vi

¹¹ Tá ndi'i ñayó'o, ta kee taJesús kuá'an ra xí'in naxíka xí'in ra ñii ñoo naní ña Naín. Ta kuá'a ní nivi kuá'an na sata ra. ¹² Ta nixaa na yatin noo ñoo, ta nakutá'an na xí'in nivi ñísokó na xaton noo nákaa ñii ta nixi'j̄ kuá'an na sandúxun na ra. Ta nixi'j̄ yó'o kúu talo'o, ñii laá ra saá kúu sa'ya si'í ra, ta nixi'j̄ ra, ta nindo mató'ón si'í ra, chí ñá xa nixi'j̄ yij̄ kúu ñá. Ta kuá'a ní natá'an ñá kuá'an na xí'in ñá. ¹³ Ta xini taJesús ñáyó'o, ta nata'ví ní ini ra xini ña'a ra, ta nika'an ra xí'in ñá:

—On kuaku ún —káchí ra xí'in ñá.

¹⁴ Ta nixaa yatin ra, ta nitondaa nda'a ra xaton noo nákaa talo'o nixi'j̄. Ta nivi na ñísokó xaton, xikuíta na, ta taJesús nika'an ra xí'in talo'o nixi'j̄, káchí ra saá:

—Talo'o, ká'an̄ j̄ xí'in ún, jndakoo ún! —káchí taJesús xí'in ra.

¹⁵ Ta nataku ra, ta ndaní'i lo'o xí'in mji ra, ta xikoo ra, ta kixá'á ra ká'an ra. Ta taJesús nataxi ra talo'o yó'o nda'a si'í ra. ¹⁶ Ta ndi'i nivi na yita yó'o kixá'á na yí'ví na, ta ká'an na ñava'a xa'a Ndios, káchí na saá:

—Ñii taprofeta ká'no xa kixaa ra noo yó. Ndios xa kixaa ra chindeé ra naño ra —káchí na.

17 Ta saá nixita ní'no to'on xa'a taJesús ndi'i saá ñoo estado Judea, xí'in inká ñoo ñó'o yatin estado Judea.

TaJuan, ta sákuchu ñivi, ti'ví ra naxíka xí'in ra kuá'an na ndaká to'on na taJesús

(Mt. 11:2-19)

18 Ta ñivi naxíka xí'in taJuan ta ta sákuchu ñivi, nixa'an na koto na ra, chi nákaa ra ini ve'e kaa, ta nika'an na xí'in ra xa'a ndi'i ña ké'é taJesús. Ta taJuan kana ra ovi naxíka xí'in ra, 19 ta ti'ví ra na kuá'an na noo taJesús, ña ndaká to'on na ra si'a:

—¿Án yó'ó kúu ta ta ndáti ndi ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi yó'o, án kundati ka ndi inká ra?

20 Ta saá, nixaa naxíka xí'in taJuan noo taJesús, ta nika'an na xí'in ra:

—TaJuan ta sákuchu ñivi, ti'ví ra ndi'i vaxi ndi ndaká to'on ndi yó'ó: “¿Án yó'ó kúu ta ta ndáti ndi ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi yó'o, án kundati ka ndi inká ra?” —káchí na xí'in ra.

21 Ta mji hora kixaa nayó'o noo taJesús, ta sanda'a ra kuá'a ní ñivi na ndeé ndó'o ndi'i saá noo kue'e, ta ta va ra níma ndiva'a kómí ñivi, ta sanda'a ra nduchú noo nakuáá ña koto va'a na.

22 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in naxíka xí'in taJuan:

—Ná ndikó ndó noo taJuan, ta ndatq'on ndó xí'in ra ña xini so'o ndó, ta ña xini ndó yó'o. Chi xa xini ndó ñivi na xikuu nakuáá, ta xa va'a xíto na vitin. Ta ñivi na on vása ní-kivi kaka, ta vitin xa va'a xíka na. Ta ñivi na xikuu na ndeé ní ndó'o xí'in kue'e tá'yí naní ña lepra, ta vitin

xa ndündii na. Ta n̄ivi na kaku só'ó, ta vitin xa va'a x̄in̄i so'o na. Ta n̄ivi na n̄ixi'i, n̄atak̄u na. Ta vitin n̄ivi nandá'ví x̄in̄i so'o na to'on ñava'a ká'ān ndosōi. Ta ndi'i ña x̄in̄i so'o ndó ta x̄ito ndó kisa ndivi i yó'o, saá kachí ndó ndato'on ndó x̄i'in taJuan. ²³ Ta tāa ta kándixa yi'i, tá on sandakoo ra yi'i, vará on kasa ndivi i chiño ña ndáti ra, ta nákaa ñas̄i nimā tāyó'o —káchí taJesús x̄i'in nax̄ika x̄i'in taJuan.

²⁴ Ta saá kee na kuano'o na, ta taJesús kixá'á ká'ān ra x̄i'in n̄ivi na ndóo noo ra, káchí ra saá:

—Ta k̄ivi n̄ixa'ān ndó x̄ito ndó taJuan noo yuku yichí, ¿yukiā ndáti ndó koto ndó? ¿Án ndáti ndó koto ndó ñii tón toyóó tón kisin ní kisa tāchi? Ó'on, on s̄iví saá. ²⁵ ¿Án ká'ān ndó koto ndó

ñii tāa ta va'a ní tikotō ndixin? Ó'on, chi n̄ivi na va'a ní tikotō ndixin ta kómí na ñakuíká, on vása ndóo na yuku yichí, nayó'o ndóo na ve'e ná'no ña livi ní. ²⁶ ¿Án n̄ixa'ān ndó x̄ito ndó

ñii tāprofeta? Saá va, taJuan kúu ñii tāprofeta ndino'o, ta ká'no ní kā chiño kisa ndivi taJuan noo chiño kisa ndivi ink̄a naprofeta na n̄ika'ān ndoso to'on Ndios x̄ina'á. ²⁷ Ta kuiyā n̄iya'a ñii tāprofeta n̄itaa ra to'on Ndios xa'a taJuan, to'on Ndios ña káchí saá:

Tāyó'o kuu tā x̄ika chiño noo i,
ta ti'ví i ra ko'on si'na ra noo taKá'no ta ti'ví i
ñoyívi.

Ta ndasa va'a ra yichí ña ko'on taKá'no ta ti'ví i
sakāku n̄ivi ñoyívi,

saá n̄ika'ān Ndios xa'a taJuan x̄ina'á.

²⁸ Ta n̄ika'ān tuku taJesús x̄i'in na, káchí ra saá:

—Ñandixa ká'an̄i xí'in ndó, ɔn koó ink̄a taprofeta ká'no k̄a noo taJuan, ta sakuchu n̄ivi. Ta saá ni, ɔa ta n̄ino ní k̄a yóo noo ndi'i ink̄a n̄ivi na náki'in yich̄i ña xá'nda chiño Ndios, ta tayó'o kúu ta ká'no k̄a noo taJuan —káchí taJesús xí'in na.

²⁹ Ta nañoo yó'o xí'in na káya s̄i'ún xa'a nagobierno ñoo Roma x̄ini so'o na to'on yó'o, ta xáni s̄ini na ndí ña ch̄itóni Ndios ñandaa kúu ña. Saá chi xa n̄ixa'an na noo taJuan ta sakuchu ra na. ³⁰ Ta nafariseo xí'in ink̄a namaestro na x̄ini va'a ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés, n̄i-xiin na naki'in na ñava'a ña ch̄itóni Ndios xa'a na, chi n̄i-xiin na taxi na sakuchu taJuan na. ³¹ Ta saá k̄ixá'á ká'an taJesús xí'in n̄ivi:

—¿Ndasaá yóo n̄ivi na ndóo ñoyivi yó'o vitin?
³² Ndatán yóo naválí na sásiki noyá'vi, saá yóo na. Sava naválí ká'an na xí'in ink̄a naválí tá'an na, káchí na saá: “Tá t̄ivi ndi música livi xa'a ndó, ta n̄i-xiin ndó kata xá'á ndó. Tá x̄ita ndi yaa ndá'ya ní ña x̄ita na noo ndúxun na n̄ixi'i, ta n̄i-xiin ndó kuaku ndó”, káchí naválí. ³³ Ndatán yóo naválí yó'o, saá yóo ndó, chi taJuan ɔn vása ní-xixi va'a ra, ta nda ñii k̄ivi ɔn vása ní-xi'i ra vino, ta káchí ndó xa'a ra: “Tayó'o kómí ra níma ndiva'a.” ³⁴ Ta ȳi'i, ɔa ta k̄ixi noo Ndios, k̄ixaa i ñoyivi yó'o, ta xixi va'a i, ta x̄i'i vino, ta káchí ndó saá xa'a i: “Ta ndeé ní xixi ra, ta ku'a ní x̄i'i ra. Ta kúsij ní ini ra x̄ika ra xí'in na káya s̄i'ún xa'a nagobierno, xí'in ink̄a n̄ivi na kánoo ɔn vá'a to'on xa'a”, saá káchí ndó xa'a i. ³⁵ Ta ndi'i n̄ivi na kómí ñandíchi Ndios, kúu na ké'é ñava'a, ta ñayó'o sáná'a ndí ñandíchi Ndios kúu ñandaa —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús n̄ixaa ra kuxu ra ve'e tafariseo Simón

³⁶ N̄ii tafariseo naní Simón kana ra taJesús ko'on ra ve'e ra kuxu ra. Ta taJesús kee ra ku'a'an ra, ta n̄ixaa ra ve'e tafariseo yó'o, ta x̄ikoo ra kuxu ra. ³⁷ Ta n̄ii ña'a, ñáño yó'o kúu ñá, ta kánóo on vá'a to'on xa'a ñá, ta x̄ini so'o ñá ndí n̄ixaa taJesús ve'e taSimón. Ta kee ñá ku'a'an ñá x̄i'in n̄ii yuyū ña kuv'a x̄i'in yūu naní alabastro, ta chútú ñayó'o x̄i'in nduta tá xá'an támi, tá yá'ví ní kúu rá. ³⁸ Ta n̄ixaa ñá, x̄ikuxítí ñá xa'a taJesús, ta xáku ñá, ta x̄i'in tánōo ñá, k̄ixá'á ñá nákata ñá xa'a ra, ta náyakón ñá xa'a ra x̄i'in yisi s̄ini ñá. Ta ch̄ika ñá ndi'i nduta tá xá'an támi xa'a ra, ta ch̄ito ñá xa'a ra. ³⁹ Ta x̄ito tafariseo ña ké'é ñá x̄i'in taJesús, ta k̄ixá'á ra x̄áni s̄ini ra saá: “Tá ndixa taprofeta ndino'o kúu tayó'o, níkúu, ta kundaa ini ra ndí ña'a yó'o ñá kánóo on vá'a to'on xa'a kúu ñá”, x̄áni ini tafariseo. ⁴⁰ Ta taJesús n̄ika'an ra saá x̄i'in ra:

—Tata Simón, yóo ña kónij̄ ka'an̄ij̄ x̄i'in ún —káchí ra.

Ta ndakuijn̄ taSimón, káchí ra saá:

—Va'a, ka'an̄ ún x̄i'in̄ij̄, Tata Maestro —káchí ra.

⁴¹ Ta taJesús ndato'on ra n̄ii cuento x̄i'in ra, n̄ika'an ra káchí ra saá:

—Saá ndo'o ov̄ij̄ t̄aa t̄a níká s̄i'ún noo n̄ii t̄a s̄atati s̄i'ún. N̄ii t̄aa níká ra o'on ciento s̄i'ún denario, ta ink̄a ra níká ov̄ij̄ s̄ikō ux̄u s̄i'ún denario. * ⁴² Ta nda n̄ii ra on vása kómí ra s̄i'ún cha'vi ra ña níká ra. Ta saá t̄a s̄atati s̄i'ún k̄isa

* **7:41** N̄ii denario kúu s̄i'ún ña kúu ya'vi n̄ii t̄aa t̄a k̄isa chiño n̄ii k̄iv̄ij̄.

ká'no ini ra xa'a ndiovi nayó'o, on vása ka níká na. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí taJesús.

Ta nindaqa to'on ra taSimón:

—¿Yukía xáni sijní ún? ¿Yukú ñii ta ovi yó'o kuki'vi ka ini ra koni ra ta satati sijní ún ra?

⁴³ Ta ndakuijn taSimón, káchí ra saá:

—Taa ta níká ku'a ní ka sijní ún kúu taa ta kuki'vi ka ini koni ra ta satati sijní ún ra —káchí ra.

Ta nika'an taJesús xí'in taSimón:

—Ndixa ká'an ún —káchí ra.

⁴⁴ Ta ndikó koo ra xító ra noo ña'a, ta nika'an ra xí'in taSimón:

—¿An xító ún ñáyó'o? Chi ñáyó'o nakata ña xa'a i xí'in tánoo ñá, ta nayakón ña xa'a i xí'in yisi sijní ñá. Ta yó'ó, tá niki'vi i ve'e ún, ta on vása ní-taxi ún takuií nakata i xa'a i, ⁴⁵ ta on vása ní-chindeé ún yi'j xí'in ña chíto ún noo i. Ta ñáyó'o chíto ña xa'a i, nda niki'vi i ve'e ún tанда vitin on vása sándakoo ña chíto ña xa'a i. ⁴⁶ Ta yó'ó, on vása ní-chikaa ún aceite sijní i ña kasa to'ó ún yi'j. Ta ñáyó'o chikaa ña nduta tá xá'an támi xa'a i. ⁴⁷ Ta vitin kóni i ka'an i xí'in ún: Vará ku'a ní kuachi xikomí ñáyó'o, ta kisa ká'no ini i xa'a ndi'i ña. Kí'vi ní ini ña xini ña yi'j, saá chi xini ña ku'a ní kuachi ña kisa ká'no ini i xa'a. Ta inká nivi, na kómí lo'o kuachi, ta kasa ká'no ini i xa'a ña, nayó'o lo'o kuiti kuki'vi ini na koni na yi'j —káchí ra xí'in taSimón.

⁴⁸ Ta nika'an taJesús xí'in ñáyó'o:

—Xa kisa ká'no ini i xa'a kuachi ún, nana —káchí ra xí'in ñá.

⁴⁹ Ta inká na ndóo noo mesa, kixá'á na ká'an tá'an na, káchí na saá:

—¿Yu kúu tayó'o, ta kisa ká'no ini ra xa'a kuachi? Chi ñii laá Ndios kómí ra yichí ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ñivi —káchí na.

⁵⁰ Ta taJesús ñika'an ra xí'in ña'a:

—Xa'a ña kándixa ún yí'i, Ndios sakaku ra yó'ó. Ta vitin ná koo va'a ini ún ta kuano'o ún ve'e ún —káchí ra xí'in ñá.

8

Ñayó'o ká'an yu kúu násí'í ná chindeé taJesús

¹ Ta saá kee taJesús, ku'a'an ra ku'a'a ní ñoo ná'no xí'in ñoo válí, ká'an ndoso ra noo ñivi to'on ñava'a xa'a yichí noo xá'nda chiño Ndios. Ta xí'in ra ku'a'an uxu ovi naapóstol, ² xí'in násí'í ná ndíkõn sata ra. Sava násí'í yó'o ndeé xindo'o ná kue'e, ta taJesús sanda'a ra ná. Ta tava ra nima ndiva'a xikomí inká ná, ta nduva'a ná. Ñii ñaña'a yó'o ñaní ñá María Magdalena, ta xikomí ñá uxá nima ndiva'a, ta taJesús tava ra ndi'i ña, ta nduva'a ñá. ³ Inká ñá ñaní Juana, ñá kúu násí'í taChuzá, ta ndiso chiño xí'in ve'e ká'no tarey Herodes. Inká ñá ñaní Susana, ta ku'a'a ní ká násí'í ndíkõn sata taJesús, ta chindeé ná ra xí'in ña xini ñó'ó ra nda'a ra.

TaJesús ndátõ'on ra cuento xa'a ta ta chí'i ndikõn trigo

(Mt. 13:1-9; Mr. 4:1-9)

⁴ Ta ñakutá'an ku'a'a ní ñivi na kee ñii ñii ñoo, ku'a'an na koni so'o na ña ka'an taJesús, ta ñika'an ra xí'in na ñii cuento ña saná'a ra na, ta káchí ra saá xí'in na:

⁵ —Saá ndõ'o ñii ta chí'i ndikõn trigo. Ta kixá'á ra xíta ní'nó ra ndikõn trigo ña chí'i ra noo

ño'o. Ta sava ña n̄koyo yich̄i, ta n̄ivi x̄indoso na ña, ta k̄ixaa t̄isaa ta x̄axi r̄i ña. ⁶ Sava ndik̄in n̄koyo noo yásin ní noo ño'o s̄ata yuu, ta ndik̄in yó'o kama ní n̄induta ña, ta n̄iyich̄i ña, ta nd̄i'i x̄a'a ña, chi on vása yóo ko'yo noo ño'o yó'o. ⁷ Ta sava ña n̄koyo ma'ño tón ñiño, ta n̄induta ña, ta n̄i-kuchiño kua'no ña, saá chi x̄a'no tón ñiño yó'o, ta x̄a'ni nduta nó ña. ⁸ Ta sava ndik̄in n̄koyo noo ño'o va'a ña kuikon. Ta n̄induta ña, ta x̄a'no ña, ta kua'a ní n̄ixiyo ndik̄in yita yó'o, nda sava yita taxi ñii ciento ndik̄in —káchí taJesús x̄i'in na.

Tá nd̄i'i cuento yó'o, ta saá x̄i'in ndi'i ndee ra n̄ika'an ra x̄i'in na:

—Ndi'i ndó'ó n̄ivi na yóo so'o, x̄ini ñó'ó chikaa so'o ndó ña ká'an i x̄i'in ndó —káchí taJesús x̄i'in na.

Ñayó'o ká'an ndachun taJesús saná'a ra n̄ivi x̄i'in cuento

(Mt. 13:10-17, 18-23; Mr. 4:10-12, 13-20)

⁹ Ta saá naxíka x̄i'in taJesús n̄indaqa to'on na ra:

—¿Yukía kóni kachí cuento yó'o? —káchí na.

¹⁰ Ta ndakuin taJesús, n̄ika'an ra x̄i'in na:

—Ta ndó'ó, Ndios taxi ra ña kúndaq̄ ini ndó to'on ña ñó'o se'é ña yo'vi ní ña ká'an x̄a'a yich̄i noo xá'nda chiño ra. Ta ink̄a n̄ivi kuiti x̄ini so'o na cuento ña ndátoto'ni x̄i'in na, ta on vása kúndaq̄ va'a ini na yukía káchí ña. Ta saá kundivi to'on Ndios ña káchí saá: “Vará x̄ito na, ta on vása x̄ini na ñandaq̄. Vará x̄ini so'o na, ta on vása chikaa so'o na, ni on vása kúndaq̄ ini na ña ndátoto'ni”, káchí to'on Ndios —káchí taJesús.

11 Ta saá n̄ik̄a'ān k̄a ra x̄i'in nax̄ika x̄i'in ra:

—Vitin ká'ān̄i x̄i'in ndó yuk̄iā káchí cuento yó'o x̄a'ā t̄a chí'i ndik̄in trigo. Ndik̄in ña chí'i t̄a ndát̄o'on ña x̄a'ā t̄o'on Ndios. 12 Ndik̄in ña n̄ik̄oyo yich̄i ndát̄o'on ña x̄a'ā n̄ivi na x̄in̄i s̄o'o t̄o'on Ndios, ta saá v̄axi ñandiv̄a'a ká'no, ta táva ña t̄o'on Ndios ña x̄in̄i s̄o'o na, k̄oṭ̄o kandixa na Ndios ta sak̄aku ra na. 13 Ta ndik̄in ña n̄ik̄oyo n̄oṭ̄o yūu ndát̄o'on ña x̄a'ā n̄ivi na x̄in̄i s̄o'o t̄o'on Ndios, ta x̄and̄ik̄on náki'in v̄a'a na ña, ta kúsij ní ini na. Ta yá'a ñii kán̄i lo'o, t̄á k̄ixá'á v̄axi ña x̄ó'vi na án ña x̄íto ndoso ña'á, ta nayó'o sándakoo na yich̄i Ndios, ta ɔn x̄iin k̄a na kandixa na, saá chi ɔn t̄a'án chikaā v̄a'a ini na t̄o'on Ndios. 14 Ta ndik̄in ña n̄ik̄oyo n̄oṭ̄o tón ñiño ndát̄o'on ña x̄a'ā n̄ivi na x̄in̄i s̄o'o t̄o'on Ndios. Ta saá chiño yóo ñoyivi yó'o sándi'i ní ña ini na, ta k̄ixá'á na k̄isa chiño na ña kukomí na kuā'ā ní ñakuík̄a ñoyivi yó'o, ta chíkaā ní ini na kasa ndivi na ña kúsij ini m̄ij na, ta saá ɔn x̄iin k̄a na kutaku na ndat̄án ká'ān t̄o'on Ndios. 15 Ta ndik̄in ña n̄ik̄oyo ño'ṭ̄o v̄a'a ña kuikon ndát̄o'on ña x̄a'ā n̄ivi na kúu na ndino'o ini náki'in t̄o'on Ndios. Saá chi n̄ivi yó'o x̄in̄i s̄o'o na t̄o'on Ndios, ta kándixa na ña. Ta nayó'o ɔn v̄asa sándakoo na yich̄i Ndios, ta kúndeé na nduu na n̄ivi na v̄a'a ini, na ke'é kuā'ā ní ñava'a n̄oṭ̄o Ndios. Ndat̄án yóo yita trigo ña táxi kuā'ā ní ndik̄in, saá yóo n̄ivi na v̄a'a yó'o —káchí t̄aJesús x̄i'in nax̄ika x̄i'in ra.

T̄aJesús ndát̄o'on ra cuento ña sáná'a ndasaá yóo ño'ṭ̄o t̄oṭ̄on

(Mr. 4:21-25)

16 Ta saá n̄ik̄a'ān k̄a t̄aJesús, káchí ra saá:

—Tá nátoon yó ñii ño'ò, ta on chikaá se'é yó ña tixin ñii yaxin án tixin xito. On vása ké'é yó saá, ta va'a ka chinoo yó ña noo síkón ña va'a naye'e ña, ta ndi'i nivi na kivi ve'e kuchiño koto na ña. ¹⁷ Kúndaá ini yó ndí ndi'i ña yoo se'é vitin, ñii kivi ña vaxi nativi ndi'i ña, ña koni ndi'i nivi ña, ta kúndaá ini na xa'a ña.

¹⁸ 'Ta xini ñó'ó kúndaá xí'in mji ndó ña koni so'o va'a ndó. Saá chi nivi na kúndaá ini ñandaá vitin, ta kivi ña vaxi kúndaá ka ini na. Ta nivi na on xjin kúndaá ini ñandaá vitin, ta kivi ña vaxi Ndios kindaa ndi'i ra ñalo'o kúndaá ini na.

*TaJesús ká'an yu kúu si'í ra xí'in ñani ra
(Mt. 12:46-50; Mr. 3:31-35)*

¹⁹ Ñii kivi kixaa si'í taJesús xí'in nañani ra, ta ni-kuchiño na tondaá na noo ra, chi chutú ní nivi ve'e yó'o. ²⁰ Ta ñii ta ndato'on ra xí'in taJesús, káchí ra saá:

—Tata, si'í ún xí'in nañani ún yíta na ke'e, ta kóni na ka'an na xí'in ún —káchí ra.

²¹ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—Nivi na xini so'o to'on Ndios ta kisa ndivi na ña, nayó'o kúu nañani j xí'in si'í j —káchí ra.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi sayaa ra tachi xí'in takuii mini
(Mt. 8:23-27; Mr. 4:35-41)*

²² Ñii kivi taJesús niki'vi ra ini tón barco xí'in naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Ná ko'yo inká xiiña noo mini —káchí ra.

Ta kee na ku'a'an na. ²³ Ta ku'a'an tón barco noo takuii, ta taJesús xikandú'u ra nikisjn ra. Ta kixá'á ndeé ní káni tachi na'á noo takuii, ta takuii kixá'á rá nákutú rá ini tón barco, ta tón

yó'o kóni ketá nó ini takuí. ²⁴ Saá nataa naxíka xí'in taJesús sanakáxín na ini ra, ta nika'an na xí'in ra:

—¡Maestro! ¡Maestro! ¡Yiyo ní ka'a ndi'i yó xí'in takuí m̄ini! —káchí na xí'in ra.

Ta ndakoo taJesús, ta xa'nda chiño ra noo tachi na'á xí'in takuí m̄ini. Ta saá kutásin tachi na'á xí'in takuí m̄ini, ñii yaa yaa kuu. ²⁵ Ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—¿Ndachun on vása kándixa ndó Ndios ndáa ra yó? —káchí ra.

Ta nayó'o yí'ví ní na, ta naka'nda ní ini na ndóo na, ta nindaká to'on tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? Chi xá'nda chiño ra noo tachi na'á xí'in takuí m̄ini, ta xini so'o ña to'on ká'an ra —káchí na.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi tava ra nima ndiva'a xikomí ñii taa
(Mt. 8:28-34; Mr. 5:1-20)*

²⁶ Nixaá barco inká tá'ví yu'u m̄ini noo ndóo naño Gadara. ²⁷ Tá noo taJesús tón barco, ta nakutá'an ra xí'in ñii taño Gadara, ta tayó'o kómí ra nima ndiva'a. Xa ku'a ní ku'ya xíka yálá ra, ta on xin ra koo ra ve'e ra, ta táku ra kavua noo nduxun na nixi'i. ²⁸ Tá xini ra taJesús, ta nixaá ra xikuxítí ra noo taJesús, ta xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra:

—¿Yukía kóni ún ke'é ún xí'in i? Chi yó'ó taJesús kúu Sa'ya Ndios taKá'no. Ta xáku ndá'ví i noo ún ndí on saxo'vi ún yi'i —káchí ra xí'in taJesús.

²⁹ Nika'an ra si'a, saá chi taJesús xa kixá'á ra táva ra nima ndiva'a, káchí ra saá:

—¿Níma ndivá'a, kee ún ta saña ún tayó'o!
—káchí tãJesús.

Kiví n̄iya'a, níma ndivá'a kuá'a ní yichí t̄iin ña tayó'o. Vará inká n̄ivi x̄indaa na ra, ta xí'in cadena k̄aa kuá'a ní yichí ch̄ikatón na nda'a ra, ch̄ikatón na xa'a ra, ta n̄i-kuchiño ña, ta ña nakundeé ra kama ch̄achi cadena k̄aa yó'o, xí'in ndee ñanímã ndivá'a x̄ikomí tayó'o. Ta ñandivá'a k̄isa nduxã ña xí'in ra kuá'an ra yóo ra noo yukū ȳichí. ³⁰ Ta saá tãJesús n̄indaḡa to'on ra tayó'o, n̄ika'an ra saá:

—¿Ndasaá ñani ún?

Ta ndakuijn ra:

—Ñani ndi Legión.

N̄ika'an ra saá chi kuá'a ní kúu níma ndivá'a kómí ra. ³¹ Ta xáku ndá'ví níma ndivá'a noo tãJesús, ña on ti'ví ra ndi'i ña ko'on ña yavi ña kónó ní ña on vása ndi'i kónó. ³² Ta yatin yóo ñii yukū, x̄íka kuá'a ní kinj x̄íxa'an rí. Ta ndi'i níma ndivá'a x̄aku ndá'ví ña noo tãJesús, káchí ña saá:

—Ti'ví ún ndi'i ko'on ndi k̄i'vi ndi ini ndi'i tíkinj kaḡ —káchí ña.

Ta tãJesús taxi ra ña ndukú níma ndivá'a. ³³ Ta saá kee ndi'i níma ndivá'a ña x̄ikomí tayó'o, ta n̄ik̄i'vi ña ini ndi'i tíkinj. Ta ndi'i tíkinj x̄íno rí kuá'an rí, ta sakoyo xí'in m̄i rí ta'vi, noo n̄ikoyo rí ini m̄ini, ta n̄ika'a ndi'i rí ta n̄ixi'i ndi'i rí.

³⁴ Ta n̄ivi na ndáa kinj x̄ini na ñayó'o, ta x̄íno na kuá'an na ndato'on na xí'in na ndóo ñoo xí'in na ndóo yukū, ña ndo'o kinj sanã na. ³⁵ Ta saá k̄ixaa n̄ivi x̄íto na yukía ndo'o tíkinj ta yukía ndo'o tã tã x̄ikomí níma ndivá'a. Ta k̄ixaa n̄ivi

yó'o noo yóo taJesús, ta xini na ta xikomí kuá'a ní nímā ndivá'a, yóo ra yatin xa'a taJesús, ta xa ndíxin ra tikoto, ta xa nakoo va'a sinj ra. Ta nanivi yó'o nijí'ví ní na. ³⁶ Ta inkā nivi na xini ndasaá nduva'a ta xikomí nímā ndivá'a ndato'on na xa'a ña ke'é taJesús. ³⁷ Ta ndi'i na ndóo ñoo Gadara yó'o kixá'á na xáku ndá'ví na noo taJesús ña kee ra ko'on ra inkā ñoo. Saá chi yí'ví ní na. Ta ndaa taJesús ini tón barco xí'in naxíka xí'in ra ta kuá'an na. ³⁸ Ta kivi ndaa taJesús ini tón barco, ta ta xikomí nímā ndivá'a xa'ku ndá'ví ra noo ra:

—Taxi ún ná ko'on j xí'in ún —káchí ra.

Ta taJesús ni-xiin ra taxi ra ko'on ra, ta nika'an ra xí'in tayó'o:

³⁹ —No'o ún ve'e ún vitin, ta ndato'on ún xí'in natá'an ún xa'a ñaká'no ní ke'é Ndios xí'in ún —káchí taJesús.

Ta saá kee tayó'o kuano'o ra, ta kixá'á ra ndato'on ra xí'in ndi'i nañoo ra yu kúu ñava'a ke'é taJesús xí'in ra.

*TaJesús sanataku ra ñii ñálo'o ñá nijí'i,
ta sanda'a ra ñii ñáña'a ñá nitondaa nda'a tikoto
ra*

(Mt. 9:18-26; Mr. 5:21-43)

⁴⁰ Tá tuku ndikó taJesús xí'in tón barco, ta naxaa ra nda yu'u mini noo kee ra kuá'an ra, ta kuá'a ní nivi kúsij ní ini na nakutá'an na xí'in ra, chi ndáti na ndikó ra. ⁴¹ Ta kixaa ñii ta xá'nda chiño xí'in ve'e ño'o sinagoga, naní ra Jairo. Tá xini ra taJesús, ta xikuxítí ra noo ra, ta ndeé ní xaku ndá'ví ra noo ra ña ko'on ra xí'in ra ve'e ra.

⁴² Saá chi ñii laá kuiti ñálo'o kúu sa'ya taJairo, ta

kómí ñá uxu ovi kuyá, ta ndeé ní ndó'o ñá, xa ña yóo kivi kúu ñá. Ta kee taJesús kuá'an ra xí'in taJairo ve'e ra. Ta kuá'a ní nivi ndíkõn na sata ra nda ñii chinda'á na ra.

⁴³ Ta yóo ñii ña'a kuá'an ñá xí'in nivi na kuá'an sata taJesús, ta xa uxu ovi kuyá ndeé ní ndó'o ñá kue'e xíta ñii. Ta xa ñixa'an ñá nõõ kuá'a ní ndotor, ta sandi'i ñá s'i'ún ñá. Ta õn vasa ní-kuchiño nduva'a ñá. ⁴⁴ Ta vitin vaxi ñá sata taJesús, ta ñitõndaã nda'a ñá yu'u tikoto ra, ta saá xandikõn ñiyaã xíta ñii ñá, ta nda'a ñá.

⁴⁵ Ta ñika'an taJesús:

—¿Yukú ndó ñitõndaã nda'a yi'i? —káchí ra.

Ta ndi'i nivi ká'an na:

—Õn sivi yi'i ñitõndaã nda'a yó'ó —káchí na.

Ta taPedro xí'in inka naxíka xí'in taJesús ñika'an na xí'in ra:

—Tata Maestro, yóo kuá'a ní nivi ta ñii chinda'á tá'an na, ta chinda'á na yó'ó, ta ndáka to'on ún: ¿Yukú ndó ñitõndaã nda'a tikoto i?, káchí ún —káchí na xí'in ra.

⁴⁶ Ta ndakuiin taJesús, ká'an ra:

—Xini i ndí ñii nivi ñitõndaã yi'i, chi kúndaã ini i kee lo'o ndeë i —káchí ra.

⁴⁷ Ta saá kúndaã ini ñaña'a yó'o ndí õn kuchiño koo se'é ka ñá, ta kixá'á yí'ví ñá nda kisin ñá, ta kixaa ñá xikuxítí ñá nõõ taJesús. Ta nõõ ndi'i nivi, kixá'á ñá ndato'on ñá ndachun ñitõndaã nda'a ñá tikoto ra, ta xandikõn nduva'a ñá. ⁴⁸ Ta ñika'an taJesús xí'in ñá:

—Nana, xa nduva'a ún chi kándixa ini ún yi'i. Ta vitin no'õ ún, ta ná koo va'a ini ún.

49 Tá ká'an ká t̄aJesús xí'in ñáyó'o, ta saá k̄ixaā ñivi na kee ve'e t̄aJairo, ta ñik̄a'an na xí'in t̄aJairo:

—Sa'ya ún xa ñixi'i ñá. ¿Ndachun sándi'i k̄a ún t̄aMaestro yó'o?

50 Ta x̄ini s̄o'o t̄aJesús ña ñik̄a'an na, ta ñik̄a'an ra xí'in t̄aJairo:

—On kuyi'ví ún. Kundaa va'a ini ún yi'i, ta nduva'a sa'ya ún —káchí ra.

51 Ta ñixaā t̄aJesús ve'e t̄aJairo, ta ñi-xiin ra kundikon ñivi sat̄a ra, kuiti taxi ra ko'on un̄i naxíka xí'in ra na kúu t̄aPedro, t̄aJacobo, xí'in t̄aJuan. Ta taxi ra ndayí ña k̄i'vi yivá ñálo'o xí'in si'í ñá ini ve'e xí'in ra. 52 Ta ndóo kūa'a ní ñivi xáku ní na chi kúchuchú ní ini na xa'a ñálo'o ñá ñixi'i. Ta ñik̄a'an t̄aJesús xí'in na:

—On kuaku ndó, chi ñálo'o yó'o on vása ní-xi'i ñá, ñá k̄is̄in kuiti kúu ñá —káchí ra.

53 Ta saá kusiki na t̄aJesús ta ñixaku ndaa na ra, chi x̄ini na ndí ñixi'i va'a ñá. 54 Ta t̄aJesús t̄iin ra nda'a ñálo'o, ta ñik̄a'an ra xí'in ñá:

—Ñálo'o, ká'an i xí'in ún, ¡ndakoo ún! —káchí ra.

55 Ta saá ñatak̄u ñá, ta x̄andikon ndakoo ñá. Ta ñik̄a'an t̄aJesús:

—Taxi ndó ña'a ná kuxu ñá —káchí ra.

56 Ta yivá ñá xí'in si'í ñá ñaka'nda ini na ndóo na, ta t̄aJesús xa'nda chiño ra noo na, káchí ra saá:

—On ndato'on ndó xí'in nda ñii ñivi xa'a ña ñatak̄u sa'ya ndó —káchí t̄aJesús xí'in na.

9

*TaJesús t̄i'ví ra uxu ovi naxíka xí'in ra
ko'on na ka'an ndoso na to'on ra
(Mt. 10:5-15; Mr. 6:7-13)*

¹ Nii k̄ivi taJesús kana ra uxu ovi naxíka xí'in ra, ta k̄ixaḅ na noḅ ra, ta tax̄i ra ndee xí'in ndayí nda'a na ña tava na nímḅ ndiva'a ña sáxo'vi inkḅ n̄ivi, ta tax̄i ra ndee xí'in ndayí nda'a na ña sanda'a na ndi'i noḅ kue'e. ² Ta t̄i'ví ra na ko'on na ka'an ndoso na x̄a'a yich̄i ña xá'nda chiño Ndios, ta sanda'a na n̄ivi na ndeé ndó'o. ³ N̄ika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Tá kuḅ'an ndó chiño yó'o, ta ndḅ ñii ñḅ'a on kuni'i ndó ko'on ndó: on kuni'i ndó yit̄on,* ni leká ndó, ni ña kuxu ndó, ni s̄i'ún ndó, ni inkḅ tikoto ndó. ⁴ Tá n̄ixaḅ ndó inkḅ ñoo, ta ve'e noḅ naki'in va'a na ndó'ó, kundḅo ndó ndḅ tondḅḅ k̄ivi kee ndó ñoo nayó'o. ⁵ Tá yóo ñii ñoo noḅ on x̄iin n̄ivi naki'in va'a na ndó'ó, ta saá kee ndó ñoo yó'o ta ko'on ndó, ta sakisin ndó x̄a'a ndó ña nakoyo yaḅ. Saá saná'a káxín ndó ndí nayó'o nákuiso na kuḅchi noḅ Ndios, chi on x̄iin na koni so'o na to'on ra —káchí taJesús xí'in na.

⁶ Ta saá kee naxíka xí'in taJesús, ta kuḅ'an na ndi'i ñoo, ta ká'an na xí'in n̄ivi to'on ñava'a x̄a'a yich̄i Ndios, ta sanda'a na n̄ivi na ndeé ndó'o.

*Tarey Herodes xíka ini ra x̄a'a taJesús
(Mt. 14:1-12; Mr. 6:14-29)*

⁷ Ta tarey Herodes, x̄ini so'o ra x̄a'a ndi'i ñava'a ña ke'é taJesús, ta on vása x̄ini ra yukía

* **9:3** Yit̄on yó'o ñii kúu nó xí'in t̄at̄on, án garrote.

kúu to'on ña ndixa xa'a taJesús. Saá chi sava ñivi ká'an na si'a:

—TaJesús kúu taJuan, ta sakuchu ñivi, ta ñixi'i ra ta vitin ñatakú ra —káchí na.

⁸ Ta inká na ká'an:

—Ta profeta Elías, ta ta ñika'an ndoso to'on Ndios xina'á, vitin kixaa tuku ra ñoyívi yó'o —káchí na.

Ta inká na ká'an:

—TaJesús kúu inká ta profeta ta xitaku xina'á, ta vitin ñatakú ra —káchí na.

⁹ Ta tarey Herodes ñika'an ra:

—Yi'i kúu ta xa'nda chiño ña kandoso na sikon taJuan. ¿Ta yu kúu tayó'o ta ká'an na xa'a vitin? —káchí ra.

Ta kixá'á ra ndúkú ra ndasaá kuchiño koni ra taJesús.

TaJesús taxi ra xixi o'on mil ta

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Jn. 6:1-14)

¹⁰ Ta ndikó uxu ovi naapóstol na ti'ví taJesús, ta naxaa na noo ra, ta ndato'on na xí'in ra ndi'i ña ke'é na. Ta saá taJesús kana ra nayó'o ña ko'on na xí'in ra inká xiiña noo on koó ñivi, ta ñixaa na yatin ñoo Betsaida. ¹¹ Ta saá ñivi xini so'o na míchí ku'a'an taJesús, ta kee na ku'a'an na satá ra. Ta kixaa na noo ra, ta taJesús ñaki'in va'a ra na. Sáná'a ra na xa'a yichí ña xá'nda chiño Ndios, ta sanda'a ra ñivi na ndeé ndó'o.

¹² Ta xa ñikuuaa ní kúu ña, ta saá ñitondaa yatin na uxu ovi xíka xí'in taJesús, ta ñika'an na xí'in ra:

—Tata, va'a ti'ví ún ndi'i ñivi yó'o ná ko'on na rancho án ñoo válí ña yóo yatin, ta nandukú na

noo kusun na ñoo vitin, ta sata na ña kuxu na, chi noo ndoo yó vichí ní yó'o.

¹³ Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Mii ndó taxi kuxu na —káchí ra.

Ta nika'an na saá:

—On koó ku'a ñaxíxi. Yoo kuiti o'on sítá va'a ta ovi kúu tiaká. ¿An kóni ún ko'on ndi ñoo sata ndi ña kuxu ndi'i nivi yó'o? —káchí na xí'in ra.

¹⁴ Chi yóo ku'a ní nivi, nda o'on mil ta ndoo. Ta nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Nata'ví ndó nivi ñii ti'vi ñii ti'vi kundoo na, ta ovi siko uxu nivi kúu ñii ñii ti'vi —káchí ra.

¹⁵ Ta nika'an na xí'in nivi, ta xikundoo ndi'i na. ¹⁶ Ta saá ki'in taJesús o'on sítá va'a xí'in ovi tiaká, ta xito ndaa ra ñoyívi ñino, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta ta'ví ra sítá va'a, ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o nataxi na ña nda'a ndi'i nivi na ndoo yó'o. Ta ta'ví ra ovi tiaká ta nataxi na rí nda'a ndi'i nivi. ¹⁷ Ta nani ña xixi ndi'i nivi nda nixaa ini na. Tá ndi'i xixi na, ta naxíka xí'in taJesús naki'in na uxu ovi chikiva sítá va'a xí'in tiaká ña kindoo ndoso, chi ni-kundeé nanivi kuxu ndi'i na ña.

*TaPedro ká'an ra taJesús kúu Cristo,
ta ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi ñoyívi yó'o
(Mt. 16:13-20; Mr. 8:27-30)*

¹⁸ Ta saá ñii kivi taJesús ká'an mató'on ra xí'in Ndios, ta ndasaá kuiti naxíka xí'in ra yóo na xí'in ra. Tá ndi'i nika'an taJesús, ta nindaqa to'on ra na:

—¿Yukía káchí ñivi xá'a ñi yu kúu ñi? —káchí ra.

¹⁹ Ta ndakuiin na, káchí na saá:

—Sava ñivi ká'an yó'ó kúu ún taJuan, ta sākuchu ñivi. Sava na ká'an yó'ó kúu ún ta profeta Elías, ta inka na ká'an yó'ó kúu ún inka ta profeta ta xitaku xiná'á.

²⁰ Ta taJesús ñindaqa to'on ra na:

—Ta mii ndó, ¿yukía káchí ndó yu kúu ñi?

Ta ndakuiin taPedro, ñika'an ra:

—Yó'ó kúu Cristo, ta ta t'í'ví Ndios sakaku ñivi ñoyívi yó'o.

²¹ Ta taJesús ñika'an ra xí'in na:

—Ta on ka'an ndó xí'in nda ñii ñivi yu kúu ñi.

TaJesús ndátō'on ra ña ka'ni na ra

(Mt. 16:21-28; Mr. 8:31-9:1)

²² Ta taJesús ñika'an ka ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra si'a:

—Yí'í, ta ta kixi noo Ndios, kivi vaxi naxikua'a noo najudío, xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu on kua'a na kandixa na yí'í ta saxo'vi ní na yí'í. Ta ka'ni na yí'í, ta kivi uní natakú ñi, saá ke'é Ndios.

²³ Tá ndi'i ñika'an ra ñayó'o, ta ñika'an ra xí'in ndi'i ñivi na ndóo yatin:

—Ndi'i ñivi na kóni kundikōn yí'í xíní ñó'ó sandakoo na ndi'i ña káchí ini mii na, ta ñii ñii kivi kusokó na tón cruz mii na† ta kundikōn na sata ñi. ²⁴ Ndi'i ñivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta on xjin na xo'vi na xá'a ñi, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na

† **9:23** To'on kusokó na tón cruz mii na kóni kachí ña: Xíní ñó'ó koo ti'va ñivi ña xo'vi na ta ndákuiti kivi na xá'a ña ndikōn na taJesús.

xí'in Ndios. Ta ñivi na on vása ndi'i ini ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikōn na yi'i, nayó'o kúu ñivi na kutaku xí'in i. ²⁵ Tá kómí ñivi ndi'i ñakuíká ñoyívi yó'o, ta on vása táku ndino'o na ñoo Ndios, ta nda maní kúu ña. ²⁶ Ta ñivi na kúka'an ñoo xa'a yi'i, ta kúka'an ñoo na xa'a to'on i ñoo inká ñivi, ta saá yi'i, ta ta kixi ñoo Ndios, kuka'an ñoo i xa'a nayó'o ñoo Ndios kivi ña ndikó i ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndee ña va'a ña yé'e ña kómí Yivá i Ndios xí'in naángel yi, na kixaá xí'in i. ²⁷ Ndixa ká'an i xí'in ndó, sava ndó'ó na ndóo vitin, kutaku ka ndó ña kivi koni ndó ñava'a ká'no ñoo xá'nda chiño Ndios.

*Kivi nátaxa taJesús, xini uní taxíka xí'in ra
(Mt. 17:1-8; Mr. 9:2-8)*

²⁸ Niya'a yatin oná kivi, ta ñaxaxin taJesús uní taxíka xí'in ra, taPedro, taJacobo xí'in taJuan, ta kuá'an na xí'in ra ñii yuku síkón, ña ka'an ra xí'in Ndios. ²⁹ Tá mií ká'an ra xí'in Ndios, ta ñasama ñoo taJesús, ta nátaxa tikoto ra, nduyaa ní ña. ³⁰ Ta saá ñitivi taMoisés xí'in taElías, ndátoto'on na xí'in taJesús. ³¹ Ta ñii ká'no ña náye'e, ta xino nduu ndi'i ña ñoo yíta na ká'an xí'in taJesús. Nika'an na ndasaá koo kee ra ñoyívi yó'o, chi xa yatin tondaa kivi ña nakuita nanivi ñoo Jerusalén ta ka'ni na ra. ³² Vará taPedro xí'in inká ovi natá'an ra kóni ní na kusun na, ta saá ni, kuchiño na xindito na, ta xini na ñaká'no náye'e, ta xino nduu ña taJesús xí'in ovi ta na yóo xí'in ra. ³³ Tá xa yatin ko'on na ovi yó'o, ta nika'an taPedro xí'in taJesús:

—Tata Maestro, va'a ní ndóo yó yó'o. Tá kóni ún, ta kasa va'a ndi uní tia'va, ñii ña koo

m̄ji ún, ñii ña koo tāMoisés, ta inkā ña koo tāElías.

N̄ika'an tāPedro saá chi ɔn vása kúndāa ini ra yukí̄a ká'an ra. ³⁴ Tá ká'an kā tāPedro, ta n̄o ñii v̄ik̄o chée nd̄a n̄o ñíndichi ra xí'in natāa yó'o, ta n̄isa'vi ndi'i na t̄ixin v̄ik̄o, ta n̄iyi'ví ní na. ³⁵ Ta t̄ixin v̄ik̄o yó'o k̄ixi to'on ña n̄ika'an Ndios, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sa'yāi, ta kí'vi ní inīi x̄inīi. Ta konīi so'o va'a ndó to'on ña ka'an ra —káchí Ndios.

³⁶ Tá x̄inīi so'o na to'on yó'o, ta n̄i-xinīi kā na ɔvīi tāa tā n̄ika'an xí'in tāJesús, nd̄a ñii laá kuiti tāJesús ñíndichi n̄o na. Ta naxíka xí'in tāJesús ɔn vása ní-ndato'on yāch̄i na xí'in nd̄a ñii n̄ivi xa'a ña x̄inīi nayó'o.

*Ñayó'o ká'an tāJesús sanda'a ra
ñii talo'o tā kómí ním̄a ndiva'a
(Mt. 17:14-21; Mr. 9:14-29)*

³⁷ Ta n̄it̄ivi inkā k̄ivi, ta ndikó tāJesús vāxi noo ra yuk̄u xí'in tāPedro, tāJuan, xí'in tāJacobo, ta n̄akutá'an na xí'in kūa'a ní n̄ivi na k̄ixāa n̄o na. ³⁸ Ta ñii tātá'an nan̄ivi yó'o, xí'in ndi'i ndēe ra n̄ika'an ra xí'in tāJesús:

—Tata maestro, kundá'ví ini ún koni ún talo'o sa'yāi. ɔn koó kā inkā sa'yāi, ³⁹ ta kūa'a ní yich̄i ñaním̄a ndiva'a t̄iin ña ra, ta ndá'yi ní ra, ta ndeé ní sákisin ña ra, tāndāa kée chikiño yu'u ra. Sátakué'e ní ña ra, ta ɔn x̄in ña saña ña ra. ⁴⁰ Ta xa xāku ndá'ví̄i n̄o naxíka xí'in ún tava na ním̄a ndiva'a yó'o, ta ɔn vása ní-kuchiño na —káchí ra.

⁴¹ Ta ndakuiin tāJesús, n̄ika'an ra xí'in na:

—N̄ivi na toon ní ini kúu ndó'ó, ta ɔn x̄iin ndó kandixa ndó Ndios! ¿Ndasaá ka k̄ivi x̄ini ñó'ó kutaku i x̄i'in ndó? ¿Nda ama kundeé ini i x̄i'in ndó? —káchí ra.

Ta saá n̄ika'an taJesús x̄i'in yivá ɔlo'o ta kómí ním̄a ndiva'a:

—Na'a x̄i'in sa'ya ún —káchí ra.

⁴² Ta k̄ixaá ɔlo'o yatin noo taJesús, ta ním̄a ndiva'a tuku t̄iin ña ra, ta s̄akana ña ra noo ño'o, ta kini ní s̄akisin ña ra nda kée nda'a ra x̄i'in x̄a'a ra. Ta taJesús x̄a'nda chiño ra noo ním̄a ndiva'a ña kee ña. Ta ñaním̄a ndiva'a yó'o kee ña, ta x̄andik̄on nduva'a ɔlo'o, ta taJesús nataxi ra ɔlo'o yó'o nda'a yivá ra. ⁴³ Ta ndi'i n̄ivi n̄aka'nda ní ini na, chi x̄ini na ñandee ká'no kómí Ndios.

Yich̄i ɔvi taJesús ká'an ra x̄a'a ña x̄o'vi ra ta kivi ra

(Mt. 17:22-23; Mr. 9:30-32)

Ta na ndóo yó'o n̄aka'nda ini na x̄a'a ñava'a ke'é taJesús, ta n̄ika'an ra x̄i'in naxíka x̄i'in ra:

⁴⁴ —Chikaa va'a so'o ndó to'on ña ká'an i x̄i'in ndó vitin. Ñii k̄ivi ña vaxi ñii ɔa nataxi ra ȳi', ɔa kúu ɔa ɔa k̄ixi noo Ndios, nda'a n̄ivi —káchí taJesús.

⁴⁵ Ta naxíka x̄i'in ra ɔn vása ní-kundaa ini na yukíã káchí to'on ña n̄ika'an ra x̄i'in na, saá chi ɔn vása ní-taxi yach̄i Ndios ña kundaa ini na. Ta yí'ví ní na ndak̄a to'on na ra yukíã kóni kachí ña ká'an ra.

Naxíka x̄i'in taJesús náa na x̄a'a yu kúu ɔa ká'no ka noo ndi'i na
(Mt. 18:1-5; Mr. 9:33-37)

⁴⁶ Ñii kivi naxíka xí'in taJesus kixá'á na náa na xí'in tá'an na xa'a yu kúu ta ká'no ka noo ndi'i na. ⁴⁷ Ta xini ndi'i taJesus yukia xani ini na, ta kana ra ñii talo'o, ta kixaa ra xikundichi ra siin taJesus. ⁴⁸ Ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndi'i nivi xa'a ña kándixa na yi'i, ta náki'in va'a na naváli, kóni kachí ña saá: ndí yi'i náki'in va'a na. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a yi'i, kachí ña saá: ndí náki'in va'a na Ndios, ta ta ti'ví yi'i vaxi i. Saá chi ta ta kúu ta nino ka noo ndó, tayó'o kúu ta ká'no ka noo ndi'i ndó —kachí taJesus xí'in na.

*Nivi na on vása sáa ini xini taJesus,
nayo'o kúu na yoo yu'ú xí'in ra
(Mr: 9:38-40)*

⁴⁹ Ta nika'an taJuan xí'in taJesus:

—Tata Maestro, xini ndi ñii ta táva ra nima ndiva'a. Xá'nda chiño ra noo nima ndiva'a xí'in ndayí ún, kachí ra. Ta nika'an ndi xí'in ra sandakoo ra ña ké'é ra saá, chi on sivi ta ndikon sata ún xí'in ndi kúu ra —kachí ra xí'in taJesus.

⁵⁰ Ta ndakuiin taJesus, nika'an ra:

—On kasi ndó noo ra, chi yoo yu'ú takán xí'in mii yó. Saá chi nivi na on vása sáa ini xini mii yó, nayo'o kúu na yoo yu'ú xí'in mii yó —kachí taJesus xí'in ra.

*TaJesus ká'an ra ndi taJacobó xí'in taJuan
on vása xini na mí vaxi to'on ña ká'an na*

⁵¹ Ta xa vaxi kivi ndikó taJesus ko'on ra ñoyivi nino, ta chikaa ini ra ko'on ra ñoo Jerusalén.

⁵² Ta saá ti'ví ra sava na xíka chiño noo ra, ná ko'on na ñii ñoo estado Samaria ña kasa ndivi

na ña xaꝝ ra. ⁵³ Ta nañoo kán n̄i-xiin na naki'in na taJesús, chi x̄ini na ndí kóni ra ko'on ra ñoo Jerusalén.‡ ⁵⁴ Ta ovi taa taxíka x̄i'in taJesús, taJacobo x̄i'in taJuan, x̄ini na ndí n̄i-xiin n̄ivi nañoo Samaria yó'o naki'in va'a na taJesús, ta n̄ika'an nataa yó'o x̄i'in taJesús:

—Tata, ¿án kóni ún ndukú ndi noo Ndios chikaꝝ ra ño'o ta ka'mi ña ndi'i n̄ivi nañoo yó'o?, chi saá kisa taprofeta Elías kuyꝝ x̄ina'á —káchí na x̄i'in taJesús.

⁵⁵ Ta ndikó koo taJesús, n̄ika'an ra x̄i'in na:

—Ndó'ó, on vása va'a ká'an ndó saá, ⁵⁶ chi on s̄ivi xa'a ña sandi'i i xa'a n̄ivi kúu ña k̄ixaa i ñoyivi yó'o, ta yi'i, taa ta k̄ixi noo Ndios, ta vaxi sakaku n̄ivi kúu i —káchí ra.

Ta saá kee na kuꝝ'an na inkꝝ ñoo.

Ñayó'o ká'an xa'a n̄ivi na kóni kundikõn sata taJesús

(Mt. 8:19-22)

⁵⁷ Kuꝝ'an taJesús x̄i'in naxíka x̄i'in ra yichi, ta nakutá'an na x̄i'in ñii taa, ta n̄ika'an ra x̄i'in taJesús si'a:

—Tata, kundikõn i sata ún, nda mí ko'on ún ta ko'on i x̄i'in ún —káchí ra.

⁵⁸ Ta ndakuiin taJesús, n̄ika'an ra:

—Tíñokuii kómí rí kavua noo k̄is̄in rí, ta tísaa kómí rí taká rí nda'a yitõn noo k̄is̄in rí, ta yi'i, taa ta k̄ixi noo Ndios, on koó ve'e i noo kusun i —káchí taJesús x̄i'in ra.

⁵⁹ Ta saá n̄ika'an taJesús x̄i'in inkꝝ taa:

—Na'a kundikõn ún sata i —káchí ra.

‡ 9:53 N̄ivi naSamaria on x̄iin na koni na n̄ivi naIsrael na ndóo ñoo Jerusalén.

Ta ndakuijn tayó'o, nika'an ra:

—Va'a Tata, ta si'na taxi ún ña kundati j nda ná kivi yivá j, ta sandúxun j ra, ta saá kundikon j yichj ún —káchí ra.

⁶⁰ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Nivi na on vása ndino'o táku noo Ndios, va'a sandúxun na natá'an na nandí. Ta yó'ó, yóo inká chiño ña xinj ñó'ó ní ka kasa ndivi ún: Va'a ko'on ún ka'an ndoso ún to'on xa'a yichj noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús xí'in ra.

⁶¹ Ta nika'an inká taa, káchí ra saá xí'in taJesús:

—Kóni kundikon j yó'ó, Tata, ta si'na taxi ún ná ko'on j ndayi j nave'e j —káchí ra.

⁶² Ta saá ndakuijn taJesús, káchí ra:

—Tá yóo ñii tá tá'ví noo ño'o, ta tiin ra xa'a yatá, ta ndikó koo ra nakoto ra chí satá ra, ta on vása va'a kasa chiño ra. Ndatán yóo tayó'o, saá yóo nivi na kixá'á ku'a'an yichj Ndios, ta on xijn na sandakoo na yichj yatá. Ta nayó'o on vása va'a kasa chiño na yichj Ndios —káchí taJesús xí'in ra.

10

TaJesús ti'ví ra unj siko uxu taa ku'a'an na ka'an na xí'in nivi xa'a yichj Ndios

¹ Ta ndi'i ñayó'o, ta taJesús nakaxin ra unj siko uxu taa, ta ti'ví ra na, ovi ovi na ku'a'an si'na na ndi'i saá ñoo, ta saá xaá mii taJesús. ² Ta ta'an ka ko'on na ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ndatán yóo kuj'i ña xa yóo ti'va nakaya, saá yóo nivi na xa yóo ti'va kundikon yi'i, ta on koó nivi kasa chiño na noo j nakaya na nayó'o. Ta saá

kuaku ndá'ví ndó ndukú ndó nõõ Ndios ña ti'ví ra inká ñivi ña kasa ndivi na chiño ra ñoyívi yó'o.

³ Ta vitin kuá'án ndó kasa ndivi ndó chiño xa'a Ndios. Ta ndó'ó, ndatán yóo ndikachi válí ma'ño tándiva'yí, saá koo ndó, chi yóo kuá'a ní ñivi na õn vá'a ini nõõ ko'õn ndó. ⁴ Tá kuá'án ndó, ta õn kuni'i ndó s'ún, ni leká ndó, ni inká nduxan ndó. Ta õn kuita ndó ndato'on ndó xí'in ñivi yichí. ⁵ Tá ñixaa ndó nõõ kuá'án ndó, ta ve'e nõõ xaá ndó, ka'án ndó xí'in ñivi: “Ná koo va'a ini ndó'ó na ndóo ve'e yó'o”, kachí ndó xí'in na. ⁶ Tá yóo ñivi na va'a ini ve'e yó'o, ta ndixa ná koo va'a ini na. Tá õn koó ñivi na va'a ini ve'e yó'o, ta saá ñava'a ñika'án ndó xa'a nayó'o, õn nõõ ña xí'in na, ta ndikó ña xí'in mii ndó. ⁷ Ta nõõ ñaki'in va'a ñivi ndó'ó, ta kundõõ ndó ve'e nayó'o. Ta va'a kuxu ndó ta ko'o ndó nda ndá ña taxi na nda'a ndó. Ndó'ó kisa ndivi ndó chiño ña chindeé nayó'o, ta saá yóo ndayí xa'a ña taxi na ña kuxu ndó. Saá chi ndi'i ñivi na kisa chiño kómí na ndayí naki'in na ya'vi na. ⁸ Tá xaá ndó ñii ñoo, ta ñivi naki'in va'a na ndó'ó, ta va'a kuxu ndó ña taxi na nda'a ndó, ⁹ ta sanda'a ndó ñivi na ndeé ndó'o, ta ka'án ndó saá xí'in na: “Xa yóo yatin yichí nõõ xá'nda chiño Ndios”, kachí ndó xí'in na. ¹⁰ Tá xaá ndó ñii ñoo, tá õn vása náki'in va'a ñivi ndó'ó, ta kee ndó kuá'án ndó yichí ñoo yó'o, ta ka'án ndó si'a: ¹¹ “Ná sakisin ndi xa'a ndi ña nakoyo yaá ñoo ndó. Xí'in ñayó'o kundaá ini ndó ndí mii ndó kúu na ndíso kuachi, chi ñi-xiin ndó koni so'o ndó to'on Ndios. Ta kundaá ini ndó ndí xa yóo yatin yichí nõõ xá'nda chiño Ndios”, kachí ndó xí'in na. ¹² Ta ká'anjí xí'in ndó, tondaa ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i ñivi ñoyívi

yó'o. Ta kivi yó'o ndeé ka yó'vi saxó'vi Ndios nañoo yó'o noo nivi na on vá'a na xindoño ñoo Sodoma kuyá xina'á —káchí taJesús xí'in na.

*Ñayó'o ka'an xa'a nañoo na on xin koni so'o
ña ka'an taJesús*

(Mt. 11:20-24)

¹³ TaJesús ka'an ka ra, káchí ra saá:

—¡Ndá'ví ní ndó, nivi nañoo Corazín! ¡Ndá'ví ní ndó, nivi nañoo Betsaida! Chi vaxi ñii kivi ña xo'vi ní ndó. Saá chi kuyá xina'á tá xini ví nivi nañoo Tiro xí'in nañoo Sidón milagro ña ké'éj xí'in ndó vitin, níkuu, ta nandikó ní ka ini nayó'o, ta nakundixin na tikoto ndayí noo, ta chikaá na yaá no'ó sijní na ña kúchuchú ní ini na xa'a kuachi na. ¹⁴ Ñakán kía, tá tondaa ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i nivi ñoyívi yó'o, ¡ta kivi yó'o xo'vi ní ndó'ó, nañoo Corazín xí'in nañoo Betsaida! Ndeé ka yó'vi saxó'vi Ndios ndó'ó noo nivi na on vá'a na xindoño ñoo Tiro xí'in ñoo Sidón. ¹⁵ Ta ndó'ó, nivi nañoo Capernaum ¿án xáni sijní ndó kanóo va'a ní to'on ndó nda ñoyívi njino? ¡On vása! Ta ndá'ví ní ndó, chi Ndios ti'ví ra ndó'ó ko'on ndó njino, nda ndaya —káchí taJesús xí'in na.

¹⁶ Ta saá nika'an ka taJesús xí'in unj siko uxu taá, káchí ra:

—Ndó'ó kómí ndó ndayíj ndato'on ndó xí'in nivi. Ta ndi'i nivi na naki'in va'a to'on ña ka'an ndó, to'on yí'j kúu ña naki'in na. Ndi'i nivi na on xin naki'in ndó'ó, ta yí'j kúu ta on xin na naki'in na. Ta ndi'i na on xin naki'in yí'j, Ndios kúu ta on xin na naki'in na, chi Ndios kúu ta ta ti'ví yí'j vaxi j —káchí taJesús.

17 Ta saá n̄ix̄a'̄an na un̄i s̄ik̄o ux̄u t̄aa, ta n̄it̄ond̄aa k̄iv̄i nd̄ik̄ó na, ta k̄ús̄ij ní ini na, ta k̄ix̄aa na n̄oq̄ taJesús, ta n̄ik̄a'̄an na si'a:

—Tata, nd̄a n̄ím̄a nd̄iv̄a'a k̄isa nd̄ivi ña ña xa'nda chiño nd̄i n̄oq̄ ña x̄í'in nd̄ayí ún.

18 Ta nd̄ak̄uijn taJesús, n̄ik̄a'̄an ra saá:

—X̄ini j̄ ñand̄iv̄a'a ká'no Satanás kee ña ñoyívi n̄ino, ta n̄ak̄ava ña nd̄a n̄oq̄ ño'ó. Nd̄atán k̄aa ñii tax̄a, saá k̄aa ña n̄ak̄ava ña nd̄a n̄oq̄ ño'ó.

19 Xa tax̄i j̄ ndee j̄ nda'a ndó ña kuchiño kund̄os̄o ndó s̄ata t̄ik̄oo x̄í'in t̄ítisi'm̄a, ta kundee ndó n̄oq̄ ndi'i ndee ñand̄iv̄a'a, ta nd̄a lo'o on kuchiño ña satakué'e ña ndó'ó. 20 Ndó'ó, k̄ús̄ij ní ini ndó vitin, xa'a ña kuchiño ndó xa'nda chiño ndó n̄oq̄ n̄ím̄a nd̄iv̄a'a. Ta va'a ná kus̄ij ní ka ini ndó chi Ndios xa n̄ika'yi ra k̄iv̄i ndó n̄oq̄ tutu ña yóo ñoyívi n̄ino —káchí taJesús x̄í'in na.

TaJesús k̄ús̄ij ní ini ra

(Mt. 11:25-27; 13:16-17)

21 Ta m̄ji hora yó'o, ta Ním̄a Ndios s̄akutú ña ním̄a taJesús x̄í'in ñas̄ij, ta n̄ik̄a'̄an ra x̄í'in Ndios si'a:

—Tata Yivá j̄, j̄k̄isa ká'no j̄ yó'ó! Yó'ó kúu T̄aa taKá'no ta xa'nda chiño n̄oq̄ ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o x̄í'in ña yóo ñoyívi n̄ino. K̄isa ká'no j̄ yó'ó, chi xa saná'a ún nayó'o, na n̄ino ini kúu na, ta kúnd̄aa ini na ñava'a xa'a ún. Ta chise'é ún ñava'a yó'o n̄oq̄ ink̄a n̄ivi na naní nand̄ichí, x̄í'in na naní na ká'vi ta ti'va ní yóo ñoyívi yó'o, chi saá káchí ini ún ke'é ún x̄í'in ndi'i n̄ivi, Tata —káchí taJesús x̄í'in Ndios.

22 Ta n̄ik̄a'̄an ka ra saá:

—Yivá j Ndios xa taxi ra ndi'i ñava'a nda'a j. Nda ñii ñivi on vása xini na ini yi'i, ta ta kuu Sa'ya Ndios, ta ñii laá mji Ndios kuu ta xini va'a ini yi'i. Ta nda ñii ñivi on vása xini na ini Yivá j Ndios, ta ñii laá yi'i, ta ta kuu Sa'ya ra, kuu ta xini ini ra, ta ñivi na ñakaxin j taxi j koni na ini ra —káchí ta Jesús.

²³ Ta saá ñika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Nákaa ñasij níma ndó chi xito ndó ñava'a ké'é j ñoyívi yó'o. ²⁴ Ta kuiya xina'á ñixiyo ku'a ní naprofeta xí'in ku'a ní narey, ta ndi'i nayó'o kutoo na koto na ña xito ndó vitin, ta ñi-kuchiño na. Ta kutoo na koni so'o na ña xini so'o ndó vitin, ta ñi-kuchiño na —káchí ta Jesús xí'in na.

*Ta Jesús ndato'on ra cuento
xa'a ñii ta ta va'a taño Samaria*

²⁵ Ta saá kixaá ñii ta maestro ta xini va'a ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés xina'á, ta ñindaqa to'on ra ta Jesús, chi kóni ra koto ndoso ña'á ra, káchí ra saá:

—Tata maestro, ¿yukía ke'é j, ta taxi Ndios koo j xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi? —káchí ra.

²⁶ Ta ndakuijn ta Jesús, ñika'an ra:

—¿Yukía káchí ndayí Ndios ña ñitaa ta Moisés xina'á? ¿Yukía ká'vi ún noo ndayí yó'o? —káchí ra.

²⁷ Ta ndakuijn tayó'o, ñika'an ra saá:

—Saá káchí ña: “Ná kuki'vi ini yó koni yó Yivá yó Ndios xí'in ndi'i níma yó, xí'in ndi'i ini yó, xí'in ndi'i ndeē yó, xí'in ndi'i sijn yó. Ñii kiva ndatán kí'vi ini yó xini yó xí'in mji yó, saá kuki'vi

ini yó koni yó natá'an yó", káchí ndayí Ndios —káchí ra xí'in taJesús.

²⁸ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—Va'a ní ká'an ún. Tá kasa ndivi ún ndayí yó'o, ta Ndios taxi ra ña kutaku ún xí'in ra —káchí taJesús xí'in tayó'o.

²⁹ Ta kóni tamaestro yó'o kasa ndaa ra xa'a mji ra noo taJesús, ta ñakán tuku nindakā to'on ra taJesús, nika'an ra saá:

—¿Yu kúu natá'an yó?

³⁰ Ta ndakuijn taJesús, ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ña'á ra, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii taa kee ra ñoo Jerusalén, ta kuā'an ra yichi ña kuā'an ñoo Jericó. Tá kuā'an noo ra, ta kana koyo sava naku'ná yichi yó'o, ta sasi na ra, kisa kuí'ná na ndi'i ña kómí ra, kīndaa na tikoto ra, kani ní na ra, satakué'e ní na ra nda salo'o kivi ra. Ta sandakoo na ra, ta kuā'an na. ³¹ Ta saá vaxi ñii sutu, ta nixaa ra noo kándú'u taa ta takué'e, ta xini kuiti ña'á ra, ta ñiya'a xiyó ra, ta kuā'an ra. ³² Ta saá vaxi inkā taa, tatá'an naLeví, na kúu na ndiso chiño xí'in ve'e ño'o ká'no. Kixaa ra noo kándú'u ta takué'e, ta xini kuiti ña'á ra, ta ñiya'a xiyó ra, ta kuā'an ra. ³³ Ta saá vaxi inkā taa taño Samaria, ta kixaa ra noo kándú'u ta takué'e. Tá xini ña'á ra, ta kundá'ví ní ini ra xini ra ta takué'e yó'o.

³⁴ Ta nixaa yatin ra noo ra, ta kixá'á ra chíkaa ra aceite xí'in vino noo takué'e tayó'o ña kasa tatan ña'á ra. Ta chikatón ra tikoto ndi'i saá noo takué'e ra. Ta ndani'i ña'á ra, ta sandaa ña'á ra sata tiburro sana ra, ta naki'in ra kuā'an ra xí'in ra ñii ve'e noo kisin na xika yichi, ta saá

xindaa ña'á ra. ³⁵ Tá n̄iṭivi inka k̄ivi, ta ṭaxi ṭaa ṭaSamaria yó'o ɔvi s̄i'ún denario* nda'a ṭa xí'in ve'e yó'o, ta n̄ika'ṭan ra xí'in ra: “Kundaa lo'o ún ṭa ṭakué'e yó'o ná ndo lo'o ra ve'e ún. Tá n̄i-nani s̄i'ún yó'o kutátan ra, ta chinoo ún s̄i'ún m̄i ún, ta saá cha'vi i yó'ó k̄ivi ndikó i”, káchí ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí ṭaJesús xí'in ṭamaestro ṭa sáná'a ndayí Ndios.

³⁶ Ta n̄ika'ṭan ṭaJesús xí'in ra:

—Un̄i ṭaa n̄iya'a noo kándú'u ṭaa ṭa ṭakué'e yó'o. ¿Yukú ṭaa ke'é ñava'a ndatán ké'é ṭatá'an ra xí'in ra? —káchí ṭaJesús.

³⁷ Ta ndakuiin ra, n̄ika'ṭan ra:

—Ṭaa ṭa ke'é ñava'a xí'in ra kúu ṭatá'an ra —káchí ra xí'in ṭaJesús.

Ta n̄ika'ṭan ṭaJesús xí'in ra:

—Kua'ṭan ún, ta ndatán ke'é ṭa kundá'ví ini x̄ini ṭa ṭakué'e yó'o, saá ke'é ún xí'in inka n̄ivi —káchí ṭaJesús xí'in ra.

ṬaJesús n̄ixaṭ ra ve'e ñáMarta xí'in ñáMaría

³⁸ Kua'ṭan ṭaJesús xí'in naxíka xí'in ra, ta n̄ixaṭ na ñii ñoo lo'o. Ta ñii ña'a naní ñá Marta n̄aki'in ñá na, ta n̄iki'vi na ini ve'e ñá. ³⁹ Ta ñáMarta yoo k̄i'vi ñá naní María, ta k̄ixaṭ ñáMaría x̄ikoo ñá yatin xa'a ṭaJesús, ta x̄ini so'o ñá yukia ndato'on ra. ⁴⁰ Ta ñáMarta ndí'i ní ini ñá chi yoo kua'a ní chiño kasa ndivi ñá. Ta k̄ixaṭ ñá noo ṭaJesús, ta n̄ika'ṭan ñá xí'in ra:

—Tata, ¿án on vása ndí'i ini ún, chi ñii laá m̄i i kisa chiño i? Chi k̄i'vi i sandakoo ñá ndi'i chiño,

* **10:35** Ñii denario kúu s̄i'ún ña kúu ya'vi ñii ṭaa ṭa kisa chiño ñii k̄ivi.

ta kóni ña ka'an ún xí'in ñá ná chindeé ñá yí'i
—káchí ñá xí'in taJesús.

⁴¹ Ta ndakuijn ra:

—Nana, ndí'i ní ini ún chi yóo ku'a ní chiño.

⁴² Ta ñii chiño kúu ña xíní ñó'ó ka noo ndi'i inka ña kása ndivi ún. Kí'vì ún ñáMaría xa naḱaxin ñá kasa ndivi ñá chiño ña xíní ñó'ó ka, chi yóo ñá, xíní so'o ñá to'on ña ká'an ñ. Ta nda ñii ñivi, on vá'a kindaa na chiño yó'o nda'a ñá —káchí taJesús xí'in ñáMarta.

11

TaJesús saná'a ra ndasaá va'a ka'an ñivi xí'in Ndios

(Mt. 6:9-15; 7:7-11)

¹ Ñii kivi ñika'an taJesús xí'in Ndios, ta ñii taxíka xí'in ra kixaa ra noo ra, ta ñika'an ra xí'in ra:

—Tata, kóni ndi ña saná'a ún ndi'i ndasaá ka'an ndi xí'in Ndios, saá chi taJuan ta sakuchu ñivi saná'a ra naxíka xí'in ra ndasaá koo ka'an na xí'in Ndios.

² Ta ndakuijn taJesús, ñika'an ra:

—Tá ká'an ndó xí'in Ndios, saá kachí ndó:

Tata Yivá yó, ta yóo ñoyívi ñino,

ná kanóo síkón ní ñato'ó ún.

Ná kama kixaa kivi ka'nda chiño ún noo ndi'i ñivi.

Ndatán yóo ñoyívi ñino kása ndivi ndi'i na ña kóni ún, ñii kí'va saá ñoyívi yó'o ná kasa ndivi ndi'i ñivi ña kóni ún.

³ Ndi'i saá kivi taxi ún ña xíní ñó'ó kuxu ndi.

4 Ta kasa ká'no ini ún xa'a kuachi ndi, chi saá kisa ká'no ini mji ndi xa'a nivi na ké'é ña on vá'a xí'in ndi.

Tá xó'vi ndi tondó'ó, ta chindeé ún ndi'i ña on k'i'vi ndi kuachi, ta sakaku ún ndi'i noo ndi'i ña on vá'a,

saá ka'an ndó xí'in Ndios —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

5 Ta saá ndato'on ra xí'in na inká cuento ña saná'a ra na, nika'an ra si'a:

—Ñii ma'ño ñoó, ta ñii ndó'ó ko'on ndó ve'e tamigo ndó, ta ka'an ndó xí'in ra: “Ñani, ¿án kúchiño ún taxi ún unj sija va'a nda'a i?, 6 chi ñii tamigo i xíka ra viaje, ta sakán kixaa ra ve'e i, ta on koó ña'a noo i taxi i kuxu ra”, kachí ndó. 7 Ta tamigo ndó yó'o on keta ra ve'e ra, ta ndakuijn ra, kachí ra saá: “On sandi'i ún yi'i. Xa ndási kútú yé'é i, ta xa kándú'u i xí'in sa'ya i, ñakán on kivi ndakoo i taxi i sija va'a nda'a ún”, kachí ra xí'in ndó. 8 Vará tamigo ndó kúu ra, ta on kua'a ra ndakoo ra taxi ra ña kuxu ndó. Ta xa'a ña on xijn ndó sandakoo ndó sandi'i ndó ra, ta ndixa ndakoo ra taxi ra ndi'i ña xini ñó'ó nda'a ndó. 9 Cuento lo'o yó'o saná'a ña si'a: On sandakoo ndó ndúkú ndó ña xini ñó'ó ndó noo Ndios, saá chi ndixa taxi ra ña nda'a ndó. Ta ni on sandakoo ndó nándukú ndó Ndios, saá chi ndixa naní'i ndó ra. Ta ni on sandakoo ndó kána ndó yé'é yichi Ndios, saá chi ndixa nakuiná ra ña k'i'vi ndó yichi ra. 10 Chi ndi'i nivi na ndúkú noo Ndios ña xini ñó'ó na, ta naki'in na ña. Ta ndi'i nivi na nándukú Ndios, naní'i na ra. Ta ndi'i nivi na kána Ndios, ta nakuiná ra yé'é ra ña k'i'vi na yichi ra.

11 'Tá yóo ñii sa'ya ndó, tá ndúkú ra s̄ita va'a noo ndó, ta on k̄iví taxi ndó yuū nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. Tá ndúkú ra ñii tiaká noo ndó kuxu ra, ta on k̄iví taxi ndó ñii koō nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. 12 Tá ndúkú ra ñii nd̄iví noo ndó, ta on k̄iví taxi ndó t̄is̄i'ma nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. 13 Vará ndó'ó kúu ndó ñivi na on vá'a, ta saá ni, táxi ndó ñava'a nda'a sa'ya ndó. Ta Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi ñino, kúu ra ta va'a ní ka noo ñivi, ta ndixa taxi ra Níma ra nda'a ndi'i ñivi na ndukú ña noo ra —káchí ta Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñivi na ñika'an xa'a ta Jesús kómí ra ndee ñaníma ndiva'a
(Mt. 12:22-30; Mr. 3:19-27)

14 Inka k̄iví ta Jesús táva ra ñii níma ndiva'a ña kómí ñii ta tañí'í. Tá kee níma ndiva'a, ta saá va'a ñaka'an ra. Ta ñaka'nda ini ñivi na x̄ini ñayó'o. 15 Ta sava na ñika'an na xa'a ta Jesús:

—Xí'in ndee ña Beelzebú,* ña kúu ñaká'no noo ndi'i níma ndiva'a, táva tayó'o níma ndiva'a —káchí na.

16 Ta inka ñivi kóni koto ndoso na ta Jesús, ta ndukú na noo ra ña ke'é ra ñii milagro ña saná'a ra noo na ña ndixa kómí ra ndee Ndios. 17 Ta ta Jesús x̄ini ra ña xáni ini na, ta ñika'an ra xí'in na:

—Tá yóo ñii ñoo, ta on vása yóo yu'ú ñivi, ta ñata'v̄i tá'an na, ta k̄ixá'á na káni tá'an na xí'in natá'an na, ta kama ní ndi'i xa'a ñoo yó'o. Tá yóo ñii ve'e noo ñata'v̄i tá'an na, ta káni tá'an na, ta ndi'i xa'a ñivi ve'e yó'o. 18 Ta ñaníma ndiva'a

* 11:15 Inka k̄iví ñaní Satanás kúu Beelzebú.

ká'no Satanás, táná tava ña ini ñivi níma ndiva'a tá'an ña, níkuu, ta saá nata'vi tá'an ñandiva'a ta kani tá'an ña xí'in tá'an ña, ta yachi ní ndi'i xa'a yichi ña. Ndátō'on i tō'on yó'o xí'in ndó, chi káchí ndó xí'in ndeē ñandiva'a ká'no táva i níma ndiva'a. ¹⁹ Ta yi'i, tá xí'in ndeē ñaníma ndiva'a ká'no táva i níma ndiva'a, níkuu, ta ñivi na ndíkōn sata ndó, ¿míchí vaxi ndeē na táva na níma ndiva'a? Na ndíkōn sata ndó káchí na on sivi ndeē níma ndiva'a ká'no kúu ña kómí na kivi tava na níma ndiva'a. Ta saá kixaa ñii kivi ñivi na ndíkōn sata mii ndó yó'o kuu na kasa nani xa'a kuachi ndiso ndó, chi ñavatá ká'an ndó xa'a i. ²⁰ Ta yi'i, kómí i ndeē Ndios ña tava i níma ndiva'a, ta ña ké'é i yó'o káchí ña saá: vitin kixaa kivi ña kixá'á xá'nda chiño Ndios ño ñivi ñoyívi yó'o.

²¹ 'Tá yóo ñii ta, ta ndeé ní ndaku ra, ta kómí ra espada ná'no xí'in inká ña xini ñó'ó kundaa ra ve'e ra xí'in ndi'i ñakuíká ra, ta saá ñivi nakuí'ná on kuchiño na kivi na ini ve'e ra. ²² Tá ñii kivi kixaa inká ta ta ndaku ka ño ta xí'in ve'e yó'o, ta kundeé ra ño ta xí'in ve'e yó'o, ta kindaa ra ndi'i ñakuíká kómí tayó'o, ta nata'vi ra ña xí'in natá'an ra. Ndátán yóo ta ndeé ní ndaku, saá yóo ñaníma ndiva'a ká'no. Ta ndátán yóo ta ndeé ka ño ra, saá yóo yi'i —káchí ta Jesús xí'in na.

²³ Ta ñika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i ñivi na on vása yóo yu'ú xí'in i, nayó'o kúu na on xii koni na yi'i. Ta ndi'i ñivi na on vása chindeé yi'i nakaya na ñivi xa'a ña kundikōn na yichi Ndios, nayó'o kúu na sakuíta

ní'nó n̄ivi ña ɔn kundikɔn na yich̄i Ndios —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús saná'a ra xa'a ním̄a ndiva'a
(Mt. 12:43-45)

²⁴ Ta n̄ika'an taJesús xí'in na:

—Tá ñii ním̄a ndiva'a sáña ña ñii ɬa, ta saá kuá'an ña yuk̄u ȳichí ña nandukú ña nɔɔ nakindée ña. Tá ɔn vása nání'i ña nɔɔ nakindée ña, ta xáni ini ña saá: “Ndikó yó ndi'vi yó ini ɬa nɔɔ kee yó vaxi yó”, káchí ña. ²⁵ Ta ndíkó ña, náxaá ña nɔɔ yóo ɬa nɔɔ kee ña. Ta nákoto ña, ndatán yóo ñii ve'e n̄iti'ví ta ndasa livi na, saá yóo ini ɬayó'o. ²⁶ Ta ndíkó ním̄a ndiva'a kuá'an ña, ta nandukú ña ink̄a ním̄a ndiva'a. Ta nání'i ña ux̄a ním̄a ña ndiva'a ní k̄a nɔɔ m̄ji ña. Ta ndíkó koo ña ta kuá'an ux̄a ním̄a ndiva'a yó'o xí'in ña ta kix̄aa ndi'i ña nakoo ña ini ɬayó'o. Ta saá xó'vi ní k̄a ra vitin nɔɔ ña si'na —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an yu kúu n̄ivi na kómí ñasij̄i ini táxi Ndios

²⁷ Tá ká'an k̄a ra xí'in n̄ivi, ta ñii ña'a ñá ñíndichi ma'ño ndi'i n̄ivi, xí'in ndi'i ndee ñá n̄ika'an ñá xí'in ra saá:

—iNdachun nákaá ñasij̄i ní ini si'íún, chi s̄akaku ñá yó'ó ta s̄akua'no ñá yó'ó! —káchí ñá.

²⁸ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—iTa ví'í k̄a ñasij̄i nákaá ini n̄ivi na xín̄i so'o to'on Ndios ta kisa ndivi na ña! —káchí ra xí'in ñá.

Ñayó'o ká'an xá'a nivi na ndúkú ñii milagro noo taJesús

(Mt. 12:38-42; Mr. 8:12)

²⁹ Tá kuá'a ní nivi nakutá'an na ta kixaa yatin na, ta taJesús kixá'a ra ká'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Nivi na táku ñoyívi yó'o vitin kúu na na ndiva'a ní ini. Saá chi ndúkú na ñii milagro noo i ña kandixa na ndí ta ta kixi noo Ndios kúu i. Ta on ke'é i inká milagro ña koto na, chi va'a ka xini ñó'ó kunda ini na ña nindo'o taprofeta Jonás kuia xina'a. ³⁰ Saá chi naño Nínive kunda ini na ndasaá nindo'o taJonás, ta nandikó ini na. Ta ñii kiva saá nivi na táku vitin koni na ña kundo'o i, ta nivi na kunda ini xa'a ñayó'o nandikó ini na. ³¹ Tá kixaa kivi kasa nani Ndios xa'a nivi ñoyívi yó'o, ta ñii ñareina, ña nixa'nda chiño noo nani Sabá xina'a, chikaa ña kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Chi ñareina yó'o xíká ní nixa'an ña xini so'o ña to'on ña nika'an tarey Salomón, chi ta ndichí ní sini xikuu ra. Ta yi'i, ta yoo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka noo taSalomón, ta on xin ndó koni so'o ndó ña ká'an i. ³² Tá kixaa kivi kasa nani Ndios xa'a na ñoyívi yó'o, ta saá tuku naño Nínive chikaa na kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Saá chi xini so'o na ña nika'an taJonás xí'in na, ta nandikó ini na ta kandixa na Ndios. Ta yi'i, ta yoo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka noo taJonás, ta on xin ndó koni so'o ndó to'on ña ká'an i —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús saná'a ra xa'a ño'o ye'e ini nivi
(Mt. 5:15; 6:22-23)

³³ Ta n̄ika'ʼan taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ta n̄ivi, tá nátoon na ño'o, ta on vása chíkaa se'é na ña, ta chinóo na ña noo síkón ña va'a naye'e ña, ta ndi'i n̄ivi na k̄i'vi ve'e kuchiño koto na. ³⁴ Ndatán yoo ño'o ña yé'e, saá yoo nduchū noo yó. Tá va'a yoo nduchū noo ndó, ta va'a yé'e ndi'i ini ndó, saá va'a kúndaḡ ini ndó ñandaḡ. Tá on vása va'a yoo nduchū noo ndó, ta naa ní ini ndó. ³⁵ N̄akán kíḡ x̄in̄i ñó'ó koto va'a xí'in m̄ji ndó án ndixa x̄ika ndó noo yé'e. Tá x̄ani s̄in̄i ndó x̄ika ndó xí'in ño'o yé'e, ta on s̄iví ñandaḡ kúu ña, ta saá, ḡndaḡhun naa ní ini ndó! ³⁶ Tá ndixa yé'e ño'o ini ndó, ta nda lo'o on vása naa ini ndó, ta saá ño'o ña yé'e ini ndó ndatán yoo ñii ño'o ká'no yé'e noo x̄ika ndó, saá koo ña.

*TaJesús chíkaa ra kuḡchi
saṡa nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios
(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 20:45-47)*

³⁷ Ta ndi'i n̄ika'ʼan taJesús xí'in na, ta ñii tafariseo kaṅa ra taJesús ko'on ra ve'e ra kuxu ra. Ta taJesús kuḡ'ʼan ra xí'in tafariseo ve'e ra, ta n̄ixaḡ ra, ta x̄ikoo ra kuxu ra. ³⁸ Ta naḡa'nda ini tafariseo x̄ito ra on vása ní-nda'á taJesús, ndatán k̄i'va yoo ndayí m̄ji na. ³⁹ Ta taJesús n̄ika'ʼan ra xí'in ra:

—Ndó'ó nafariseo nákata ndó saṡa vaso xí'in saṡa ko'o. Ta ini m̄ji ndó chútú ní ñakuí'ná xí'in ña on vá'a. ⁴⁰ ḡndaḡhun kí'ví ní ndó! ¿Án on vása x̄in̄i ndó m̄ji Ndios, ṡa ṡa k̄isa va'a ña kúu saṡa yó, m̄ji ra kúu ṡa k̄isa va'a ini yó? ⁴¹ Tá ndino'o ini ndó taxi ndó ñava'a ndó ña chindeé ndó nandá'ví, ta saá ndundii ini ndó.

42 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo! Vará táxi ndó nda'a Ndios ñii ko'ndo ña tava ndó tixin ña uxu ko'ndo ña kúu ñii ñii noo yuku válí ña xixi yó,† ta on vása kisa ndivi ndó chiño ña xini ñó'ó ní noo Ndios. Chi noo Ndios ña xini ñó'ó ní kúu ña ke'é yó ñandaá xí'in inká nivi, ta kuki'vi ini yó koni yó Ndios. Xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ná'no yó'o noo Ndios, ta saá ni, on sandakoo ndó kasa ndivi ndó inká chiño válí noo ra.

43 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo! Kútoo ní ndó kundoo ndó táyi tón ná'no tón to'ó yoo ve'e ño'o sinagoga. Saá tá xika ndó noyá'vi, ta kóni ndó ña kasa to'ó ní nivi ndó'ó.

44 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in natá'an ndó! Saá chi ndatán yoo ño'o noo ninduxun na nixi'i, ta on vása tívi ña tá'yí ñó'o tixin ño'o, saá yoo ndó'ó —káchí ta Jesús xí'in na.

45 Ta ñii tamaestro ta xini va'a ndayí Ndios nika'an ra xí'in ta Jesús:

—Tá chíkaa ún kuachi sata nafariseo yó'o, ta ñii ki'va saá chíkaa ún kuachi sata ndi —káchí ra.

46 Ta ndakuijn ta Jesús, nika'an ra saá:

—¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xini va'a ndayí Ndios! Chi sákuiso ndó nivi chiño veé ní, ta yo'vi ní kuiso na. Ta mji ndó, nda lo'o on xijn ndó tindaa ndó chiño veé ta yo'vi ní yó'o.

47 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xini va'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Livi ní kisa va'a ndó ve'e noo ninduxun naprofeta xina'á. Ta naxij síkuá mji ndó kúu na xa'ni naprofeta yó'o.

† 11:42 Yuku válí yó'o kúu mjno castila xí'in yuku yo'va.

48 Xí'in ñayó'o kúndaḡ ini yó ñii kúu ini ndó xí'in ini naxii síkuá ndó. Chi naxii síkuá ndó kúu na xa'ni naprofeta xina'á, ta ndó'ó kúu na kisa va'a ve'e noḡ ninduxun na.

49 'Ñakán kía Ndios nika'an ra to'on ndíchi xa'a ndó saá: "Ti'víi naprofeta ña ka'an ndoso na to'oní xí'in naño Israel, ta ti'víi naapóstol ña kasa ndivi na chiño i, ta naño yó'o, on kua'a na naki'in va'a na nda ñii na ti'víi, ta ka'ni na sava na, ta saxo'vi na inka na", kachí Ndios.

50 Ta sata mii ndó nivi na táku vitin, nakava kuachi xa'a ña nixita nii ndi'i naprofeta, tá nda kixá'á kivi noḡ tanda vitin. 51 Saá chi kixá'á ña xí'in ña nixi'i taAbel,‡ ta ndi'i ña xí'in ña nixi'i taZacarías. Ta naxii síkuá ndó xa'ni na taZacarías kivi xindichi ra ma'ño ña kúu ye'é ve'e ño'o ká'no xí'in ña kúu nama yii noḡ sóko na ña'a noḡ Ndios. Ta ndixa ká'aní xí'in ndó, sata mii ndó na táku vitin, nakava kuachi xa'a ña nixita nii ndi'i nava'a yó'o.

52 'iÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xini va'a ndayí Ndios! Ndatán ké'é ñii ta ta chíkaa se'é llave, saá ké'é ndó. Saá chi sási ndó noḡ nivi na kóni kivi yichi Ndios, ta ni mii ndó xini ndó kivi ndó yichi ra —kachí taJesús xí'in na.

53 Tá ká'an taJesús xí'in na, ta nafariseo xí'in inka na sáná'a ndayí Ndios, nisaḡ ní na, ta kixá'á na sándi'i ní na ra xí'in to'on, 54 chi kóni na ña nakava ra ka'an ra to'on ña on vá'a, ta saá kuchiño na taxi na kuachi xa'a ra noḡ nachiño.

‡ 11:51 TaAbel xikuu sa'ya taAdán xí'in ñaEva, ta tayó'o nixi'i ra, ke'é ñani ra taCaín.

12

*TaJesús sáná'a ra naxíka xí'in ra
ña ɔn ke'é na ndatán ké'é nafariseo na ɔvi yu'u*

¹ Kuá'a ní mil nivi nakutá'an na noo taJesús, ñii chútú ndaa na tãnda xíndoso na xa'a tá'an na. Ta taJesús kixá'á ra ká'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Koto va'a ndó ɔn ko'ɔn ndó yichí nafariseo, chi na ɔvi yu'u kúu na. Ndatán yóo levadura ña kisa chiño se'é xí'in yuxan, saá yóo yichí nafariseo. ² Ta nda ñii ña nákaa se'é ɔn kivi koo se'é ña ndi'i saá kivi, chi ñii kivi nativi ña. Ndi'i ña ndási noo nivi, ta vaxi kivi koni ndi'i na ñayó'o. ³ Ñii kivi ndi'i to'on ña nika'an se'é ndó noo naa, koni so'o ndi'i nivi ñayó'o kivi ndivi yé'e ño'o. Ta to'on ña nika'an yaa ndó xí'in natá'an ndó ini ve'e ndó, ta vaxi kivi ndaa nivi sini ve'e na, ta ka'an ndoso na to'on yó'o ña koni so'o ndi'i inka nivi —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

*Ñayó'o ká'an ña ɔn kuyi'ví yó nivi
(Mt. 10:28-31)*

⁴ Saá nika'an ka taJesús:

—On kuyi'ví ndó noo nivi na kóni ka'ni ndó'ó, chi ɔn kúchiño na sandi'i na xa'a níma ndó. ⁵ Va'a ka kuyi'ví ndó noo Ndios, chi Ndios kivi sandi'i ra xa'a yikí koñu ndó, ta kómí ra ndee sakana ra ndó'ó ndaya. Ñakán kía, va'a ka kuyi'ví ndó noo Ndios.

⁶ 'Koto ndó tísaa válí: ɔvi si'ún válí kúu ya'vi o'ɔn rí. Ta Ndios ɔn vása nándoso ra xa'a nda ñii tísaa lo'o yó'o, ta ndáa ra ndi'i rí. ⁷ Ta ndó'ó, Ndios maní ní ka ra ndó'ó, chi xini ndi'i

ra ndasaá kúu yisí sijní ndó. Ta ndixa ndáa va'a ra ndó'ó, ñakán on kuyi'ví ndó, chi kua'a ní ka ndáya'ví ndó noo tísaa válí —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an ña xa'a nivi na ndakuijn xa'a taJesús

noo inká nivi ñoyívi yó'o

(Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Ta saá nika'an ka taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Nivi na ndakuijn xa'a i noo nivi ñoyívi yó'o, ta yi'i, ñii ki'va saá ndakuijn i xa'a na noo naángel xí'in Ndios. ⁹ Ta nivi na on xiin ndakuijn xa'a i, ta yi'i on ndakuijn i xa'a nayó'o noo naángel xí'in Ndios.

¹⁰ 'Ta ndi'i nivi na ká'an to'on ndiva'a xí'in yi'i, ta ta kixi noo Ndios, ta Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a na. Ta ndi'i nivi na ká'an to'on ndiva'a xí'in Níma Ndios,* ta Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a nivi yó'o —káchí taJesús.

¹¹ Ta nika'an ka ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Tá tiin na ndó'ó ko'on ndó xí'in na, ta taxi na kuachi xa'a ndó noo nachiño án noo naná'no ve'e ño'o sinagoga, ta on kundi'i ini ndó xa'a to'on ña ndakuijn ndó. ¹² Saá chi mji kivi ña kundo'o ndó ñayó'o, Níma Ndios taxi ña to'on ña ka'an ndó —káchí taJesús.

*TaJesús ndátoto'on ra ñii cuento
ña saná'a ra na xa'a ñakuiká*

* **12:10** Ñii to'on ña ká'an ndiva'a xí'in Níma Ndios kúu ña ká'an nivi ndí ndee ña kisa ndivi chiño va'a kúu ndee ña vaxi noo níma ndiva'a ká'no.

¹³ Ñii t̃aa t̃a yóo xí'in ndi'i ñivi na ndóo x̃iñi s̃o'o ña ká'an t̃aJesús, k̃ixaa ra ñõo ra ta ñika'an ra xí'in ra saá:

—Tata maestro, ka'an ún xí'in ñanĩi ndí x̃iñi ñó'ó nata'ví ra ñakuíká ña k̃ind̃õo k̃iṽi ñixi'j̃i yivá ndi, ta taxi ra lo'o ñakuíká yó'o nda'ãj̃i —káchí ra xí'in t̃aJesús.

¹⁴ Ta ndakuĩn t̃aJesús, ñika'an ra saá:

—Tata, ¿ndachun xáni ini ún ỹi'j̃i kúu t̃achiño án juez t̃a tá'ví ñakuíká xí'in ndó? —káchí t̃aJesús xí'in ra.

¹⁵ Ta ñika'an t̃aJesús xí'in ndi'i ñivi na ndóo yó'o:

—Kasa kuenda xí'in m̃ji ndó ña ̃ñ vása kútoo ndó koo kũa'a ní ñakuíká nda'ã ndó. Saá chi tá kómí ndó ví'í ní ñakuíká, ta ̃ñ vása chíndeé ñakuíká ndó'ó ña kutakũ ṽa'a ndó ñõo Ndios —káchí t̃aJesús xí'in na.

¹⁶ Ta saá ñika'an ra ñii cuento ña saná'a ra na:

—Saá ndo'o ñii t̃aa t̃akuíká, t̃a kómí kũa'a ní ño'o. Ta ṽa'a ní k̃eta ra xí'in ña chí'i ra, ta chútú ve'e ra xí'in ña kuxu ra. ¹⁷ Ta k̃ixá'á ra xáni ini ra: “¿Yukí̃a ke'é yó vitin? ̃ñ vása yóo ka míchí taxi ṽa'a yó ña kómí yó”, káchí ra. ¹⁸ Ta saá ñika'an ra: “¡Aan! X̃iñi va yó mí taxi ṽa'a yó ña. Sandi'i yó xa'a ve'e yatá, ta kasa ṽa'a yó ink̃a ve'e xaá ña ká'no ka ñõo kunani ko'on ndi'i ndik̃in trigo m̃ji yó, xí'in ndi'i ka ña kómí yó.

¹⁹ Ta ndi'i ñakoo ṽa'a ña kómí yó, ta ka'an yó xí'in m̃ji yó, kachí yó saá: Vitin yóo kũa'a ní ña kómí yó, ta náni ñayó'o kuxu yó kũa'a ní kuiya. Ta ṽa'a ní kuiti nakindée yó, kuxu ṽa'a yó, ko'o ṽa'a yó, ña kusij̃i ní ini yó chí yóo ví'í ní ña kómí

yó”, xáni ini takuíká yó'o. ²⁰ Ta nika'an Ndios xí'in ra: “¡Yó'ó kúu tã tã kí'ví!, saá chi ñoó vitin kivi ún. Ta ndi'i ña kómí ún, ñava'a inka nivi nduu ña”, kachí Ndios xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o. ²¹ Ndatán ndo'o takuíká yó'o, saá kundo'o ndi'i nivi na kómí ñakuíká ñoyívi yó'o, tá on vása kómí na ñakuíká ndino'o ñoyívi ñino xí'in Ndios —káchí ra.

*Ndios táxi ra ña xini ñó'ó nda'a ndi'i sa'ya ra
(Mt. 6:25-34)*

²² Ta saá nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ta ká'an i xí'in ndó, on kundi'i ini ndó xa'a ña xini ñó'ó kutaku ndó, ni on kundi'i ini ndó mí kixi ña kuxu ndó, ni on kundi'i ini ndó xa'a tikoto ña kundixin ndó ñoyívi yó'o. ²³ Saá chi nima yó ndáya'ví ní ka ña noo ña xíxi yó. Ta yiki koñu yó ndáya'ví ní ka ña noo tikoto yó. ²⁴ Koto ndó ndasaá táku titikaka, ni on vása chí'i rí, ni on vása nákaya rí ña xáxi rí, ta on koó ve'e rí noo táan va'a rí ña xáxi rí. Ta Ndios táxi ra ña xáxi titikaka yó'o. Ta ndó'ó, ndáya'ví ní ka ndó noo titikaka yó'o. ²⁵ Ta ndó'ó, on sivi xí'in ña ndi'i ní ini ndó kúu ña kúchiño ndó sakua'no síkón ka ndó xí'in mji ndó, chi ñii laá Ndios kúu ta xá'nda chiño ndasaá ki'va síkón koo ndó. ²⁶ On vása kúchiño ndó ke'é ndó ñayó'o, vará lo'o ní chiño kúu ña. Ta saá, ¿ndachun ndi'i ní ka ini ndó xa'a inka ña'a?

²⁷ 'Koto ndó ndasaá livi ndáxaa yita ña yoo yuku; yita yó'o on vása kisa chiño ña, ni on vása kisa va'a ña tikoto ña. Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, vará tarey Salomón, takuíká ní xikuu ra, ta xikomí ní ra ku'a ní tikoto va'a, ta yita ña yoo

yuku, livi ní ka ña ño tikoto va'a ña xindixin tayó'o. ²⁸ Vará nda lo'o kivi táku yita válí yuku, chi ñii kivi ndáxaa ña, ta inká kivi ndá'va ña, ta saá táan na ña ini xiton koko ña, ta Ndios ndaa ra ña, ta livi ndátón sákundixin ra ña. Ñayó'o sáná'a ndí Ndios ndaa va'a ra ndó'ó, chi ndó'ó ndáya'ví ní ka ndó ño yita válí. ¡Ndachun lo'o ní kándixa ndó Ndios ña kundaa ra ndó'ó! ²⁹ On kundi'i ini ndó xa'a mí kixi ña kuxu ndó, án mí kixi ña ko'o ndó, án mí kixi inká ña xini ñó'ó ndó. ³⁰ Chi ñivi na on vása ndikon Ndios kuu ñivi na ndí'i ní ini xa'a ñayó'o. Ta Yivá yó Ndios xini va'a ra yu kuu ndi'i ña xini ñó'ó ño ndó. ³¹ Ta mji ndó, ndino'o ini ndó ná kundikon ndó yichí ño xá'nda chiño Ndios, ta ndixa Ndios taxi ndi'i ra ña xini ñó'ó nda'a ndó —káchí taJesús xí'in na.

*Xini ñó'ó kukomí yó ñakuíká ñoyívi ñino
(Mt. 6:19-21)*

³² Ta ñika'an ka taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ndátán yóo ñii ti'vi ndikachi sana'i, saá yóo ndó'ó. Ta on kuyi'ví ndó, chi kúsi'i ini Ndios taxi ra nda'a ndó ñava'a kómí ra ño xá'nda chiño ra. ³³ Síkó ndó ña kómí ndó, ta taxi ndó si'un nda'a ñivi nandá'ví. Ta saá kukomí ndó ñakuíká ndino'o ñoyívi ñino xí'in Ndios. Ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ñakuíká yó'o, chi ñoyívi ñino on kó tikisin, ni on kuxé'é ña'a, ni nakuí'ná on kivi kasa kuí'ná na ñakuíká ndino'o ña yóo ñoyívi ñino. ³⁴ Saá chi ño ñó'ó ñakuíká kómí ndó, kán yóo nímá ndó xí'in sini ndó.

Xini ñó'ó koo ti'va yó ña ndikó taJesús

35 'Ndi'i saá kivi namozo ndixin na tikoto ta ní'i na ño'o náye'e, saá yoo ti'va na naki'in na taká'no noo na. Ta ndatan ndoo ti'va namozo yoo, saá koo ti'va ndoo. 36 Ndáti namozo yoo ña ndikó taká'no noo na, chi ku'aa ra viko tonda'a. Ta ndatan ndáti nayoo saá kundati ndoo ña ndikó. Saá chi nda nda hora ndikó taká'no ta kani ra ye'e, ta ndoo ti'va namozo ra ña xandikon nakuina na ye'e noo ra, ta naki'in va'a na ra. 37 Ta kunaka ñasii nima namozo ta on vasa kisin na, ta yoo ti'va na nakuina na ye'e ña ki'vi taká'no noo na. Ndixa ka'an xi'in ndo, taká'no yoo katon ra toalla tixin ra, ta chinoo ra ñaxixi noo mesa ña kuxu namozo ra. 38 Ta kunaka ñasii nima namozo ta kundoo ti'va na nda nda hora ndikó taká'no, an ma'ño noo, an xa vaxi tivi.† 39 Ta kundaa va'a ini ndo ñayoo: Tá ñii ta yoo ra ve'e ra, ta xini ra ama kixaa takuina, ta saá koo ti'va ra ta on taxi ra ki'vi takuina yoo kasa kuina ra ña yoo ve'e ra. 40 Saá tuku ndoo, xini noo kundoo ti'va ndo, chi ndikó ñoyivi yoo ñii kivi ña on vasa ndáti ndo —kachi taJesus xi'in na.

Ñayoo ka'an xa'a nivi na kisa chiño xi'in ndino'o ini

(Mt. 24:45-51)

41 Ta taPedro nindaqa to'on ra taJesus, nika'an ra saá:

—Tata, ¿an ndasaá xi'in mii ndi naxika xi'in ún ndato'on cuento yoo, an ndato'on ún ña xa'a ña saná'a ún inká nivi? —kachi ra xi'in taJesus.

† 12:38 Ña segunda vigilia xi'in ña tercera vigilia noo ña tixin ka jijn noo xi'in ka unj xitaan.

42 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—¿Ndasaá ke'é ñii taká'no xí'in ñii taa ta kisa chiño xí'in ndino'o ini noo ra? Ta taká'no yó'o sakuiso chiño ra tayó'o ña taxi tayó'o kuxu ñivi na yóo ve'e ta kasa kuenda ra xí'in ve'e yó'o. ⁴³ Ta saá kunakaa ñasij níma ta kisa chiño xí'in ndino'o ini kivi ndikó taká'no noo ra, ta koto ra va'a ní kisa ndivi ra chiño. ⁴⁴ Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, taká'no yó'o taxi ra nda'a ta kisa chiño ndino'o ini, ña kuiso chiño ra xí'in ndi'i ña'a ve'e taká'no yó'o. ⁴⁵ Tá yóo ñii taa ta on vása kisa chiño ra xí'in ndino'o ini ra, ta xáni sinj ra saá: “Xa na'á ní kuáchj taká'no noo yó, on vása xinj yó ndá kivi ndikó ra”, xáni sinj ra. Ta saá kixá'á ra ndi'i saá kivi káni ra nataa xí'in náña'a na kisa chiño xí'in ra, ta ñii kiva saá kixá'á ra ndi'i saá kivi xixi ní ra, ta xí'i ní ra, nina taxíini kuu ra. ⁴⁶ Ta ñii kivi on vása ndáti ra, ni hora ña on vása yóo ti'va ra, ta ndikó taká'no noo ra. Ta taká'no noo ra yó'o saxo'vi ní ña'á ra, ta ti'vi ña'á ra ko'on ra noo ndóo ñivi na on vá'a, na on vása kisa ndivi ña xá'nda chiño taká'no noo na.

⁴⁷ Tá yóo ñii tamozo, ta xa xinj ra yukia kóni taká'no noo ra, ta on vása ní-xiin ra kasa ndivi ra ña, ni on vása ní-xiyo ti'va ra kivi ndikó taká'no noo ra, ta saá ndeé ní xo'vi tayó'o. ⁴⁸ Ta inka tamozo, vará ké'é ra ña on vá'a, chi on vása xinj ra yukia kóni taká'no noo ra, ta lo'o xo'vi ra. Saá chí tá Ndios táxi ra ku'a ní ñava'a nda'a ñivi, ta ndáti ra nayó'o kasa ndivi na ku'a ní chiño va'a. Tá Ndios sákuiso ví'í ní ka chiño ñivi, ta ndáti ra nayó'o kasa ndivi na ku'a ní ka chiño va'a —káchj taJesús.

*Ñayó'o ká'an ña nata'vi tá'an ñivi xa'a taJesús
(Mt. 10:34-36)*

⁴⁹ Ta ñika'an taJesús saá:

—Ndatán yóo ño'ọ ña xá'mi mi'í, saá koo chiño ña kasa ndivi ñoyívi yó'o. ¡Kóni kama ní tondaa kivi ña kasa ndivi chiño yó'o! ⁵⁰ Xíni ñó'ó xo'vi ní, ta ndí'i ní ini nda kixaa kivi ña xo'vi ní. ⁵¹ On kani şini ndó ndí ña kundoo va'a ndó xí'in nata'an ndó, kúu ña kixaa ñoyívi yó'o, chi xa'a ña nata'vi ñivi kúu ña kixaa. ⁵² Chi ndi'i kivi ña vaxi ñii ve'e on vása koo yu'ú ndi'i na xa'a. Tá ndóo ọ'on ñivi ñii ve'e, ta uní na kundikon yi'i, ta ọvi na on vása kándixa na yi'i. Tá ọvi na kọ'on yichi, ta uní na on vása kándixa na yi'i. ⁵³ Vará nave'e kúu na, on kivi koo yu'ú na: ñii ta kọ'on ra yichi, ta sa'ya ra talo'o kọ'on ra inká yichi; ñii talo'o kọ'on ra yichi, ta yivá ra kọ'on ra inká yichi; ñii ña'a kọ'on ñá yichi, ta sa'ya ñá ñalo'o kọ'on ñá inká yichi; ñii ñalo'o kọ'on ñá yichi, ta si'í ñá kọ'on ñá inká yichi; ñii ña'a kọ'on ñá yichi, ta xano ñá kọ'on inká yichi; ñii ña'a kọ'on ñá yichi, ta şiso ñá kọ'on inká yichi. Ta saá kunda ini yó ndí on vása kivi koo yu'ú ñivi xa'a —káchí taJesús.

*Nanivi xini ñó'ó kunda ini na
ña kóni kachí ña ké'é taJesús
(Mt. 16:1-4; Mr. 8:11-13)*

⁵⁴ Ta saá ñika'an taJesús xí'in kua'a ní ñivi na ndóo xí'in ra:

—Tá xító ndó vaxi viko noo kuon ketá ño'ọ, ta xini ndó yukia koo, chi kachí ndó yachi ní koon savi, ta ñanda kía. ⁵⁵ Tá xító ndó vaxi tachi chí sur, ta saá kachí ndó ñi'ní ní koo kivi vitin,

ta ñandaa kía. ⁵⁶ ¡Nívi na ovi yu'u kúu ndó!,
chi xíní ndó yukíá koo tá xíka tachi, ta xíní ndó
yukíá koo tá xító ndó vaxi viko. ¿Ndachun on
vása kúndaa ini ndó yukíá kóni kachí ña xító
ndó xí'in ña xíní so'o ndó ké'é i vitin? —káchí
taJesús xí'in na.

*Kama xíní ñó'ó ka'an ndó xí'in na táxi kuachi
xa'a ndó
ña kindoo maní ndó xí'in na
(Mt. 5:25-26)*

⁵⁷ —¿Ndachun on vása kasa nani mji ndó
kuachi xí'in ñava'a ñandaa? ⁵⁸ Tá ñii nívi kóni
na taxi na kuachi xa'a ndó noo nachíño, tá ta'an
ka xaá ndó ve'e chíño, ta kama ndukú ndeé ndó
kasa nani ndó kuachi xí'in na. Saá chi tá on kasa
nani ndó kuachi xí'in na, ta yiyo nataxi na ndó'ó
nda'a tajuez. Ta tajuez nataxi ra ndó'ó nda'a
tapolícia, ta ko'on ndó ve'e kaa. ⁵⁹ Ndixa ká'an i
xí'in ndó, on kee yachi ndó ve'e kaa chi on tava
na ndó'ó anda ná cha'vi ndó ndi'i si'ún ña níká
ndó —káchí taJesús xí'in nívi.

13

*Xíní ñó'ó yó nandikó ini yó ta ko'on yó yichi
Ndios*

¹ Mji kivi yó'o, sava nívi kee na ku'a'an na, ta
nixaa na noo taJesús. Ta saá kixá'á na ká'an na
xí'in ra:

—Sava na estado Galilea na ñó'o yé'é ve'e ño'o
ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén, xa'ni na kití tí
sóko na nda'a Ndios. Ta tagobernador Pilato
xa'nda chíño ra noo natropa ka'ni na ndi'i nívi

yó'o. Ta saá *n̄i* *n̄i*vi na *n̄i*xí'i yó'o xí'in *n̄i* kit̄i tí x̄a'ni na *n̄a*sak̄a ña —káchí na xí'in taJesús.

² Ta nd̄akuijn taJesús, ká'an ra xí'in na:

—¿An xáni ini ndó *n̄i*vi na estado Galilea yó'o *x̄i*kuu *n̄i*vi na *on* vá'a ní k̄a *noo* ink̄a *n̄i*vi, ñakán *n̄i*xí'i na saá? ³ Ó'on, *on* s̄iví na *on* vá'a ní k̄a *n̄i*-*x̄i*kuu na *noo* ink̄a *n̄i*vi. Ta *m̄i* ndó, tá *on* *x̄i*in ndó nandikó ini ndó ta sandakoo ndó ña *on* vá'a ké'é ndó, ta saá tuku ndi'i x̄a'a ndó'ó. ⁴ ¿Yukia xáni *s̄i*n̄i ndó x̄a'a x̄a'on *un̄i* *n̄i*vi na *n̄i*xí'i chí *n̄a*kava torre ñoo Siloé s̄at̄a na? ¿An xáni ini ndó na *n̄i*xí'i yó'o *x̄i*kuu na *n̄i*vi *on* vá'a ní k̄a *noo* ink̄a ñaoo Jerusalén? ⁵ Ó'on, *on* s̄iví saá. Ta ndó'ó, tá *on* *x̄i*in ndó nandikó ini ndó, ta sandakoo ndó ña *on* vá'a ké'é ndó, ta saá tuku ndi'i x̄a'a ndó'ó —káchí taJesús xí'in na.

*TaJesús nd̄at̄o'on ra cuento ña saná'a ndasaá ke'é Ndios xí'in n̄i*vi na *on* vása k̄isa ndivi *t̄o'on* ra

⁶ Ta saá taJesús nd̄at̄o'on ra ñii cuento xí'in na x̄a'a ña saná'a ra na, ta *n̄i*k̄a'an ra, káchí ra saá:

—Saá nd̄o'o ñii *t̄a* xí'in *yit̄on* tón higo, tón ñíndichi *noo* ño'o ra. Ñii *k̄i*v̄i *k̄i*x̄aa ra nándukú ra *k̄i*v̄i'í nda'a tón *yit̄on* yó'o, ta nd̄a ñii rí, *on* vása ní-naní'i ra nda'a nó. ⁷ Ta saá *t̄a* *t̄a* xí'in *yit̄on* *n̄i*k̄a'an ra xí'in *t̄a* *t̄a* ndáa ño'o ra: “Xa *un̄i* *k̄i*v̄iya *v̄a*x̄i *i* nándukú *i* *k̄i*v̄i'í nda'a tón yó'o, ta *on* koó rí. ¿Nd̄achun kundichi k̄a nó?, chí s̄andi'i *i* x̄a'a ño'o *i* xí'in nó. V̄a'a ka'nda ún *yit̄on* yó'o”, káchí *t̄a* *t̄a* xí'in *yit̄on* yó'o. ⁸ Ta nd̄akuijn *t̄a* ndáa ño'o ra, *n̄i*k̄a'an ra: “Tata, taxi ún ña kundichi nó ink̄a *k̄i*v̄iya, ta kata tíkuít̄a *i* x̄a'a nó, ta taan *i* si'ví kit̄i x̄a'a nó, ta saá koto yó án *on* kóo

kuj'i nda'a nó. ⁹ Tá ɔn kóo kuj'i koon nda'a nó, ta saá va'a ka'nda yó nó", káchí ra xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús sánda'a ra ñii ña'a ñá toso saɬa

¹⁰ Ñii kivi yii ña nákindée najudío, yóo taJesús ini ve'e ño'o sinagoga ta sáná'a ra ñivi. ¹¹ Ta yóo ñii ña'a, ta xa'ɔn unj kujya ndeé ndó'o ñá kue'e. Saá chi níma ndiva'a tiiin ña'a, ta ɔn vása táxi ña nduu ndakú saɬa ñá, ta xí'in ñanduxa xika toso ñá. ¹² Tá xini taJesús ñaña'a ndeé ndó'o yó'o, ta ñika'an ra xí'in ñá kixi ñá noo ra, ta káchí ra si'a:

—Nana, vitin xa nduva'a ún, ɔn vása ndeé ndó'o ka ún —káchí ra xí'in ñá.

¹³ Ta saá chinóo ra nda'a ra saɬa ñá, ta xandikon nduu ndakú saɬa ñá, ta kixá'á ñá kisa ká'no ñá Ndios. ¹⁴ Ta taká'no noo na ve'e ño'o sinagoga yó'o, saá ní ini ra xa'a ña sánda'a taJesús ñáyó'o, chi kivi yii ña nákindée najudío kúu ña, ta ɔn vá'a kasa chiño ñivi kivi yó'o. Ta ñika'an ra saá:

—Yóo iño kivi kasa chiño yó ñii ñii semana. Ñakán va'a kixi ndó iño kivi yó'o nduva'a ndó, ta kivi yii ña nákindée yó ɔn vá'a kixi ndó ña nduva'a ndó —káchí taká'no xí'in ñivi na ñó'o ini ve'e ño'o sinagoga.

¹⁵ Ta saá ndakuin taJesús, ñika'an ra xí'in na:

—¡Na ovj yu'u kúu ndó!, chi ká'an ndó ɔn vá'a sánda'a ñivi kivi yii ña nákindée yó. Ta mii ndó, vará kivi yii nákindée yó kúu ña, ta manj ní ndó kitj sana ndó. Chi tá yóo sindiki án burro sana ndó ta yichj ní rí takuií, ta saá ndaxin ndó rí ko'ɔn rí ko'o rí takuií. ¹⁶ Ta ña'a yó'o, ñii kiva kúu ñá sa'ya ñani síkuá taAbraham ndatán kúu

m̄ji yó, ta xa x̄a'ón un̄i kuiya ndeé ndó'o ñá x̄í'in kue'e ña ké'é ñandiva'a Satanás x̄í'in ñá. Ta saá, ¿án on vá'a ndaxin̄i ñá, ta saña kue'e ñá, vará k̄ivi ȳi ña nákindée yó kúu ña? —káchí taJesús x̄í'in na.

¹⁷ Tá x̄ini so'o nayó'o ña ñika'an taJesús, ta saá kúka'an noo ndi'i na, ta ndeé ka sáa ini na x̄ini na taJesús. Ta ink̄a nañoo yó'o, kúsiȳi ní ini na xa'a ñava'a ña ná'no ke'é taJesús x̄í'in na.

TaJesús ndat̄o'on ra ñii cuento x̄a'a ndik̄in mostaza

(Mt. 13:31-32; Mr. 4:30-32)

¹⁸ Ta ñika'an ka taJesús x̄í'in ñivi, káchí ra saá: —¿Ndasaá yóo yich̄i noo xá'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento ndat̄o'on yó ña nandaxin yó xa'a ña? ¹⁹ Ndatán yóo ñii ndik̄in lo'o mostaza, ña ch̄i'i ñii ta ño'o ra, ta ndút̄a yiton ká'no, t̄anda vaxi tísaa kisa va'a rí tak̄a rí nda'a nó, saá yóo yich̄i noo xá'nda chiño Ndios —káchí ra x̄í'in na.

TaJesús ndat̄o'on ra ñii cuento x̄a'a levadura
(Mt. 13:33)

²⁰ Saá tuku ñika'an ra:

—¿Ndasaá yóo yich̄i noo xá'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento ndat̄o'on yó ña nandaxin yó xa'a ña? ²¹ Ndatán yóo levadura ña ñasaka ñivi x̄í'in yux̄an s̄ita va'a, saá yóo yich̄i ña xá'nda chiño Ndios. Vará lo'o ní levadura ñasaka ñivi x̄í'in un̄i ko'ndo ná'no yux̄an harina, ta k̄undeé ña sanaño ña ndi'i yux̄an yó'o —káchí ra x̄í'in na.

Yé'é ña k̄i'vi ñivi yich̄i Ndios kúu yé'é táño
(Mt. 7:13-14, 21-23)

22 Ta kuḗ'an taJesús yichḗ ñoo Jerusalén, ta yá'a ra ñoo válí xí'in ñoo ná'no, ta sáná'a ra ñivi na ñii ñii ñoo ñoo kuḗ'an ra. 23 Ta saá ñii taḗa ñindaḗa to'on ra taJesús, káchí ra si'a:

—Tata, ¿án sakaku Ndios lo'o ní ñivi, án kuḗ'a ní ñivi sakaku ra?

Ta ndakuḗin taJesús, ñika'an ra:

24 —Yé'é ñoo kḗ'vi ñivi yichḗ Ndios táño ní ña, ñakán xínḗ ñó'ó ndixa xa'a ndó ndee ña kḗ'vi ndó. Saá chi kḗ'vi ña vaḗi kuḗ'a ní ñivi ndukú na kḗ'vi na, ta on kuchiño ka kḗ'vi na. 25 Ñii kḗ'vi taká'no nakasi ra yé'é, ta on kuchiño ka kḗ'vi ndó. Tá kindoo ndó ke'e kḗ'vi kán, ta kani ní ndó yé'é, ta kuaku ndá'ví ndó ñoo ra ña nakuiná ra yé'é kḗ'vi ndó, ta saá ndakuḗin ra: “On vása xínḗ ndó'ó, ní on vása xínḗ mí kḗ'vi ndó”, kachí ra xí'in ndó. 26 Ta saá ka'an ndó xí'in ra: “Xínḗ ún ndi'i, tata, chi xḗ'vi ndi, ta xḗ'vi ndi xí'in ún, ta ñixika ún ñoo ndi saná'a ún ndi”, kachí ndó xí'in ra. 27 Ta ka'an ra xí'in ndó: “Xa ñika'anḗ xí'in ndó ña on vása xínḗ míchí kḗ'vi ndó. On sḗ'vi na ndikon yḗ'vi kúu ndó, kuta'a ndó ñooḗ, chi na ndiva'a kúu ndó'ó”, kachí ra xí'in ndó. 28 Ta saá ko'on ndó ñoo kuaku ní ndó, ñoo ndee ní xo'vi ndó, chi koni ndó taAbraham xí'in taIsaac, xí'in taJacob, xí'in ndi'i naprofeta na ñika'an ndoso to'on Ndios xḗ'vi, koto ndó ndóo na ñoo yoo Ndios. Ta ndó'ó, on kivi kḗ'vi ndó ñoo yoo ra, ta ndoo ndó ke'e. 29 Ta kḗ'vi ñivi na kee ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o nakutá'an na kuxu na viko Ndios. 30 Ta kuḗ'a ní ñivi na kúu nasondí'í nduu na nanoó, ta kuḗ'a ní ñivi na kúu nanoó nduu na nasondí'í —káchí taJesús xí'in na.

*TaJesús xáku ra xa'a nañoo Jerusalén
(Mt. 23:37-39)*

³¹ Ta mji kivi yó'o, kixaa sava nafariseo noo taJesús, ta nika'an na xí'in ra:

—Va'a ka kee ún ta ko'on ún inká xiiña, chi tarey Herodes kóni ra ka'ni ra yó'ó —káchí na.

³² Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:

—Kua'an ndó noo ñokuii Herodes, ta ka'an ndó xí'in ra: “Kivi vitin xí'in kivi taan tava i nima ndiva'a ña tiiin sava nivi, ta sanda'ai inká na ndeé ndó'o, tãda kivi unj sandi'i'i chiñoi”, saá kachí ndó xí'in taHerodes. ³³ Xini ñó'ó ko'onj kivi vitin xí'in kivi taan xí'in kivi yisa, ta saá xaa i ñoo Jerusalén. Saá chi nda ñii naprofeta, on vá'a kivi na inká ñoo —káchí taJesús xí'in na.

³⁴ Saá kixá'a ra ká'an ka ra:

—iNañoo Jerusalén, ndó'ó kúu na xá'ni naprofeta, ndó'ó kúu na koon yuu nivi na t'ví Ndios ña chindeé na ndó'ó! ¡Kua'a ní yichi káchí ini i nakaya i ndó'ó, ndatán ñii nduxú si'í nákaya rí sa'ya rí tixin ndixin rí, ta ni-xiin ndó kundaa i ndó'ó! ³⁵ Ñakán vitin Ndios sandakoo ra ve'e ño'o ndó, ta kuu vichí ña ta nduxun ña. Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, nañoo Jerusalén, on koto ka ndó yi'i nda tãdaa kivi ka'an ndó to'on yó'o: “Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, taa ta kixaa xí'in ndayí Ndios”, kachí ndó xa'a i —káchí taJesús xí'in na.

14

*TaJesús sanda'a ra ñii taa ta ndeé ndó'o xí'in
kuiño*

1 Ñii kivi yii ña nákindée najudío, kuá'an taJesús ve'e ñii taká'no ñoq nafariseo kuxu ra xí'in na. Ta ve'e yó'o ndóo inká nafariseo, xito naní na taJesús. 2 Saá chi yóo ñii ta ta ndeé ndó'o xí'in ku'e kuiño. 3 Ta taJesús nindaqa to'on ra nafariseo xí'in sava namaestro na xini va'a ndayí Ndios, káchí ra saá:

—¿Yukía káchí ndayí Ndios ña nita taMoisés? ¿Án káchí ña va'a sanda'a yó nivi kivi yii ña nákindée yó, án káchí ña on vá'a sanda'a yó na? —káchí ra xí'in na.

4 Ta on vása ní-ndakuijn na yu'u ra. Ta taJesús, chinóo ra nda'a ra sata ta ndeé ndó'o, ta sanda'a ña'a ra. Ta saá tiví ña'a ra kuano'o ra ve'e ra. 5 Ta tuku nindaqa to'on taJesús nafariseo, nika'an ra saá:

—Ta ndó'ó, ¿án on ndixa kisa chiño ndó kivi yii ña nákindée yó? Saá chi tá ñii kivi yii ñii burro sana ndó, án ñii sindiki sana ndó nakava rí ini takui ñoq kónó, ta, ¿án on kama ko'on ndó tava ndó rí? —káchí ra xí'in na.

6 Ta on vása ní-naní'i na to'on ña ndakuijn na.

TaJesús sáná'a ra nivi ña on kasa ká'no xí'in mii na

7 Tá kixaá nivi kuxu na, ta xini taJesús kútoo na koo na ñoq táyi tón to'ó ní ka. Ta saá ndato'on taJesús xí'in na, káchí ra saá:

8 —Tá ko'on ndó ñii viko tonda'a, ta on ndukú ndó koo ndó táyi tón to'ó ní, chí kivi kixaá inká nivi na ná'no ka ñoq ndó'ó. 9 Ta saá ta ta ká'an viko tonda'a ka'an ra xí'in ndó: “Taxi ndó táyi ndó ná koo inká naná'no yó'o”, káchí ra xí'in ndó. Ta saá kuka'an ñoq ndó chí nduxa ko'on

ndó koo ndó inkā táyī tón yóo sata. ¹⁰ Ñayó'o kúu ñava'a ke'é ndó tá kua'an ndó viko tonda'a: koo ndó noo táyī tón yóo sata. Ta saá taa ta ká'an viko kixaā ra ka'an ra xí'in ndó: “Ñani yó, na'a ndó koo ndó noo táyī tón to'ó yó'o”, kachí ra xí'in ndó. Ta saá kanóo va'a ní ñato'ó ndó noo ndi'i inkā na xíxi noo mesa xí'in ndó. ¹¹ Saá chí ndi'i ñivi na kisa ká'no xí'in mji, ñii kivi kuka'an noo na. Ta ñivi na kisa ñino xí'in mji nduu na naná'no na to'ó —káchí taJesús xí'in na.

¹² Ta saá ñika'an ra xí'in ta xí'in ve'e yó'o:

—Tá xákin ún ñii viko ve'e ún, ta on nakana ún natá'an ún, ni ñani ún, ni nakuíká tá'an ún, chi nayó'o nakana tuku na yó'ó, ta saá taxa'vi na yó'ó. ¹³ Tá xákin ún viko ve'e ún, ta va'a ka kana ún ñivi nandá'ví, na on koó ña kómí, xí'in ñivi na on kivi kaka, xí'in ñivi na ñichi'ña, xí'in inkā ñivi nakuáá. ¹⁴ Ná ko'on nayó'o kuxu na xí'in ún, ta saá kunakaā ñasji ini ún. Saá chi nayó'o on kuchiño na taxa'vi na yó'ó xí'in inkā viko. Ta Ndios taxa'vi ra yó'ó kivi nataku na ñixi'ji na xikuu na va'a ini —káchí taJesús xí'in ra.

*TaJesús ndato'on ra cuento ña saná'a ra
yu kúu ñivi na kuxu viko ká'no xí'in Ndios
(Mt. 22:1-10)*

¹⁵ Tá xini so'o ñii taa ta yóo noo mesa xí'in taJesús ña ñika'an ra, ta ñika'an ra xí'in taJesús, káchí ra saá:

—¡Nakaā ñasji ní ini ñivi na kuxu viko ñino noo xá'nda chiño Ndios! —káchí ra.

¹⁶ Ta ndato'on taJesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Saá ndo'o ñii taa xakin ra ñii viko ká'no, ta kana ra kuá'a ní nivi. ¹⁷ Tá kixaa hora kuxu na, ta tì'ví ra ñii mozo ra ka'an ra xí'in nivi kixi na viko, chi xa kisa ndivi ndi'i ra ña kuxu na. ¹⁸ Saá kee tamozo, kuá'an ra ka'an ra xí'in ñii ñii nivi ná ko'on kuxu viko yó'o. Ta nanivi yó'o kixá'á na ndúkú na noo ra ña kasa ká'no ini ra xa'a na, chi on kúchiño ko'on na viko. Ñii ra nika'an: "Sakán sata i lo'o ño'o ta nduxa ko'on i koto i ña. Ta saá xáku ndá'ví i noo ún ña kasa ká'no ini ún, on kuna'a i ko'on i xí'in ún viko", káchí ra. ¹⁹ Ta inká ra nika'an: "Sakán sata i o'on yunta sindiki, ta kóni ko'on lo'o i koto ndoso i rí. Xáku ndá'ví i noo ún ña kasa ká'no ini ún, chi on kuna'a i ko'on i xí'in ún", káchí ra. ²⁰ Ta inká ra nika'an: "Sakán tonda'a i, ta saá on kivi ko'on i viko ve'e taká'no noo ún", káchí ra. ²¹ Ta saá ndikó tamozo, ta naxaa ra noo taká'no noo ra, ta ndato'on ra xí'in ra: "Nda ñii na kana ún ni-xiin kixi", káchí ra. Ta taká'no yó'o nisaá ní ini ra, ta xa'nda chiño ra noo tamozo ra: "Kua'an ún ndi'i saá yichi ná'no, ndi'i saá yichi válí ñoo yó'o, ta nakaya ún nivi nandá'ví, na on koó ña kómí, xí'in nivi na on kivi kaka, xí'in nivi na nichi'ña, xí'in nivi nakuáá, ta kixi na xí'in ún ña kuxu na viko yó'o", káchí taká'no xí'in tamozo ra. ²² Ta saá kee tamozo nixa'an ra nakaya ra nivi yó'o. Tá ndikó ra naxaa ra, ta ndato'on ra xí'in taká'no noo ra: "Xa nikisa ndivi i ndi'i ña nika'an ún xí'in i, ta saá ni, yoo ka noo kundoo nivi na kivi kuxu viko yó'o", káchí ra. ²³ Ta ndakuijn taká'no, nika'an ra saá: "Tuku ko'on ún yichi ná'no xí'in yichi válí kasa nduxa ún xí'in nivi ná kixi ndi'i na, tанда chútú ndaa na ve'e i. ²⁴ Chi ndixa

ká'an i xí'in ún, ndi'i nanóo na kána i kuxu ve'e i, ni-xiin na kixi na. Ta nda ñii nayó'o on vása kuxu ka na viko i", káchí taká'no xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ká'an ra ndi xov'i ní nivi na kundikon yichi ra

(Mt. 10:37-38)

²⁵ Ñii kivi kua'an ñii ti'vi nivi xí'in taJesús yichi, ta nika'an ra xí'in na:

²⁶ —Ndi'i nivi na kóni ko'on yichi i xini ñó'ó kuki'vi ní ka ini na koni na yi'i noo yivá na, án noo si'í na, án noo sa'ya na, án noo ñási'í na, án noo ñani na xí'in ki'va na. Ta saá tuku xini ñó'ó kuki'vi ka ini na koni na yi'i noo mji na. Tá on xiin na kasa ndivi na saá, ta on kúchiño na kundikon na yi'i. ²⁷ Ndi'i nivi na on xiin kusokó tón cruz mji na,* ta on xiin na kasa ndivi na to'on i, ta nayó'o on kúchiño na kundikon na sata i —káchí taJesús.

²⁸ Ta ndato'on ra xí'in na ovi cuento válí ña saná'a ra na, nika'an ra saá:

—Tá ñii ndó'ó kóni ndó kasa va'a ndó ñii ve'e, ta, ¿án on si'na kani va'a sini ndó án nani si'ún kuvá'a ña tанда xino ve'e ndó? ²⁹ Saá chi tá kixá'á ndó lo'o kuiti xa'a ve'e, ta ndi'i si'ún ndó, ta ndi'i nanivi kuaku ndaa na ndó'ó, ta ká'an na saá xa'a ndó: ³⁰ “Nakí'ví kúu nivi yó'o, kixá'á na kisa va'a na ve'e, ta ni-kundeé na xino ña”, kachí na xa'a ndó. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in na.

---

* **14:27** To'on kusokó na tón cruz mji na kóni kachí ña: Xini ñó'ó koo ti'va nivi ña xov'i na ta ndákuiti kivi na xa'a ña ndikon na taJesús.

³¹ Ta taJesús nika'an ra inka cuento xí'in na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii tarey kóni kani tá'an ra xí'in inka tarey, ta saá si'na kani va'a sijní ra án kundeé uxu mil natropa kómí ra kani tá'an na xí'in oko mil natropa kómí inka tarey. ³² Tá xáni sijní ra on vása kundeé natropa kómí ra, tá xíká ka lo'o vaxi inka tarey ta kani tá'an xí'in ra, ta saá va'a ka ti'ví ra na xíka chiño noo ra ko'on na noo tarey yó'o ña kasa nani na kuachi xí'in ra. Ta saá kuchiño va'a kutaku ndi'i na. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí taJesús.

³³ Ta nika'an ka ra:

—Ta saá ndi'i ndó'ó na kóni ko'on yichi i, xini ñó'ó kani sijní ndó án kundeé ini ndó ndañó'ó ndó ndi'i ña kómí ndó xa'aj. Tá xito ndó on kuchiño ndó, ta on kivi kuu ndó nivi na ndikon yi'i —káchí taJesús xí'in na.

*Nivi na sándakoo yichi taJesús,
tá yóo ñii ña on vása yo'va ka, saá yóo nayó'o
(Mt. 5:13; Mr. 9:50)*

³⁴ Saá ndato'on taJesús inka cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Ña va'a kuu ñii yo'va. Tá yóo ñii ña on vása yo'va, ta on kuchiño ka nduva'a ña. ³⁵ Ñii ña on vása yo'va ka, on vása va'a ka ña nasaka ña xí'in ño'o, ni on vása va'a nasaka yó ña xí'in abono. Ta on vása ndaya'ví ka ñii ña on vá'a yó'o, ta va'a ka ná kujta ña. Ndi'i ndó'ó nivi na yóo so'o, xini ñó'ó chikaa so'o ndó ña ká'an i xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

15

Cuento yó'o ndátò'on ña xa'a ñii tándikachi ndañó'ó

(Mt. 18:10-14)

¹ Ñii kivi sava taa ta káya si'ún ko'on nda'a nagobierno, ta inká nivi na kánóo on vá'a to'on xa'a, kixaa ndi'i na koni so'o na ña ká'an taJesús.

² Ta saá nafariseo xí'in sava na saná'a ndayí Ndios, kixá'á ká'an kue'e na xa'a taJesús, ta njká'an na saá:

—On vá'a taa kúu tayó'o, chi náki'in va'a ra nivi na on vá'a, tанда xixi ra xí'in na —káchí na.

³ Ta saá taJesús ndátò'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

⁴ —Tá ñii ndó'ó kómí ndó ñii ciento ndikachi sana ndó, ta ñii rí ndañó'ó, ta saá, ¿án on sandakoo ndó tí komi siko xa'on komi kundoo mi rí yuku, ta ko'on ndó nandukú ndó tí ndañó'ó nda mí naní'i ndó rí? ⁵ Tá naní'i ndó rí, ta kusij ini ndó, ta tiin ndó rí chinóo ndó rí soko ndó, ta kuán ndixi ndó xí'in rí. ⁶ Tá naxaa ndó ve'e ndó, ta nakana ndó ndi'i nave'e ndó xí'in natá'an ndó, ta ká'an ndó xí'in na: “Ná kusij ní ini ndó xí'in i chi naní'i i tándikachi sana i tí ndañó'ó”, kachí ndó xí'in na. ⁷ Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, ndátan kusij ní ini ndó xa'a tándikachi yó'o, saá kusij ní ini Ndios koni ra ñii taa án ñii ña'a na nandikó ndino'o ini, ta náki'in na kuá'an na yichi ra. Kúsi i ini Ndios xini ra ñii nayó'o noo ña kúsi ini ra xini ra kuá'a ní inká nivi na va'a, na on vása xini ñó'ó nandikó ka ini —káchí taJesús.

Cuento yó'o ndátò'on xa'a ñii si'ún ña ndañó'ó

⁸ Ta taJesús ndato'on ra inkə cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii ña'a kómí ñá uxu sɿ'ún ñaplata,* ta ndañó'ó ñii sɿ'ún yó'o, ta saá, ¿án on ndixa natoon ñá ño'o, ta kixá'á ñá ti'ví ñá ve'e ñá, ta nandukú va'a ñá andə naní'i ñá sɿ'ún ña ndañó'ó? ⁹ Tá naní'i ñá sɿ'ún, ta kana ñá natá'an ñá xí'in na ndóo yatin ve'e ñá, ta ndato'on ñá xí'in na: “Ná kusɿi ini ndó xí'inɿi chi naní'iɿi sɿ'únɿi ña ndañó'ó”, kachí ñá xí'in na. ¹⁰ Ndixa ká'anɿi xí'in ndó, ndatán kúsɿi ini ñáyó'o, saá kúsɿi ini naángel na yóo xí'in Ndios xíni na nɿivi na nandikó ndino'o ini, ta naki'in na kuə'an na yichɿi Ndios —káchí taJesús xí'in na.

Cuento yó'o ndáto'on xq'a ndasaá ke'é ñii ta xí'in ovɿi sa'ya ra

¹¹ Ta taJesús saná'a ra nɿivi xí'in inkə cuento xa'a Ndios, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii ta, kómí ra ovɿi sa'ya ra. ¹² Sa'ya ra ta kúu talo'o nɿika'an ra xí'in yivá ra: “Tata, ñakuíká ña naki'inɿi tá nɿixi'ɿi ún, vitin taxi ún ña nda'aɿi”, káchí ra xí'in yivá ra. Ta saá yivá ra ta'ví ra ndi'i ñakuíká, ta ntaxi ra ña nda'a ndiovɿi sa'ya ra. ¹³ Ta nɿiya'a lo'o kuiti kɿivɿi, ta sa'ya ra ta kúu lo'o nɿisɿikó ra ndi'i ña naki'in ra, ta nakuiso ra ndi'i sɿ'ún, ta kee ra kuə'an ra inkə ñoo xíká. Ta ñoo kán sandi'ɿi ndi'i ra sɿ'ún ra, chí nda lo'o nɿi-nasita xí'in mɿi ra, ta ke'é ra ndi'i noo ña on vá'a ña káchí nímə mɿi ra. ¹⁴ Ta nɿitondəə kɿivɿi sandi'ɿi ndəə ra sɿ'ún ra, ta saá kixaa kɿivɿi káni soko ndi'i ñoo kán. Ta talo'o yó'o, on vása ní'i ka

* **15:8** Sɿ'ún ñaplata yó'o naní ña to'on griego “dracma.”

ra ña kuxu ra. ¹⁵ Ta saá kee ra kuḗ'an ra, ta naní'i ra chiño noḡ ñii ṭaa ñoo kán. Ta ṭayó'o xa'nda chiño ra noḡ ṭalo'o yó'o kundaa ra tíkiní. ¹⁶ Ta xí'i ní ṭalo'o yó'o soko, nda kóni ra kuxu ra ña xáxi tíkiní, ta on vása táxi na ña nda'a ra kuxu ra. ¹⁷ Ta saá kixaa ñii kivi naki'in sini ra ñava'a, ta xáni ini ra saá: “Ndi'i namozo ve'e yivá i xíxi va'a na, ta yi'i, on koó ña kuxu i, xa yatin yoo ña kivi i xí'in soko. ¹⁸ Ta vitin ndikó i no'o i noḡ yivá i, ta ka'an i xí'in ra si'a: Tata, niki'vi i kuachi noḡ Ndios ta niki'vi i kuachi noḡ mii ún. ¹⁹ Ñakán on vása kómí ka i ndayí kuu i sa'ya ún, ta va'a ñii ki'va tá ké'é ún xí'in namozo ún, saá ké'é ún xí'in i vitin”, xáni ini ṭalo'o yó'o. ²⁰ Ta naki'in ra kuano'o ra ñoo ra noḡ yoo yivá ra.

'Ta nda noḡ xíká tívi vaxi ṭalo'o, ta nakoto yivá ra, ta kundá'ví ní ini yivá ra xini ña'a ra, ta kee yivá ra xíno ra kuḗ'an ra nakutá'an ra. Tá nixaa ra, ta nomi ra sa'ya ra, ta nichito ra noḡ ṭayó'o. ²¹ Ta saá kixá'a sa'ya ra ká'an ra xí'in yivá ra: “Tata, niki'vi i kuachi noḡ Ndios, ta niki'vi i kuachi noḡ mii ún. Ñakán on vása kómí ka i ndayí kuu i sa'ya ún”, káchí ra xí'in yivá ra. ²² Ta yivá ra nika'an ra xí'in namozo ra: “Kama ko'on ndó ki'in ndó tikoto ña va'a ní ka ña kundixin sa'ya i yó'o, ta taxi ndó nduxan ña ko'on xa'a ra, ta taxi ndó se'e ña kunakaa nda'a ra. ²³ Ta ko'on ndó tiin ndó ñii sindiki lo'o tí kúu tí ndu'u sana i, ta ka'ni ndó rí ña koo viko xa'a sa'ya i ṭa ndikó. ²⁴ Chi ndeé ní kúchuchú ini i xa'a sa'ya i, ndatán nixiyo ṭa nixi'i saá nixiyo ra noḡ i, ta vitin kúsii ní ini i, chi táku ra ndikó ra ndixaa ra. Ṭaa ṭa ndañó'ó xikuu ra noḡ i, ta vitin

naní'i i ra", káchí yivá t̄alo'o xí'in namozo ra. Ta saá k̄ixá'á na ká'an na vik̄o ve'e ra, ta kúsij ní ini ndi'i na.

²⁵ 'Ta ink̄a s̄a'ya ra tan̄oó k̄isa chiño ra yuk̄u, ta kūan ndixi ra ve'e ra, ta k̄ixaā yatin ra s̄ata ve'e, ta x̄inj̄i s̄o'o ra música ña tívi na xí'in ña sáká'a na, ta x̄inj̄i s̄o'o ra ña káta xá'á na. ²⁶ Ta saá k̄ana ra ñii tamozo, ta ñindākā to'on ña'á ra: "¿Yuk̄iá kúu ni?", káchí ra. ²⁷ Ta nd̄akuijn̄ tamozo, ñika'an ra: "Ta ñani ún nd̄ikó nd̄ixaā, ta yivá ún x̄a'ni ñii s̄ind̄ik̄i lo'o tí ndu'u ña k̄a'an ra vik̄o, chi kúsij ní ini ra ña nd̄ixaā va'a ñani ún", káchí ra. ²⁸ Ta saá ñisaā ní ñani ra tan̄oó yó'o, ta ñi-xiin ra nd̄i'vi ra ve'e ñōo yóo vik̄o. Ta k̄eta yivá ra x̄aku ndá'ví ra ñōo ra nd̄i'vi ra ve'e. ²⁹ Ta nd̄akuijn̄ ra, káchí ra saá: "Xa kūa'a ní kuiyā k̄isa chiño i ñōo ún, ta ndi'i saá k̄iv̄i k̄isa ndivi i ña ká'an ún. Ta saá ni, nd̄a ñii t̄isú'u lo'o on vása ní-taxi ún nda'a i ña kasa ndivi i vik̄o xí'in na náta'an xí'in i. ³⁰ Ta s̄a'ya ún t̄a nd̄ikó nd̄ixaā vitin, sandi'i ra ndi'i s̄i'ún m̄ji ún xí'in náña'a tan̄i ra, ta x̄a'a t̄ayó'o x̄a'ni ún s̄ind̄ik̄i lo'o tí ndu'u ña yóo vik̄o", káchí ra xí'in yivá ra. ³¹ Ta nd̄akuijn̄ yivá ra, ñika'an ra: "S̄a'ya i, ndi'i saá k̄iv̄i yóo ún xí'in i, ta ndi'i ña kóm̄i, ña'a m̄ji ún kúu ndi'i ña. ³² Ta x̄inj̄i ñó'o koo vik̄o ña kúsij ní ini yó, chi ndatán ñixiyo t̄a ñixi'i saá ñixiyo ñani ún ñōo i, ta vitin ndatán yóo t̄a ñatak̄u saá yóo ra. T̄a nd̄añó'o ñōo i x̄ikuu ra, ta vitin naní'i i ra", káchí yivá ra. Saá nd̄i'i cuento lo'o yó'o —káchí t̄a Jesús xí'in na.

Ta Jesús ndato'on ra cuento xa'a ñii ta ndiso chiño

¹ Ta ta Jesús ndato'on ra inka cuento xí'in naxíka xí'in ra ña saná'a ña'á ra:

—Saá ndo'o ñii takuíká xí'in ta ndiso chiño xí'in ñakuíká ra. Ta inka ta nixaa ra noo takuíká ndato'on ra xí'in ra: “Tata, ta ndiso chiño xí'in ñakuíká ún sándá'ví ra yó'ó, chi on vá'a kisa chiño ra xí'in ñakuíká ún”, káchí ra.

² Ta saá takuíká kana ra ta ndiso chiño xí'in ñakuíká ra, ta nindaqa to'on ña'á ra: “¿An ñandaqa kúu to'on ña ndato'on na xí'in i xa'a ún? Ta vitin taxi ún ndi'i tutu kuenda nda'a i, ta on vása kasa chiño ka ún xí'in i”, káchí takuíká xí'in ra.

³ Ta ta ndiso chiño yó'o kixá'á xáni ini ra saá: “¿Yukía koo vitin? Ta taká'no noo yó on xjin ka ra kasa chiño yó xí'in ra, ta on vása kúndeé yó kata yó xí'in pico, ta ná ko'yo ndaka chi'ña yó, ta kuka'an ní noo yó.

⁴ ¡Aan! ¡Vitin kixaa sijn yó ndá chiño ke'é yó! Ke'é yó ñava'a xí'in nivi na níka noo tapatrón yó, ta saá nayó'o naki'in va'a na mji yó koo yó ve'e na”, xáni ini ra.

⁵ Ta saá kixá'á ra kána ra ñii ñii na níka noo tapatrón ra. Ta nindaqa to'on ra tanoo: “¿Ndasaa níka ún noo tapatrón i?”, káchí ra.

⁶ Ta ndakuijn tayó'o, káchí ra saá: “Komj mil litro aceite ña xixi kúu ña níka i.” Ta nika'an ta ndiso chiño xí'in ra: “Va'a naki'in ún tutu ña káchí komj mil litro níka ún, ta nasama yó ndá ovj mil litro kuu ña níka ún vitin”, káchí ra.*

⁷ Ta kana ra inka ta, ta nindaqa to'on ña'á ra: “¿Ndasaa

* **16:6** Komj mil litro nduta kúu ñii ciento barril, ta ovj mil litro kúu ovj sjko uxu barril.

níká ún nọọ tapatrón ị?” káchí ra. Ta ndakuiin ta níká, nịka'an ra: “Ñii mil chikiva trigo kúu ña níká ị”, káchí ra. Ta nịka'an ta ndíso chiño xí'in ra: “Naki'in ún tutu, ta nasama yó ña káchí tutu ndá ọnā ciento chikiva kuníká ún”, káchí ra.† 8 Tá xịni sọ'o takuíká yukíā ke'é ta ndíso chiño yó'o, ta nịka'an takuíká yó'o xí'in ra: “Taa ta ndíchí ní sịni kúu ún, chi xịni va'a ún ndasaá kasa ndivi ún ña keta va'a xí'in mịi ún”, káchí ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí ta Jesús.

Ta tuku nịka'an ra:

—Cuento yó'o káchí ña ndí nandíchí ní kúu nịvi na ndíkọn yichị ọn vá'a ñoyívi yó'o, chi xịni va'a na ndasaá kasa ndivi na xí'in natá'an na ña keta va'a xí'in mịi na. Ta nịvi na ndíkọn yichị Ndios lo'o kuiti xịni na ndasaá kasa ndivi na xí'in natá'an na, ña keta va'a xí'in mịi na nọọ Ndios. 9 Ñakán ká'an ị xí'in ndó, sị'ún ndó ña yóo ñoyívi ọn vá'a yó'o, va'a ka chindeé ndó inkā nịvi xí'in ña, ta nịvi na naki'in sị'ún yó'o nduu na migo ndó. Ta saá, tá tondaa kivi ña ọn vása ndáya'ví ka sị'ún ñoyívi yó'o, ta koo na naki'in va'a ndó'ó koo ndó ñoyívi nịno.

10 Taa ta va'a ini, tá va'a kisa ndivi ra chiño válí, ta saá tayó'o va'a kasa ndivi ra chiño ná'no. Ta taa ta ọn vá'a ini, tá ọn vá'a kisa ndivi ra chiño válí, ta tayó'o ọn vá'a kasa ndivi ra chiño ná'no. 11 Ta ndó'ó, tá ọn vá'a kisa ndivi ndó xí'in ñakuíká ñoyívi ọn vá'a yó'o, ta saá, ịán xáni sịni ndó taxi Ndios ñakuíká ndino'o nda'a ndó ñoyívi nịno? 12 Chi ndi'i ña kómí ndó ñoyívi yó'o ọn sịvi

† 16:7 Ñii mil chikiva trigo kúu ñii ciento medida trigo, ta ọnā ciento chikiva kúu kọmị sịkọ medida trigo.

ñakuíká mji ndó kúu ña, ta kúu ña kuiti ña s̄atati Ndios ndó'ó. Ta saá tá ɔn vása kúchiño vá'a kasa ndivi ndó xí'in ñakuíká s̄atati Ndios ndó'ó ñoyívi yó'o, ta saá, ¿án xáni s̄inj̄i ndó taxi ra ñakuíká ndino'o kukomí ndó ñoyívi ñino?

¹³ 'Ndá ñii t̄a ɔn k̄iví kasa chiño ra ɔo ɔv̄i patrón. Tá yóo ɔv̄i patrón ra, ta kivi kuki'vi ini ra koni ra ñii ra, ta kusā ini ra koni ra t̄a ink̄a. Ta kivi kusij̄ ini ra kasa chiño ra xí'in ñii ra, ta ɔn kua'a ra kasa chiño ra xí'in t̄a ink̄a. To'on yó'o káchí ña saá: Tá Ndios kúu t̄a xá'nda chiño ɔo yó, ta ɔn k̄iví taxi yó ka'nda chiño s̄i'ún ɔo yó —káchí t̄aJesús.

¹⁴ Tá x̄inj̄i s̄o'o nafariseo to'on yó'o, ta ñixaku ndaa na t̄aJesús, chi kútoo ní na s̄i'ún. ¹⁵ Ta ñika'an t̄aJesús xí'in na:

—Ndó'ó, na ɔn vása ndino'o ini kúu ndó, chi kuiti ké'é ndó chiño ña ká'an nan̄ivi ndí nava'a kúu ndó, ta Ndios x̄inj̄i va'a ra ini ndó. Yóo chiño ña xáni s̄inj̄i ñivi kúu ña ñava'a ní ɔo na, ta ɔn s̄iví ñava'a kúu ña ɔo Ndios, ta ñakán s̄ā ini ra xini ra chiño yó'o —káchí t̄aJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an x̄a'a ndayí Ndios ña ñitaa t̄aMoisés x̄ina'á

¹⁶ Ta ñika'an k̄a t̄aJesús, káchí ra saá:

—K̄iví k̄ixaa t̄aJuan t̄a sákuchu ñivi, xa yóo ndayí Ndios ña ñitaa t̄aMoisés x̄ina'á, xa yóo to'on Ndios ña ñitaa naprofeťa. Ta saá k̄ixá'á ká'an ndoso j̄ to'on ñava'a x̄a'a yich̄i ña xá'nda chiño Ndios, ta ndi'i ñivi chíkaa na ndēe ña kūan k̄i'vi na yich̄i yó'o.

¹⁷ 'Vará ȳo'v̄i ní yóo ña ndasaá koo ndi'i x̄a'a ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi ñino, ta ȳo'v̄i ní k̄a yóo

ña ndasaá ndi'i xa'a ña ká'an ndayí Ndios. Ta nda ñii lo'o chíin on sama ndayí Ndios, ta ndixa ndi'i ndayí yó'o kundivi ndi'i ndaa ña —káchí tãJesús.

TãJesús saná'a ra ña on vá'a sandakoo va'a tãa ñásí'í ra

(Mt. 19:1-12; Mr. 10:1-12)

¹⁸ Ta ñiká'an tãJesús, káchí ra saá:

—Tá ñii tãa sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta tonda'a tuku ra, tayó'o kivi ra kuachi xí'in ñásí'í ra ñáovi. Ta tãa tã tonda'a xí'in ñáña'a ña ñindo, kisa yij ñá, ta tayó'o kivi ra kuachi xí'in ñá, chi ñásí'í tanó kúu ña noo Ndios —káchí tãJesús xí'in na.

TãJesús ndátõ'on ra cuento xa'a tãkuíká xí'in tãLázaro

¹⁹ Ñii kivi ndátõ'on tãJesús ñii cuento xí'in ñivi ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Saá ndõ'o ñii tãkuíká, ta ndixin ra tikoto ña yá'ví, tikoto ñalino va'a color ndí'í ndixin ra, ta va'a ní xixi ra ndi'i saá kivi. ²⁰ Ta ñixiyo inkã tãa tandá'ví naní ra Lázaro, ndeé ní ndó'o ra, yóo kue'e ndi'i tá'yí yikí koñu ra, ta kándú'u ra yé'é ve'e tãkuíká yó'o. ²¹ Ta tãLázaro kóni ra kuxu ra ña koyo xa'a tón mesa tãkuíká. Tãnda tí ina kixaa rí ti'vi ndaa rí noo tá'yí yikí koñu ra. ²² Saá ñitõndaa ñii kivi ta ñixi'i tãLázaro, ta naángel ñaki'in na ra, ta kuá'an ra xí'in na ña kutaku ra ñoyívi ñino, noo yóo xii síkuá yó tãAbraham. Ta saá kixaa kivi ñixi'i tãkuíká ta ñinduxun ra. ²³ Ta tãkuíká yó'o xó'vi ní ra noo yóo ra xí'in inkã na ñixi'i, ta ñakoto ndaa ra,

ta x̄ini ra nda x̄iká yóo taAbraham, ta siin ra yóo taLázaro. ²⁴ Ta takuiká x̄i'in ndi'i ndee ra n̄ika'an ra x̄i'in taAbraham, káchí ra saá: "Tata yivá̄i Abraham, kundá'ví ini ún koni ún ȳi'j, ta ti'ví ún taLázaro ko'on ra saketá nduku nda'a ra takuií, ta chikaa ra lo'o takuií noo yáāi ña ná ndiko lo'o ña, chi xó'vi níj yó'o noo x̄ixi ño'o", káchí takuiká. ²⁵ Ta ndakuiin taAbraham, n̄ika'an ra: "Sa'yāi, naká'án ún k̄ivi x̄itaku ún ñoyivi, va'a ní n̄ixiyo ún. N̄ixiyo ndi'i ña káchí ini ún, ta taLázaro yó'o nina ña on vása va'a x̄ikomí ra. Ta vitin taLázaro va'a ní yóo ra yó'o, ta yó'ó xó'vi ní ún. ²⁶ Ta on k̄ivi ya'a taLázaro ko'on ra chindeé ra yó'ó, chi yóo ñii ta'vi ká'no, ta nda ñii ndi on k̄ivi ya'a ndi xāa ndi noo yóo ndó, ni ndó'ó, on k̄ivi ya'a ndó kixi ndó yó'o", káchí taAbraham x̄i'in takuiká. ²⁷ Saá ká'an tuku takuiká: "Tata Abraham, xáku ndá'víj noo ún ka'an ún x̄i'in taLázaro ná ko'on ra ve'e yivá̄i, ²⁸ noo ndóo o'on ñanīj. Saá chi kónij ña va'a ndato'on ra x̄i'in ndi'i ñanīj ña nandikó ini na, koto kixi na noo yóōj, noo xó'vi níj", káchí ra. ²⁹ Ta n̄ika'an taAbraham x̄i'in ra: "Ñani ún xa kómí na to'on Ndios ña n̄itaa taMoisés x̄ina'á, ta xa kómí na to'on Ndios ña n̄itaa ink̄a naprofeta. Va'a ná chikaa so'o na to'on yó'o", káchí ra. ³⁰ "Ó'on, tata", káchí takuiká. "On chikaa so'o na to'on ña n̄itaa nakán. Ta saá tá ñii ta n̄ixi'j nandikó ra ñoyivi, ta ndato'on ra x̄i'in na, ta ndixa nandikó ini na", káchí ra. ³¹ Ta n̄ika'an taAbraham: "Ó'on, on s̄ivi saá. Tá on xiin na koni so'o na to'on Ndios ña n̄itaa taMoisés x̄i'in ink̄a naprofeta x̄ina'á, ta ni on kandixa na ña

ka'an ta nixi'i, táná nandikó ra ka'an ra xí'in na", káchí taAbraham xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in na.

17

Ndá'ví ní nivi na chinda'á inká nivi kivi na kuachi

(Mt. 18:6-7, 21-22; Mr. 9:42)

¹ Nii kivi nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndi'i saá kivi ku'a ní ña on vá'a yóo ña chinda'á nivi kivi na kuachi. Ta, ndá'ví ní ka nivi na chinda'á inká nivi kivi na kuachi! ² Ta va'a ka si'na inká nivi ná kátón na ñii yuu ká'no sikon nayó'o, ta sakana ña'á na noo kónó va'a ini takuí, ña on chinda'á na nakuáli kivi na kuachi. ³ Koto va'a xí'in mii ndó ña on ke'é ndó ña on vá'a. Tá yóo ñii tata'an ndó, ta ké'é ra ña on vá'a xí'in ndó, ta saá ka'an ndó xí'in ra ña on ke'é ka ra ña on vá'a saá xí'in ndó. Tá tayó'o nandikó ini ra, ta xini ñó'ó kasa ká'no ini ndó xa'a ra. ⁴ Tá yóo ñii ta uxá yichí ña ñii kivi ke'é ra ña on vá'a xí'in ndó, ta uxá yichí saá nandikó ini ra ta xáku ndá'ví ra noo ndó, ta xini ñó'ó kasa ká'no ini ndó xa'a tayó'o —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Nivi na kándixa Ndios kómí na ndee ká'no

⁵ Ta saá nika'an naxíka xí'in taJesús xí'in ra, káchí na saá:

—Tata, chindee ún ndi'i ña kándixa va'a ní ka ndi Ndios —káchí na.

⁶ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—Ñii ndikjn mostaza, lo'o ní ña. Ta ndó'ó, tá kándixa ndó Ndios, vará nda lo'o kuiti, ndatán yóo ndikjn mostaza, ta xa'a ña lo'o kuiti kándixa

ndó, ñayó'o taxi ña kukomí ndó ndee ka'nda chiño ndó ñoq yiton ká'no tón sicómoro yó'o, ta kasa ndivi nó to'on ndó. Tá ka'an ndó xí'in yiton yó'o: “Kuta'a ún, ta ku'a'an ún kunakaá ún ini takuí”, ta kasa ndivi yiton yó'o ña ka'an ndó —káchí ta Jesús xí'in na.

Xíni ñó'ó kasa ndivi va'a yó chiño xa'a taká'no ñoq yó

⁷ Ta ndato'on ta Jesús inká cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii tamozo ndó, ta kisa chiño ra ño'o ndó, án ndáa ra kití sana ndó, ta vaxi ra ve'e ndó, ¿yukía ka'an ndó xí'in ra? ¿Án ka'an ndó xí'in ra ña kuiti nakindée ra ta kuxu ra? ⁸ On ka'an ndó saá, chi ndixa ka'nda chiño ndó ñoq ra ña si'na kasa va'a ra ñaxíxi, ta taxi ra ña kuxu ndó. Tá ndi'i xixi ndó'ó, ta ka'an ndó xí'in ra va'a ná kuxu ra. ⁹ Ta on kundati ra ka'an ndó xí'in ra: “Táxa'vi ún”, chi kuiti kisa ndivi ra chiño ñoq mji ra. ¹⁰ Ndatán yóo tamozo yó'o, saá yóo ndó'ó ñoq Ndios. Tá kisa ndivi ndó ndi'i ña xa'nda chiño Ndios ñoq ndó, ta va'a ka'an ndó: “On sivi namozo ti'va ní kúu ndi, ta on vása ní-kisa ndivi ndi ñii chiño ká'no ní, ta kuiti kisa ndivi ndi chiño ña xíni ñó'ó kasa ndivi ndi”, kachí ndó —káchí ta Jesús xí'in na.

Ta Jesús sánda'a ra uxu taá xí'in kue'e tá'yí naní ña lepra

¹¹ Tá ku'a'an ta Jesús ñoo Jerusalén, ta njya'a ra yichí ñoq nákutá'an ño'o na Samaria xí'in ño'o na Galilea. ¹² Saá njxaá ra yatin ñoq ñoo lo'o, ta nákutá'an ra xí'in uxu taá, ta ndi'i nayó'o ndee ní ndó'o na xí'in kue'e tá'yí naní ña lepra. Ta

xíká lo'o yíta na. ¹³ Ta saá kixá'á na xí'in ndi'i ndee na, ká'an na xí'in taJesús:

—¡Tata Maestro, kundá'ví ini ún koni ún ndi'í!

¹⁴ Tá xini taJesús na ndeé ndó'o yó'o, ta nika'an ra xí'in na:

—Kua'an ndó noo sutu ná koto ra ndó'ó án xa ninda'a ndó —káchí ra xí'in na.

Saá kee na kua'an na yichi, ta on vása ka ndeé ndó'o na, xa nduva'a ndi'i na. ¹⁵ Nii ta nakoto ra xa nduva'a ra, ta ndikó ra kua'an ra, ta ndeé ní kisa ká'no ra Ndios. ¹⁶ Tá nixaá ra noo taJesús, ta xikuxítí ra, tandra noo ño'o nitondaa ta'ya ra, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Táxa'vi ún sanda'a ún yi'í —káchí ra.

Ta tayó'o on sivi taIsrael kúu ra, kixi ra ñoo estado Samaria. ¹⁷ Ta taJesús nindaqa to'on ra nivi na ndóo xí'in ra:

—¿Án on sivi uxu kúu ta nduva'a? ¿Ndachun ñii laá tayó'o ndikó? ¿Mikía yoo inka nataa tá'an tayó'o? ¹⁸ Chi ñii laá tayó'o, ta on sivi taIsrael kúu ra, ta ndikó ra ta kisa ká'no ra Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹⁹ Ta saá nika'an taJesús xí'in ta nduva'a:

—Nakundichi ún, ta kuano'o ún. Xa nduva'a ún chi kandixa ún yi'í —káchí taJesús xí'in ra.

Nafariseo nindaqa to'on na taJesús ama tondaa kivi

ña ka'nda chiño Ndios ñoyivi yó'o

(Mt. 24:23-28, 36-41)

²⁰ Nii kivi nafariseo kixaá na noo taJesús, ta nindaqa to'on ña'á na, káchí na saá:

—¿Ama kixaā kivī kixá'á Ndios ka'nda chiño ra ñoyívi yó'o? —káchí na.

Ta ndakuin̄ taJesús, ká'an ra:

—Yichī noō xá'nda chiño Ndios, on̄ sivī ñii ña kúchiño koni yó kúu ña. ²¹ Ñakán̄ kiā̄ ndā ñiī nivī on̄ kivī ka'an̄ na: “Yó'o yóo ña”, ni on̄ kivī ka'an̄ na: “Kaā yóo ña.” Saá chi yichī noō xá'nda chiño Ndios xa kixaā ña, yóo ña ma'ñō ndó —káchí taJesús xí'in nafariseo.

²² Ta taJesús̄ nika'an̄ ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Vaxī kivī ña kachí ní ini ndó koto ndó yi'i, tā tā kixī noō Ndios. Kachí ini ndó koō ī xí'in ndó, vará̄ ñiī kivī, tā on̄ kuchiño ka. ²³ Ta saá ka'an̄ nivī xí'in ndó: “¡Koto ndó! Yó'o yóo ra”, án̄ “Kaā yóo ra”, kachí na, tā on̄ kandixa ndó na.

²⁴ Ndatán̄ yóō taxā̄ ña náye'e ñoyívi, kixá'á ña náye'e ña ndā noō kánā ño'ō tandrā noō ndétá̄ ño'ō náye'e ña, saá koō kivī ndikó̄ ī ñoyívi yó'o.

²⁵ Ta si'na xinī ñó'ó̄ xo'vī ní̄, tā nivī na tákū ñoyívi yó'o vitin̄ on̄ kua'a na kandixa na yi'i.

²⁶ Ñiī ki'vā xitakū nivī kivī nixiyō taNoé, saá kutakū na kivī kuyatin̄ ndikó̄ ī ñoyívi yó'o. ²⁷ Saá chī kivī xitakū taNoé̄ xina'á̄ ndi'ī nivī xixi na, xí'i na, ta tónḁa'ā na, ta táxi na tonda'ā sa'ya na, saá yóo na ndā n̄tonḁaā kivī n̄kivī taNoé̄ ini tón barco. Ta saá kixá'á̄ n̄koon̄ sa'vī na'á, ta tanī ndi'ī nivī ta n̄ka'ā na xí'in takuiī, ta n̄xi'ī ndi'ī nivī yó'o. ²⁸ Ñiī ki'vā ndatán̄ xitakū nivī kivī xitakū taNoé̄, saá xitakū nivī kivī xitakū taLot̄ xina'á̄. Saá chī xixi na, xí'i na, sáta na, síkó na, chí'i na, ta kisā va'a na ve'e na. ²⁹ Ta kivī ñā keē taLot̄ xí'in nave'e ra ñoō Sodoma, Ndios̄ sākōyo

ra ño'ò xíxí xí'in ño'ò ká'ndi naní ña azufre kixi ña ñoyívi ñino, ta ndi'i ñivi ñoo yó'o ñixixi na ta ndi'i xa'a na. ³⁰ Nii kiva ndatán ñixiyo ñivi na xitaku xina'á xí'in taNoé án xí'in taLot, saá kutaku na kivi ndikó ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o ndi'i ñivi nakoni na ndí yi'i kúu ta ta kixi noo Ndios.

³¹ 'Ta kivi ña ndikó ñi, tá ñivi nándoso na ñini ve'e na, ta nayó'o on vá'a noo na naki'in na ña kómí na ve'e na. Tá ñivi ñó'o na yuku, ta nayó'o, on vá'a ndikó ka na ve'e na naki'in na ña kómí na. ³² Naká'án ndó yukia ndo'o ñásí'í taLot kivi kee ñá ñoo Sodoma.* ³³ Ndi'i ñivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta ñivi na on vása ndi'i ní ini ndúkú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'i, nayó'o kúu ñivi na kutaku xí'in ñi.

³⁴ 'Kivi ndikó ñi ñoyívi yó'o, ta naki'in ñi sava ñivi ko'on na xí'in ñi, ta sava na ndoo. Tá ovi ñivi kisin na ñii noo xito, ta naki'in ñi ñii na, ta inká na ndoo. ³⁵ Tá ñii ve'e yoo ovi násí'í ndíko ná, ta naki'in ñi ñii ñá, ta inká ñá ndoo. ³⁶ Tá ovi ta kisa chiño ra yuku, ta naki'in ñi ñii tayó'o, ta inká ra ndoo —káchí taJesús.

³⁷ Ta naxíka xí'in taJesús ñindaqa to'on ña'á na, káchí na saá:

—¿Míkíá kundivi ñayó'o?, Tata —káchí na.

Ta ndakuin taJesús ñika'an ra:

* **17:32** Násí'í taLot ñandikó ña ñakoto ña sa'a ñá, ta yiki koñu ña nduu ña ñii, ta ñixi'í ñá.

—Tá xító ndó míkíā ndáchí kuā'a ní tioko chée,† ta saá kúndaā ini ndó míchí kándú'u ñii kití tí ñixi'i. Ta kivi ña ndikó i, ndi'i ñivi kundaā ini na xa'a ñayó'o —káchí taJesús.

18

On sandakoo yó ká'an yó xí'in Ndios

¹ Ñii kivi ndato'on taJesús ñii cuento xí'in naxíka xí'in ra. Xí'in cuento yó'o sáná'a ra na ña on nakava ini na ka'an na xí'in Ndios, ta xini nó'ó ka'an na xí'in Ndios ndi'i saá kivi. ² Ta káchí taJesús saá:

—Saá ndo'o ñii tajuez yóo ra ñii ñoo, ta on vása kisa to'ó ra Ndios, ni on vása kisa to'ó ra nda ñii ñivi. ³ Ta ñoo yó'o, yóo ñii ña'a, ñá ñixi'i yij kúu ñá, ta ñáyó'o kuā'an ñá ndi'i saá kivi noo tajuez ña kasa nani ra kuachi xa'a ñá. Nika'an ñá saá xí'in ra: “Ná kasa nani ún ñandaā xí'in i, chi yóo ñii ta, ta sáa ini ra xini ra yi'i, kóni ra sandá'ví ra yi'i”, káchí ñá xí'in tajuez. ⁴ Ta on vása xiiin tajuez chindeé ra ñá. Ta ñiya'a kuā'a ní kivi, ta saá xani ini tajuez: “Vará on vása kisa to'ó i Ndios, ni on vása kisa to'ó i ñivi, ⁵ ta chindeé i ña'a yó'o, chi sándi'i ní ñá yi'i, ta on vása kúndeé ka ini i, chi vaxi ñá sándi'i ñá yi'i ndi'i saá kivi. Ta ñakán kasa nani i ñandaā xa'a ñá”, káchí tajuez. Saá ndi'i cuento lo'o —káchí taJesús.

⁶ Ta nika'an ka ra xí'in na:

—Konj so'o va'a ndó to'on nika'an tajuez. Vará ta on vá'a kúu ra, ta kisa ndivi ra ñandaā xí'in

† **17:37** To'on griego ña káchí “tioko chée” ta tuku káchí ña “taşin yá'á.”

ñáña'a yó'o, chi ndi'i saá kivi xáku ndá'ví ñá noo ra. ⁷ Ta Ndios kúu tava'a tãdaa. ¿Án on vása ndixa Ndios kasa nani ra ñãdaa xí'in nivi na nakaxin ra, na kúu na xáku ndá'ví noo ra ndiví ñóó? ¿Án xáni sijní ndó ña na'á ní kundati na, ta saá ndakuijn Ndios yu'u na? ⁸ Ndixa ká'an i xí'in ndó. Ndios kama ní kasa nani ra ñãdaa xa'a na. Ta yi'i, on vása xini i, ¿án naní'i i nivi na ndixa kãndixa yi'i, kivi ña ndikó i ñoyívi yó'o? —káchí tãJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ká'an xa'a ñii tafariseo xí'in ñii tã tã nákaya s'i'ún ko'on nda'a nagobierno ñoo Roma

⁹ Ta saá tãJesús nika'an ra xí'in nivi na xáni sijní kuiti mji na kúu nava'a, ta xáni sijní na inkã nivi, on vása va'a nayó'o. Ta tãJesús ndãto'on ra ñii cuento ña saná'a ra nayó'o:

¹⁰ —Saá ndo'o ovi tã nixa'an ra ve'e ño'o ka'an ra xí'in Ndios. Ñii tayó'o kúu tafariseo ta inkã ra kúu tã káya s'i'ún xa'a nagobierno.

¹¹ Ta tafariseo ñíndichi ra, ta ká'an ra xa'a mji ra, káchí ra saá: “Tata Ndios, táxa'vi ún, yi'i on vása yóo i ndatán yóo inkã nivi, chi on sivi tã kisa kuí'ná kúu i, ni on sivi tã on vá'a kúu i, ni on sivi tã kisin xí'in inkã ña'a kúu i, ni on vása yóo i ndatán yóo tã tã ñíndichi kaã, tã káya s'i'ún xa'a nagobierno. ¹² Tã tã va'a kúu i chi ovi kivi ñii ñii semana yóo so'on i. Ta tá'ví i uxu ko'ndo s'i'ún ña kómí i. Ta ñii ko'ndo yó'o táxi i nda'a ún. Saá ké'é i ndi'i saá kivi”, káchí ra xí'in Ndios. ¹³ Ta inkã tã tã káya s'i'ún xa'a nagobierno ñíndichi ra xíkã lo'o. Ta kisa ninõ xí'in mji ra noo Ndios, ta ni on xijn ra koto ra ñoyívi ninõ, ta kuiti xito

ra nḡo ño'o. Ta kúchuchú ní ini ra nda káni ra kándíká ra, ta nḡka'an ra xí'in Ndios si'a: "Tata Ndios, kundá'ví ini ún koni ún yí'í, vará ta on vá'a kúu í", káchí ra. ¹⁴ Ndixa ká'an í xí'in ndó, kivi kuano'o tayó'o ve'e ra kindoo va'a ra nḡo Ndios. Ta tafariseo, on vása ní-kindoo va'a ra nḡo Ndios. Saá chi ndi'i nivi na kisa ká'no xí'in mji nḡo Ndios, ta Ndios chikaá ra nayó'o ninḡo. Ta nivi na kisa ninḡo xí'in mji nḡo Ndios, ta Ndios chinóo va'a ra ñatḡó na —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús chinóo ra nda'a ra sinj naválí
(Mt. 19:13-15; Mr. 10:13-16)

¹⁵ Ta kixaa nivi xí'in nakuálí nḡo yóo taJesús ña chinóo ra nda'a ra sinj na, ta ndukú ra ñava'a nḡo Ndios xa'a na, ta naxíka xí'in ra nḡka'an na xí'in nivi yó'o:

—On kixi ndó xí'in nakuálí yó'o —káchí na.

¹⁶ Ta taJesús kana ndi'i ra nakuálí vaxi na nḡo ra, ta nḡka'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Taxi ndó nakuálí ná kixi na nḡo í, nda lo'o on kasi ndó na ña kixi na, chi nivi na ndíkon yichí nḡo xá'nda chiño Ndios, ndatán yóo nakuálí yó'o, saá yóo na. ¹⁷ Ndixa ká'an í xí'in ndó, tá on xiin ndó kasa ninḡo xí'in mji ndó nḡo Ndios ndatán ninḡo yóo ini nakuálí yó'o, ta on kivi kivi ndó yichí nḡo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús.

Ñii tachiño kuíká ní ká'an ra xí'in taJesús
(Mt. 19:16-30; Mr. 10:17-31)

¹⁸ Ñii tachiño kixaa ra nḡo taJesús, ta nḡka'an ra, káchí ra saá:

—Tata maestro, ta va'a ní ini kúu ún. ¿Ndá chiño va'a xini ñó'ó ke'éí ta taxi Ndios ña kutaku í xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi?

19 Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—¿Ndachun ká'an ún yi'i kúu ta ta va'a ini? Saá chi on koó nda ñii nivi va'a ini, ñii laá Ndios kuiti kúu ta va'a ndino'o ini. ²⁰ Xini ún ndayí ña xa'nda chiño Ndios kasa ndivi nivi. Kachí Ndios xí'in nivi saá: “On ki'vi ndó kuachi ñoyívi xí'in inká ña'a ñá on sivi kúu ñásí'í ndó, ta on ki'vi ndó kuachi ñoyívi xí'in ta ta on sivi kúu yij ndó, on ka'ni ndó nivi, on kasa kuí'ná ndó ña kómí nivi, on ka'an ndó ñavatá xa'a inká nivi, ta kasa to'ó ndó yivá ndó, ta kasa to'ó ndó si'í ndó”, saá kachí ndayí Ndios —kachí taJesús xí'in ra.

21 Ta nika'an tayó'o:

—Yi'i nda lo'o i kisa ndivi i ndi'i saá ndayí yó'o —kachí ra.

22 Tá xini so'o taJesús ña ndakuijn ra, ta nika'an tuku ra xí'in ra:

—Kumanj inká chiño kasa ndivi ún. Ku'a'an ún siko ún ndi'i ñakuíká kómí ún, ta saní'i ún si'ún nda'a nivi nandá'ví. Ta saá kukomí ún ñakuíká ndino'o xí'in Ndios ñoyívi nino. Tá ndi'i ke'é ún ñava'a yó'o, ta kixi ún kundikon ún yi'i —kachí taJesús xí'in ra.

23 Tá xini so'o tayó'o ña nika'an taJesús, ta kúchuchú ní ini ra, saá chi ku'a'a ní ñakuíká kómí ra. ²⁴ Tá xini taJesús ña kúchuchú ní ini ra, ta nika'an ra saá:

—¿Ndachun yo'vi ní ki'vi nakuíká yichi noo xa'nda chiño Ndios! ²⁵ Vará yo'vi ní tá kuchiño tícamello ya'a rí yavi xa'a túkú, ta yo'vi ní ka kuchiño ya'a ñii takuíká yé'é ña ki'vi ra yichi noo xa'nda chiño Ndios —kachí taJesús xí'in na.

26 Ta nivi na xini so'o to'on yó'o, nindaká to'on na taJesús:

—Tá yo'vi ní kivi nakuíká yichi Ndios, ta saá, çyu kúu ñivi kúchiño kivi na yichi Ndios, ta kundoo na xí'in ra?

²⁷ Ta ndakuiin taJesús, ñika'an ra saá:

—Ñivi on kúchiño na sakaku xí'in mji na, ñii laá Ndios kúu ta kúchiño sakaku ña'á. Ndios kúchiño kasa ndivi ra ndi'i chiño. On koó ña yo'vi noo Ndios —káchí taJesús.

²⁸ Ta saá ñika'an taPedro xí'in ra:

—Ta mji ndi, xa sandakoo ndi ndi'i ñava'a ña xikomí ndi, xa'a ña ndíkõn ndi sata ún.

²⁹ Ta ndakuiin taJesús, ñika'an ra:

—Ndixa ká'anj xí'in ndó, ndi'i ñivi na sandakoo ve'e, án yivá na, án si'í na, án ñani na, án kivi'va na, án ñásí'í na, án sa'ya na, xa'a ña chíkaa ini na ko'on na yichi noo xá'nda chiño Ndios, ³⁰ ta nayó'o naki'in na ku'a'a ní ka ñava'a taxi Ndios nda'a na ñoyívi yó'o. Ta ñoyívi ñino Ndios taxi ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

*Yichi unj ká'an taJesús kivi ra
(Mt. 20:17-19; Mr. 10:32-34)*

³¹ Ta taJesús, kana ra ndi'i saá uxu ovj naxíka xí'in ra, ta ñika'an ra xí'in na:

—Ta vitin ku'a'an yó yichi ku'an ndaa ñoo Jerusalén, ta ñoo kán kundivi ndi'i to'on Ndios ña ñitaa naprofeta xa'a yi'i, ta ta kixi noo Ndios.

³² Nataxi na yi'i nda'a na on vása kúu najudío, ta kuaku ndaa na yi'i, kandiva'a na xí'inj, ta kundaa na tási yu'u na nooj. ³³ Ta kani ní na yi'i xí'in kuártá, ta sondi'i ka'ni na yi'i. Ta kivi unj nataku j —káchí taJesús xí'in na.

³⁴ Ta naxíka xí'in ra ñi-kundaa ini na yukía kóni kachí to'on yó'o, chi ña xinakaa se'é noo na xikuu ña.

Ta Jesús sanda'a ra ñii takuáa ta yoo ñoo Jericó (Mt. 20:29-34; Mr. 10:46-52)

³⁵ Ñii kivi ku'a'an ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra, ta ku'a'a ní ñivi ndíkon na ku'a'an na sata ra. Ta xa yatin xaa ra ñoo Jericó, ta ñii takuáa yoo ra yu'u yichi, ta ndaka chi'ña ra si'un noo ñivi na yá'a yichi yó'o. ³⁶ Tá xini so'o takuáa yó'o ñii síso yá'a ku'a'a ní ñivi ku'a'an na yichi, ta nindaka to'on ra na:

—¿Yukía koo vitin?

³⁷ Ta ñika'an na xí'in ra:

—Ta Jesús taño Nazaret kuu ta yá'a yó'o.

³⁸ Tá xini so'o ra ñayó'o, ta kixá'a ra xí'in ndi'i ndee ra ñika'an ra, kachí ra saá:

—Tata Jesús, sa'ya ta David,* iná kundá'ví ini ún koni ún yi'í! —kachí ra.

³⁹ Ta ñivi na ku'a'an si'na yichi ñika'an na xí'in ra:

—¡Kasi ún yu'u ún! —kachí na.

Ta ñi-chikaa so'o takuáa ña ñika'an na xí'in ra, ta kixá'a ra ndeé va'a ka ká'an ra:

—Tata, sa'ya ta David, iná kundá'ví ini ún koni ún yi'í! —kachí ra.

⁴⁰ Ta xikundichi ta Jesús yichi yó'o, ta xa'nda chiño ra noo ñivi ña ko'on na ki'in na takuáa ta kixi ra xí'in na noo ra. Tá kixaa takuáa noo

* **18:38** “Sa'ya ta David” kóni kachí ña: Ta ta ti'ví Ndios ña sakaku ra ñivi. On vása kóni kachí ña sa'ya mji tarey David, ta kuiti kóni kachí ña sa'ya ñani síkuá ra.

taJesús, ta taJesús nindaḡa to'on ña'á ra, nika'an ra saá:

⁴¹ —¿Yukía kóni ún ke'é j xí'in ún?

Ta ndakuin takuáá:

—Tata, kóni j sanda'a ún nduchu noo j ta va'a koto j —káchí ra.

⁴² Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Va'a, xa nduva'a nduchu noo ún, saá chi kándixa ún yi'j.

⁴³ Ta xandikon nda'a nduchu noo ra, ta xa va'a xito ra, ta saá nakundikon ra sata taJesús, ta kixá'á ra kisa ká'no ra Ndios. Tá xini nivi yó'o ndí taJesús sanda'a ra takuáá, ta ndi'i nivi yó'o kixá'á na kisa ká'no na Ndios.

19

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús xí'in taZaqueo

¹ Ta nixaḡa taJesús ñoo Jericó, ta kuḡ'an ra yichi ma'ño ñoo yó'o. ² Ta yóo ñii ta takuíká naní ra Zaqueo, ta ta ndiso chiño xí'in nivi na káya sj'ún xa'a nagobierno kúu ra. ³ Ta kóni ra koto ra yu kúu taJesús, ta on vása kúchiño ra, chi chútú ní nivi. Saá chi taZaqueo kúu ra ta ta kuítí ní. ⁴ Ta saá kee ra, xino ra kuḡ'an si'na ra, ta nixaḡa ra noo kumanj ya'a taJesús. Ta taZaqueo ndaḡa ra nda'a ñii yiton tón sicómoro ká'no, ña kuchiño koni ra taJesús. ⁵ Ta nixaḡa taJesús xa'a yiton noo kánoo taZaqueo, ta nakoto ndaa ra, ta xini ra taZaqueo, ta nika'an ra xí'in ra:

—Tata, xandikon noo ún chi xini ñó'ó kindoo j ve'e ún kivi vitin —káchí taJesús.

⁶ Ta saá xandikon noo taZaqueo, ta kúsij ní ini ra naki'in ra taJesús ve'e ra. ⁷ Tá xini nivi ñayó'o,

ta kixá'á na kándiva'a na xí'in taJesús, ká'an na, káchí na saá:

—On vá'a koo taJesús ve'e taZaqueo, chi ta on vá'a kúu ra —káchí na.

⁸ Ta taZaqueo nakundichi ra nika'an ra xí'in taJesús:

—Koto ví, Tata, vitin ta'víj ndi'i ñakuíká kómij, ta taxi j ñii sava ñayó'o nda'a nandá'ví. Tá yoo ñivi na sandá'víj kindaa j ña xikomí na, ta vitin taxi j nda'a na komi yichi ka ñayó'o —káchí ra xí'in taJesús.

⁹ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—Kivi vitin Ndios sakaku ra tayó'o xí'in nave'e ra, chi ñii ki'va ndatan xij síkuá yó taAbraham kandixa ra Ndios, saá kándixa taZaqueo vitin. Ta saá kúndaq ini yó taZaqueo kúu ñii sa'ya ndino'o taAbraham. ¹⁰ Yi'j, ta kúu taq ta kixi noo Ndios, vaxi j nandukú j ta sakaku j ñivi na ndañó'ó noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

Cuento xa'a namozo na ndiso chiño xí'in uxu si'ún

(Mt. 25:14-30)

¹¹ Ta ñivi na kuq'an satq taJesús xini so'o na to'on ña ká'an ra, ta xa yatin xaq ra ñoo Jerusalén, ta xani sinj ñivi vitin tondaa kivi Ndios kixá'á ra ka'nda chiño ra noo na ñoyivi yó'o. Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, ¹² káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii taká'no, kóni ra ko'on ra inka ñoo xiká, ta ndikó ra, chi ñoo xiká yó'o sakuiso na chiño ra kuu ra tarey ñoo ra, ta ka'nda chiño ra noo naño ra. ¹³ Tá xa yatin tondaa kivi kee taká'no yó'o ko'on ra, ta kana ra uxu namozo ra,

ta kixaa na noo ra. Ta taxi ra ñii s'i'ún naní mina*
nda'a ñii ñii namozo, ta nika'an ra x'i'in na, káchí
ra saá: “Kasa chiño ndó s'i'ún yó'o nda kivi
ndikó i”, káchí ra x'i'in na. ¹⁴ Ta nivi nañoo ra on
xiin na koni na ra, ñakán t'i'ví na sava natá'an
na ko'on na ka'an na x'i'in mji tarey ká'no ñoo
xíká, kachí na saá: “On vása kóni ndi tayó'o
nduu ra tarey, ta ka'nda chiño ra noo ndi”, kachí
na. ¹⁵ Ta saá ni, nixa'an ra, ta nduu ra tarey, ta
ndikó ra ñoo ra. Ta nika'an ra x'i'in namozo ra:
“Vitin ko'on ndó kana ndó uxu taa ta taxi i s'i'ún
nda'a, ná kixi na yó'o ña kundaa ini ndasaá
s'i'ún naki'in nayó'o sata s'i'ún ña taxi nda'a
na”, káchí ra. ¹⁶ Ta tanoó kixaa ra, ta kachí ra
saá: “Tata, kisa chiño i s'i'ún ña taxi ún nda'a i, ta
naki'in i uxu s'i'ún sata ña”, káchí ra. ¹⁷ Ta káchí
tarey: “Va'a, tamozo va'a kúu ún. Va'a ní kisa
ndivi ún x'i'in chiño ña lo'o, ta vitin taxi i yó'o
nduu ún taa ta ka'nda chiño noo uxu ñoo”, káchí
tarey x'i'in tamozo yó'o. ¹⁸ Ta tamozo ovi kixaa
ra noo tarey, ta nika'an ra: “Tata, kisa chiño i
s'i'ún ña taxi ún nda'a i, ta naki'in i o'on s'i'ún
sata ña”, káchí ra. ¹⁹ Ta ndakuiin tarey, nika'an
ra x'i'in ra: “Va'a, ta vitin taxi i yó'o nduu ún
ta ka'nda chiño noo o'on ñoo”, káchí ra. ²⁰ Ta
kixaa inká tamozo noo tarey, ta nika'an ra: “Tata,
yó'o yóo s'i'ún ña taxi ún nda'a i. Taxi va'a i ña,
chisúku ndaa i ña x'i'in tikoto. Ni-xiin sandaño'ó i
ña, ²¹ chi yí'ví noo ún. Saá chi yó'o kúu ñii
taa ta ndeé ní ini, chi kíndaa ún s'i'ún vará on
vása ní-kisa chiño ún, ta nákaya ún ña'a noo
on vása ní-chi'ún”, káchí tamozo x'i'in tarey.

---

* **19:13** Ñii mina kúu s'i'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño unj
yoo.

22 Ta n̄ika'ʌn t̄arey x̄i'in ra: “i T̄amozo ndiva'a k̄uu yó'ó! Ta x̄i'in to'on ña n̄ika'ʌn m̄i ún, vitin sanakuiso i kuachi yó'ó. Káchí ún ndí ȳi'j k̄uu t̄a ndeé ini, t̄a t̄a k̄indaa s̄i'ún vará on vása ní-kisa chiño i, ta ȳi'j n̄ákaya ña'a noo on vása ní-chi'i'j, káchí ún. 23 Tá ndixa ñayó'o k̄uu ña x̄áni ini ún, ta saá, ¿ndachun n̄i-chikaa va'a ún s̄i'ún i ini ve'e noo tá'vi s̄i'ún?, ta k̄ivi ndikó i, naki'in i s̄i'ún i x̄i'in s̄ik̄i ña, níkuu”, káchí t̄arey x̄i'in t̄amozo on vá'a yó'o. 24 Ta n̄ika'ʌn t̄arey x̄i'in na ndóo x̄i'in ra: “Kindaa ndó s̄i'ún nda'a t̄ayó'o, ta taxi ndó ña nda'a t̄a t̄a kómí ux̄u s̄i'ún”, káchí ra. 25 Ta ndakuijn na, n̄ika'ʌn na: “Tata, t̄ayó'o xa kómí ra ux̄u s̄i'ún”, káchí na. 26 Ta n̄ika'ʌn t̄arey: “Ta ndi'i n̄ivi na va'a x̄in̄i kukomí ña'a, ta nayó'o naki'in ka na ñava'a. Ta n̄ivi na on vása x̄in̄i ndasaá va'a kukomí na ña'a, t̄anda ñalo'o kómí na, nondaa ña nda'a nayó'o. 27 Ta vitin tónɗaa k̄ivi kasa nani i kuachi xa'a n̄ivi na on x̄ijn koni ȳi'j, n̄ivi na on x̄ijn taxi ȳi'j kuu t̄a t̄a ka'nda chiño noo na. Va'a k̄o'on ndó ki'in ndó na ta kixi na yó'o, ta saá ka'ni ndó na noo i”, káchí t̄arey x̄i'in na. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí t̄aJesús.

N̄ik̄i'vi t̄aJesús ñoo Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Jn. 12:12-19)

28 Ta ndi'i n̄ika'ʌn t̄aJesús to'on yó'o, ta n̄aki'in ra ku'ʌn ra yichi ñoo Jerusalén. 29 Ta n̄ixaa ra yatin ñoo Betania x̄i'in ñoo Betfagé, ña ñó'o noo x̄ik̄i tón Olivo. Ta t̄aJesús n̄ika'ʌn ra x̄i'in ovi naxíka x̄i'in ra, 30 káchí ra saá:

—Kua'ʌn ndó ñoo ña x̄íto ndaa ndó kaa. Ta n̄ixaa ndó ñoo kaa, ta naní'i ndó ñii burro lo'o

nó'ni rí, tí ɔn ta'án koso na kúu rí. Ta ndáxin ndó rí ta kixi ndó xí'in rí yó'o. ³¹ Tá yóo n̄ivi na ndaká to'on ndó'ó: “¿Ndachun ndáxin ndó burro yó'o?”, kachí na xí'in ndó, ta ndakuijn ndó, kachí ndó saá xí'in na: “TaKá'no noo yó xini ñó'ó rí”, kachí ndó xí'in na —káchí taJesús xí'in ɔvi naxíka xí'in ra.

³² Ta saá kuá'an na, ta n̄ixaa na ñoo ta naní'i na burro lo'o. Nii ki'va ndatán yóo ña n̄ika'an taJesús xí'in na, saá yóo ña naní'i na. ³³ Tá ndáxin na burro lo'o, ta n̄ivi xí'in sana tíyó'o, n̄indaká to'on ña'á na:

—¿Ndachun ndáxin ndó rí? —káchí na.

³⁴ Ta ndakuijn na, káchí na saá:

—M̄iji taKá'no noo yó xini ñó'ó rí —káchí na xí'in na.

³⁵ Ta saá ndikó na kixaa na noo taJesús xí'in burro lo'o, ta ch̄inóo na tikoto na sata rí, ta n̄akoso taJesús ta kuá'an ra yich̄i. ³⁶ Tá yóso ra rí, kuá'an ra yich̄i, ta kuá'a ní n̄ivi ch̄indoo na tikoto na yich̄i noo yá'a ra kuá'an ra, saá kisa to'ó na ra. ³⁷ Tá kixá'á ra vaxi noo ra x̄iki tón Olivo, ta ndi'i n̄ivi na ndíkɔn sata ra kúsīi ní ini na, ta kixá'á na ndeé ní ká'an na, ta kisa ká'no na Ndios x̄a'a ña kuá'a ní milagro ke'é ra, x̄ini na. ³⁸ N̄ika'an na saá:

—¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tarey yó'o, ta ta kixaa xí'in ndayí Ndios! ¡Vitin Ndios taxi ra koo va'a n̄ivi xí'in ra ñoyívi n̄ino! ¡Ná kanóo síkón ñato'ó Ndios! —káchí na.

³⁹ Ta sava nafariseo kuá'an na xí'in n̄ivi yó'o, ta n̄ika'an na xí'in taJesús:

—Tata maestro, ka'an ún xí'in na ndíkɔn sata ún, ña ɔn ka'an na saá —káchí na.

⁴⁰ Ta n̄ka'ḅan taJesús xí'in na:

—Táná ka'ḅan i xí'in nayó'o ndí tásjín koo yu'u na, ta saá nda yuḅ ndóo yó'o kixá'á ña ndeé ní kasa ká'no ña yì'i —káchí ra xí'in na.

⁴¹ Ta kixaa taJesús yatin ñoo Jerusalén. Tá xini ra ñoo yó'o, ta kixá'á ra kúchuchú ní ini ra, ta xáku ra xa'a n̄vi nañoo yó'o, ⁴² ta n̄ka'ḅan ra saá:

—¡Kóni ní i vitin kundaḅ ini ndó yu kúu ña kivi taxi koo va'a ini ndó! Saá chi ña nákaḅ se'é noḅ ndó kúu ña vitin, ta on kivi koni ndó ña.

⁴³ Ta vaxi ñii kivi ndi'i na sáḅ ini xini ndó'ó kono nduu ndi'i na ñoo ndó, ta nakasi na ndi'i yichi ndó, ta on kuchiño kee ndó ñoo ndó. Ta ndi'i saá xiiña ñoo ndó, kixá'á n̄vi yó'o kani tá'an na xí'in ndó. ⁴⁴ Ta sandi'i na xa'a ndi'i ve'e ndó, ta sandi'i na xa'a ndi'i ndó'ó. On ndoḅ ka nda ñii yuḅ ndiso tá'an n̄ma ve'e ndó ña koto ndó, chi ndi'i xa'a ve'e ndó. Saá kundo'o ndó chi kivi kixaa i ña sakaḅ i ndó'ó, ta n̄-xiin ndó nakoni ndó yì'i —káchí taJesús xí'in nañoo Jerusalén.

TaJesús tava ra ndi'i na síkó ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no

(Mt. 21:12-17; Mr. 11:15-19; Jn. 2:13-22)

⁴⁵ Ta n̄xaa na ñoo Jerusalén, ta taJesús n̄kivi ra ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á ra táva ra ndi'i n̄vi na síkó xí'in n̄vi na sáta, ña kee na ko'on na. ⁴⁶ Ta n̄ka'ḅan ra xí'in na:

—Saá káchí to'on Ndios ña n̄taa na xina'á: “Ve'e i kuu ve'e noḅ ko'on n̄vi ña ka'ḅan na xí'in i”, káchí to'on Ndios. Ta ndó'ó, on vása va'a ké'é ndó, chi sanduu ndó ve'e yó'o ñii kavua naku'ná —káchí taJesús xí'in na.

47 Ndi'i saá kivīi taJesús xíka ra sáná'a ra nivīi ini ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén yó'o, ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in nachiño ná'no xí'in naná'no ñoq nasutu, ndúkú na ndasaá koo ka'ni na taJesús. 48 Ta ni-kivi naní'i na ndasaá ka'ni na ra, chi ndi'i nivi kúsii ini na xini so'o na to'on ña ká'an ra.

20

*Ndayí ña kómí taJesús ke'é ra chiño
(Mt. 21:23-27; Mr. 11:27-33)*

1 Nii kivi yoo taJesús ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta sáná'a ra nivi, ká'an ra xí'in na to'on ñava'a xa'a yichi Ndios. Ta saá na sáná'a ndayí Ndios xí'in naxikua'a ñoq najudío xí'in naná'no ñoq nasutu kixaa na ñoq taJesús, 2 ta nika'an na xí'in ra si'a:

—Ka'an ún xí'in ndi, ¿míkía kixi ndayí ke'é ún ñayó'o? ¿Yu kúu na taxi ndayí nda'a ún ke'é ún chiño yó'o saá? —káchí na.

3 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ta yi'i kóni i ndaka to'on i ndó'ó ñii laá to'on, ta va'a ndakuiin ndó yu'u i. 4 ¿Míkía kixi ndayí taJuan sakuchu ra nivi? ¿Án taxi Ndios ndayí nda'a ra? ¿Án nivi kúu na taxi ndayí nda'a ra ña sakuchu ra nivi? —káchí taJesús xí'in na.

5 Ta saá kixá'á na ká'an tá'an xí'in mii na:

—¿Ndasaá koo ndakuiin yó vitin? Chi táná ka'an yó Ndios taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá ndaka to'on taJesús mii yó: “¿Ndachun on vása ní-kandixa ndó ña nika'an ra?” 6 Táná ka'an yó nivi kuiti kúu na taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá

yiyó ní sasaá yó nañoo, ta kixá'á na tiin na yuu, ta koon na m̄i yó, chi ndi'i n̄ivi yó'o kándixa na ndí t̄Juan x̄ikuu ra ñii t̄profeta —káchí na, ká'an tá'an na.

⁷ Ta saá nd̄akuijn na, káchí na si'a xí'in t̄Jesús: —On x̄inj nd̄i yu kúu na t̄axi nd̄ayí nda'a t̄Juan —káchí na.

⁸ Ta saá t̄Jesús n̄ika'an ra xí'in na: —Ta ni ȳi'i, on ka'an̄i xí'in ndó m̄ikía k̄ixi nd̄ayí kóm̄i ña ké'é̄i chiño yó'o —káchí ra.

*Cuento yó'o nd̄at̄'on x̄a'a n̄ivi na on vá'a na t̄ati ño'o
noo yóo tón uva*

(Mt. 21:33-44; Mr. 12:1-11)

⁹ Ta saá t̄Jesús nd̄at̄'on ra ink̄a cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Saá nd̄o'o ñii t̄aa, na'taan ra tón uva, ta saá s̄atati ra ño'o ra xí'in tón uva ink̄a n̄ivi, ta k̄ee ra kūa'an ra koo ra ink̄a ñoo kūa'a ní k̄iv̄i. ¹⁰ Ta k̄ixaā yatin k̄iv̄i ña ka'nda na tíuva yó'o, ta t̄a xí'in yit̄on tón uva t̄i'ví ra ñii t̄amozo ra kūa'an ra naki'in ra sava tíuva ña kuu ya'vi ra. Ta n̄ivi na t̄ati ño'o noo yóo tón uva t̄iin na t̄amozo yó'o, ta k̄ani ní na ra, n̄i-xiin na t̄axi na rí nda'a ra, ta saá nd̄ikó v̄ichí ra kūano'o ra. ¹¹ Ta t̄aa t̄a xí'in yit̄on tón uva tuku t̄i'ví ra ink̄a t̄aa kūa'an ra naki'in ra tíuva. Ta n̄ikandiv̄a'a na xí'in ra, ta k̄ani ní na ra, ta s̄akuka'an na noo ra, ta t̄axin na ra nd̄ikó ra kūano'o ra ve'e t̄apatrón. ¹² Ta t̄aa t̄a xí'in yit̄on tón uva tuku t̄i'ví ra ink̄a t̄amozo kūa'an ra, ta t̄iin na ra, ta s̄atakué'e ní na ra, ta t̄axin na ra, kūano'o ra.

13 'Ta saá ɬa ɬa xí'in yiton tón uva nɪkə'aŋ ra: “¿Yukíá koo ke'é yó vitin? Va'a ka ti'ví yó sa'ya yó, ɬa kí'vi ní ini yó xíni yó. Tá nɪvi na táti ño'o yó nakoni na sa'ya yó yó'o, ta kasa to'ó na ra”, káchí ra. 14 Ta nɪvi na táti ño'o xini na kíxaá ɬalo'o sa'ya ra, ta nɪkə'aŋ na xí'in tá'an na, káchí na saá: “Takaá kúu sa'ya ɬa naŋaan tón uva, ta sa'ya ra yó'o kúu ɬa naki'in ñakuíká xí'in ño'o yó'o táná kivi yivá ra. Na'a ndó ná ko'yo ka'ni yó ra, ta kindoo yó xí'in ndi'i ñakuíká ra”, káchí na. 15 Ta saá ɬin na ra, ta sakana na ra nda sata nama ña xino nduu noo yoo tón uva, ta xa'ni na ra. Saá ndi'i cuento yó'o —káchí ɬaJesús.

Ta ɬaJesús nɪkə'aŋ ra xí'in nɪvi na xini so'o cuento yó'o:

—¿Vitin yukíá ke'é ɬa xí'in yiton tón uva?

16 Ká'aŋi xí'in ndó, ndixa ndikó ra naxaa ra ta sandi'i ra xa'a nɪvi na táti ño'o ra. Ta tuku satati ra ño'o ra inkə nɪvi —káchí ɬaJesús xí'in na.

Ta ndakuin nɪvi, nɪkə'aŋ na:

—¡Ná on taxi Ndios kundo'o ndi saá! —káchí na.

17 Ta ɬaJesús xito ra noo na, ta nɪkə'aŋ ra xí'in na:

—¿Án on vása kúndaá ini ndó ña kóni kachí to'on Ndios ña nɪtaa na xina'á, ña káchí saá?:

Yoo yuu ña nɪ-xiin nɪvi na kisa va'a ve'e koni ñó'o na,

ta mii yuu yó'o nduu ña yuu ñanoó nákaa xa'a ve'e,

káchí to'on Ndios. 18 Ndi'i nɪvi na kaki'i ta nakava na sata yuu yó'o ndi'i xa'a na. Ta yuu yó'o, táná nakava ña sata nɪvi, ta chi'ma ña na nda nduu na yaa —káchí ɬaJesús xí'in na.

19 Ta saá naná'no noḡ nasuṭu xí'in na sáná'a ndayí Ndios xani sijn̄ na ndúkú na ndasaá koo tiin ña'á na, chi nayó'o kundaḡ ini na cuento ña n̄ka'an taJesús ndí ká'an ña xa'a na. Ta n̄-kuchiño tiin na ra, chi yí'ví na koṭo saḡ n̄vi na ndóo yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a ña chá'vi n̄vi kota nda'a nagobierno

(Mt. 22:15-22; Mr. 12:13-17)

20 Ta saá naná'no noḡ nasuṭu xí'in na sáná'a ndayí Ndios t̄'ví na sava n̄vi ña koto ndoso na taJesús. Ña ká'an na ndatán ká'an n̄vi na ndino'o ini, saá ka'an nayó'o xí'in taJesús, chi kóni na ña sat̄'ví na ñii to'on ká'an ra, ta kuchiño na taxi na kuachi xa'a ra noḡ taḡobernador. 21 Saá k̄ixaḡ na noḡ taJesús, ta n̄ka'an na xí'in ra:

—Tata maestro, xini ndi yó'ó kúu ún taḡa ta sáná'a ñandaḡ. Ta on vása nákaxin ún n̄vi, ta ñii k̄'va ká'an ún ñandaḡ xí'in ndi'i na, ni on vása násama ún to'on ún, ta sáná'a ún ñandaḡ xa'a yich̄i Ndios. 22 Ta vitin kóni ndi ndak̄a to'on ndi yó'ó, ¿án va'a cha'vi yó kota noḡ taḡey César ñoo Roma? ¿Án on vá'a cha'vi yó ña? —káchi na xí'in ra.

23 Ta taJesús kundaḡ ini ra ndí na ovi yu'u kúu na, kóni na koto ndoso na ra, ta n̄ka'an ra xí'in na:

—¿Ndachun kóni ndó koto ndoso ndó yi'i?

24 Taxi ndó ñii s̄'ún ná koto i noḡ ña. ¿Yo na'ná, ta yo k̄iv̄i kúu ña yóo noḡ s̄'ún yó'o? —káchi taJesús xí'in na.

Ta ndakuijn na:

—Sì'ún yó'o kómí ña na'ná xí'in kivi tarey César —káchí na.

²⁵ Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Taxi ndó nda'a tarey César ña kúu kuenda ra, ta taxi ndó nda'a Ndios ña kúu kuenda Ndios —káchí taJesús xí'in na.

²⁶ Ta saá ñi-kuchiño naní'i na to'on ña taxi na kuachi xa'a taJesús noo nachiño. Ta ñaka'nda ini na chi va'a ní ñika'an ra, ta ñi-naní'i na ña ndakuijn na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñivi ñixi'i ta nataku na
(Mt. 22:23-33; Mr. 12:18-27)

²⁷ Nasaduceo kixaa na noo taJesús. Nasaduceo yó'o kúu na naná'no na sáná'a ta ká'an na ndí na ñixi'i on vása nataku ka na. Ta ñinda'ka to'on na taJesús:

²⁸ —Tata maestro, ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés káchí ña saá: “Tá ñii ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya ra ní-xiyo xí'in ñásí'í ra, ta ñani ra xini ñó'ó tonda'a ra xí'in ñá ñindo'o yó'o, ña kivi koo sa'ya na. Ndatán koo sa'ya ta ñixi'i, saá koo sa'ya nayó'o”, káchí ndayí ña ñitaa taMoisés. ²⁹ Ta, ¿yukía káchí yó'ó xa'a ñayó'o? Chi saá ndo'o ta, uxá ñani kúu ra. Tañoó tonda'a ra xí'in ñii ña'a, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya ra ní-xiyo. ³⁰ Ta ñani ra taqvi tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. ³¹ Ta ñani ra tauni tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra takomi tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra taq'on tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra taiño tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta on

koó sa'ya na. Ta ñani ra tauxa tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. ³² Ta saá nixi'i mji ñáña'a yó'o. ³³ Ta kivi natakú ndi'i na nixi'i, ¿yukú taa kuu yi ñáña'a yó'o?, chi ndi'i taa uxá ñani nixiyo ra xí'in ñá —káchí na xí'in taJesús.

³⁴ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—On vása kúndaá va'a ini ndó xa'a ñoyívi ñino xí'in Ndios. Saá chi ñoyívi yó'o kúu ñoo tonda'a taa xí'in ña'a, ta táxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inká na. ³⁵ Ta kivi natakú ñivi na nixi'i, on vása tonda'a ká na ñoyívi ñino, ni on vása taxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inká ñivi. ³⁶ Ta ñivi natakú on kuchiño kivi ká na, ta ndatán yóo naángel saá koo ñivi na kundoo xí'in Ndios. Sa'ya ndino'o Ndios kuu nayó'o, xa'a ña natakú na. ³⁷ Xa'a ña natakú na nixi'i, mji taMoisés ñitaa ra to'on ña kisa ndaa ndí ñivi na nixi'i xini ñó'ó natakú na. Saá chi ñii kivi xini taMoisés yiton ñiño xixi nó, ta saá ñika'an Ndios xí'in ra, káchí ra saá: “Yi'i kúu Ndios ñoo taAbraham, taIsaac, xí'in taJacob, ta nayó'o kisa ká'no na yi'i”, káchí Ndios xí'in taMoisés. ³⁸ Ta xí'in to'on yó'o kúndaá ini yó ndí táku ká xii síkuá yó yó'o. Ndó'ó káchí ndó na nixi'i kúu na, ta ñoo Ndios nayó'o táku na, chi na ndixa nixi'i on kuchiño na kasa ká'no na Ndios —káchí taJesús xí'in nasaduceo.

³⁹ Ta ñika'an sava na sáná'a ndayí Ndios:

—Va'a ní ká'an ún, tata maestro —káchí na xí'in taJesús.

⁴⁰ Ta saá nasaduceo ñi-xiin ká na ndaká to'on na ra ña koto ndoso na ra.

Ñayó'o ká'an Cristo kúu ta ká'no ka noo tarey David

(Mt. 22:41-46; Mr. 12:35-37)

⁴¹ Ta taJesús n̄indaḱa to'on ra na ndóo xí'in ra:

—¿Ndachun káchí na ndí Cristo, ta ti'ví Ndios sakaku ra n̄ivi, kuu ñii sa'ya ñani síkuá tarey David? ⁴² Chi m̄iji tarey David n̄itaa ra noo tutu naní ña Salmos, káchí ra saá:

Ndios n̄ika'an ra xí'in taKá'no noo i:

“Koo ún xí'in i s̄īn kua'á i noo táyi tón to'ó yó'o, ⁴³ t̄anda k̄ivi taxi i koyo ndi'i na káni tá'an xí'in ún t̄ixin xa'a ún”, káchí Ndios, n̄itaa taDavid x̄ina'á.

⁴⁴ Xí'in to'on yó'o taDavid káchí ra Cristo kúu taKá'no noo ra. Ta, ¿mí kúchiño kúu Cristo sa'ya ñani síkuá taDavid? —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús chíkaa ra kuachi sat̄a na sáná'a ndayí Ndios

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54)

⁴⁵ Tá x̄ini so'o ndi'i n̄ivi, ta n̄ika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

⁴⁶ —Koto va'a ndó on kundik̄on ndó yich̄i n̄ivi na sáná'a ndayí Ndios, chi kuiti ká'vi na ndayí ta on vása kasa ndivi na ña. Kísa ká'no xí'in m̄iji na, kús̄īj ní ini na kundixin na tikoto va'a, ta kuá'an vaxi na noo n̄ivi ña koto ña'á na. Ta x̄ika na noyá'vi, ta kóni na ña kasa to'ó ní n̄ivi na, ta kútoo ní na kundoo na táyi tón ná'no tón to'ó yóo ve'e ño'o sinagoga. Ta noo yóo vik̄o x̄ixi, ndúkú na kundoo na noo táyi ná'no tón to'ó. ⁴⁷ Ta ké'é na ña on vá'a, chi kíndaa na ve'e náña'a ná n̄ixi'i yij. Ta ndi'i ke'é na saá ta xí'in ñavatá ini na, xá'an na ve'e ño'o sinagoga, ta na'á ní ká'an na

xí'in Ndios. Ké'é na saá x̄a'a ña kóni na kani s̄inj̄i n̄ivi ndí nayó'o kúu nav̄a'a ní noo Ndios. Ta x̄a'a ña on vá'a ké'é na, Ndios saxo'v̄i k̄a ra nayó'o noo ink̄a n̄ivi —káchí taJesús xí'in na.

21

Ñayó'o ká'an x̄a'a s̄i'ún ña nisok̄o ñii ña'a ñá n̄ixi'i ȳi

(Mr. 12:41-44)

¹ Ta taJesús yóo ra yé'é ve'e ño'o ká'no, ta x̄ito ra n̄ivi nakuíká táan na s̄i'ún ini caja ña ñó'o s̄i'ún x̄a'a Ndios. ² Ta x̄ini ra ñii ña'a ñándá'ví ñá n̄ixi'i ȳi, táan ñá ov̄i s̄i'ún kuálí ini caja, ta lo'o ní ndák̄a s̄i'ún yó'o. ³ Ta n̄ik̄a'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndixa ká'an̄i xí'in ndó, ñándá'ví yó'o tax̄i ví'í k̄a ñá s̄i'ún noo ña tax̄i nakuíká. ⁴ Chi nakuíká, vará tax̄i na kūa'a ní s̄i'ún, ta k̄indoo ví'í ní k̄a ña nda'a m̄ji na. Ta ñándá'ví yó'o, vará lo'o ní s̄i'ún ní'i ñá, ta tax̄i ndi'i ñá s̄i'ún ña kómí ñá, ta saá sandakoo ñá ndi'i ña x̄inj̄i ñó'ó ñá —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ká'an ra x̄a'a k̄iv̄i ndi'i x̄a'a ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén

(Mt. 24:1-2; Mr. 13:1-2)

⁵ Ta sava naxíka xí'in taJesús ká'an tá'an na ndí livi ní yóo ȳu ñó'o kūva'a ve'e ño'o ká'no, ta livi ní ná'a ink̄a ña saní'i n̄ivi koo ini ve'e ño'o yó'o. Ta n̄ik̄a'an taJesús xí'in na:

⁶ —Ñii k̄iv̄i ña v̄axi ndi'i ñalivi ña x̄ito ndó ve'e ño'o yó'o, ndi'i x̄a'a ña, ta nda ñii k̄a ȳu, on kóo

ka sata inka yuu. Saá chi tani ve'e ño'o ta ndi'i xa'a ndi'i ña —káchí taJesús.

*Xíni ñó'ó koo ti'va yó xa vaxi kivi sondí'i
(Mt. 24:3-28; Mr. 13:3-23)*

⁷ Ta nindaqa to'on na taJesús:

—Tata Maestro, ¿ama koo saá ña kachí ún? ¿Ndá seña kuu ña koni ndi ña kundaa ini ndi ña xa yatin ndi'i xa'a ve'e ño'o ká'no yó'o? —káchí na.

⁸ Ta ndakuijn taJesús:

—Koto va'a ndó ña on sandá'ví nivi ndó'ó. Saá chi ku'a ní ta kixaa, ta kivi kixaa ñii ñii na, ta ka'an na xí'in ndó, kachí na saá: “Yí'i kúu Cristo, ta ta ti'ví Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o, ta xa yatin tondaa kivi kixá'á ka'nda chiño i noo na ñoyívi yó'o”, kachí na xí'in ndó. Ta on kundikon ndó sata nivi na ká'an saá xí'in ndó. ⁹ Ta koni so'o ndó yoo kuachi xá'ni tá'an na ñoo yatin, ta xá'ni tá'an na ñoo xíká, ta on kuyi'ví ndó. Chi xini ñó'ó kundivi ndi'i ñayó'o, ta saá ni, ta'an ka kixaa kivi sondí'i ñoyívi yó'o.

¹⁰ 'Kivi ña vaxi nakuita nivi na ñoo ná'no ka'ni tá'an na xí'in nivi na inka ñoo ná'no, ta ñoo noo yoo narey ka'ni tá'an na xí'in inka ñoo noo yoo inka narey. ¹¹ Ta ku'a ní xiiña ndeé ní taan noo ño'o, ta koo ní soko, ta ku'a ní ñoo kunakaa ndi'i noo kue'e, ta ñoyívi nino koo seña ná'no koni na, ta yi'ví ní nivi.

¹² 'Ta saá ni, tá ta'an ka kixaa kivi kundivi ñayó'o, ta xo'vi ní ndó'ó, chi sava nivi tiin na ndó'ó, ta nataxi na ndó'ó nda'a naná'no ve'e ño'o sinagoga, ta taan na ndó'ó ini ve'e kaa. Taxi na kuachi xa'a ndó noo nagobernador án noo narey

chi na ndíkòṅ yì'ì kúu ndó. ¹³ Tá kundòo ndó nòò nachíño yó'o, ta saá kukomí ndó yichì kà'án ndó tò'on ñava'a xa'a j. ¹⁴ Ta òn kundi'i ini ndó xa'a tò'on ña ndakuijn ndó nòò nachíño, ¹⁵ chi yì'ì taxi j tò'on xí'in ñandichí sijn ndó, ta saá kà'án ndó xí'in na. Ta ñivi na òn xiin koni ndó'ó, òn kivi nani'i na tò'on ña ndakuijn na yu'u ndó. ¹⁶ Ta kivi ña vaxi, ta yivá ndó, án si'í ndó, án ñani ndó, án inkà nave'e ndó, án migo ndó chikaḡ na kuḡchi saṭa ndó, ta ka'ni na sava ndó'ó. ¹⁷ Ndi'i ñivi ñoyívi yó'o kusaḡ ini na koni na ndó'ó chi na ndíkòṅ yì'ì kúu ndó. ¹⁸ Ta Ndios kundaa va'a ra ndó'ó, ta nda ñii yisi sijn ndó, òn taxi ra ña ndi'i xa'a ña. ¹⁹ Tá òn vása sandakoo ndó yichì j, ta kundikòṅ va'a ndó ña, nda kixaa kivi ndi'i ña xo'vi ndó, ta Ndios sakaku ra ndó'ó ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

²⁰ 'Tá xító ndó xa xino nduu natropa ñoo Jerusalén yó'o, ta saá kundaa ini ndó xa kixaa kivi ndi'i xa'a ña. ²¹ Ta kivi yó'o, ndi'i ñivi na ndóo estado Judea yó'o, xini ñó'ó kono na kò'òn na nòò yóo yuku síkón. Ta ndi'i ñivi na ndóo ñoo Jerusalén xini ñó'ó kee ndi'i na kò'òn na. Ta ndi'i ñivi na ndóo yuku, òn vá'a ndi'vi na ñoo Jerusalén. ²² Saá chi kivi yó'o Ndios xini ñó'ó saxo'vi ra nañoo Jerusalén, ta saá kundivi ndi'i tò'on ra ña ñitaa na xina'á. ²³ ¡Ndá'ví ní náña'a ná ñó'o sa'ya, ta ndá'ví ní náña'a ná yóo sa'ya válí na chíchín kivi kán!, chi ndeé ní koo ña xo'vi ñivi ñoyívi, ta ndeé ní saxo'vi Ndios nañoo yó'o. ²⁴ Natropa ka'ni na sava ñivi xí'in espada, ta tiin na inkà ñivi kò'òn xí'in na ku'a ní ñoo xíká, ta kán kasa nduxa na xí'in na ña kasa chiño na. Ta

n̄ivi na ɔn s̄iví najudío kúu, kuu na ka'nda chiño n̄oɔ nañoo Jerusalén. Saá koo t̄and̄a t̄ond̄aa k̄iv̄i ña ch̄itóni Ndios —káchí t̄aJesús xí'in na.

*Kuq'a ní koo seña ña ka'an
xa yatin ndikó t̄aJesús ñoyivi yó'o
(Mt. 24:29-35, 42-43; Mr. 13:24-37)*

²⁵ Ta saá n̄ika'an t̄aJesús xí'in na:

—K̄iv̄i xa yatin ndikó i ñoyivi yó'o koni ndó seña ñoyivi n̄ino: koto ndó koo seña xí'in k̄imi, xí'in yoo, xí'in ño'o ká'no ña yé'e. Ta ndi'i n̄ivi ñoyivi ndi'i ní ini na, ta yí'ví ní na koni na takuii m̄ini, chi ndeé ní n̄i'í rá ta nakuita ní yaka rá n̄oɔ rá. ²⁶ Sava n̄ivi nd̄a k̄iv̄i nduú na xí'in ña yí'ví ní na, ta ɔn vása kundaa ini na yukia kundo'o ñoyivi yó'o. Saá chi ndi'i ña kómí ndeɛ yoo ñoyivi n̄ino kanda ña ta kisin ndi'i ñayó'o. ²⁷ Ta saá ndi'i n̄ivi koni na yí'í, t̄aa t̄a k̄ixi n̄oɔ Ndios, ta v̄axi i ma'ño v̄iko, xí'in ndeɛ ká'no, xí'in ndi'i ña yé'e livi. ²⁸ Tá kixá'á xito ndó seña ña n̄ika'an i xí'in ndó, ta va'a kus̄i ní ini ndó, ta koto ndaa ndó ñoyivi n̄ino, chi xa v̄axi kuyatin k̄iv̄i ndikó i sakaku i ndó'ó —káchí t̄aJesús xí'in na.

²⁹ Ta saá nd̄ato'on t̄aJesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Va'a koto ndó yiton higo, án ndi'i ink̄a yiton.

³⁰ Tá xa v̄axi nduxáá nó ta nákooyuku yúta nda'a nó, ta saá kundaa ini ndó xa n̄ikuyatin ní kixaa sav̄i. ³¹ Ta k̄iv̄i xito ndó xa kuq'an kundivi ndi'i ñayó'o ña nd̄ato'on i xí'in ndó, ta saá kundaa ini ndó xa v̄axi kuyatin k̄iv̄i kixá'á ka'nda chiño Ndios ñoyivi yó'o.

³² 'Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, n̄ivi na xito kixá'á seña yó'o kutaku ka na nd̄a ndi'i kundivi ndi'i ña

ndaṭo'on i xí'in ndó. ³³ Ña ñoyívi ñino xí'in ña ñoyívi yó'o ñii kivi vaxi ndi'i xa'a ña, ta to'on i on ndi'i xa'a ña, ta kindoo ña ndi'i saá kivi.

³⁴ 'Ta koto va'a xí'in mji ndó ña on nduu ndó ñivi nasó'ó, na on vása kandixa ka Ndios. On kutaku ndó ndatán káchí nímá mji ndó, ni on kuu ndó ñivi na xíini, ni on kuu ndó ñivi na ndi'i ní ini xa'a chiño ñoyívi yó'o. Saá chi xini ñó'ó koo ti'va ndó kundati ndó yi'i, koṭo naka'nda ini ndó kivi ndikó i. ³⁵ Chi ndatán kama ní nákava ñono sakako'on ña kitj, saá kixaá kivi ña ndikó i noṭo ñivi na ndóo ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o. ³⁶ Ta ndó'ó, xini ñó'ó kundoo ti'va ndó ndi'i saá kivi xa'a ña ndikó i. Ndi'i saá kivi ndukú ndó noṭo Ndios ña taxi ra ndee ña kuchiño kundeé ndó noṭo ndi'i ña yo'vi vaxi, ta saá kuchiño kuita ndó noṭo yi'i kivi ndikó i ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

³⁷ Ta ndi'i saá kivi taJesús sáná'a ra ñivi ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta xa kuá'an kuñoó, kée ra xá'an ra xiki tón Olivo. ³⁸ Ta ndi'i saá xitaan vaxi ñivi ve'e ño'o yó'o ña koni so'o na to'on ña ká'an taJesús.

22

Ká'an tá'an na ndasaá kuchiño tiin na taJesús
(Mt. 26:1-5, 14-16; Mr. 14:1-2, 10-11; Jn. 11:45-53)

¹ Xa ñikuyatin ní kana viko Pascua,* ta viko yó'o naIsrael xíxi na sija va'a ña on koó levadura

* **22:1** Pascua najudío kána ña uxá kivi xa'a ña náká'an na ndasaá Ndios sakaaku ra naxji sikuá na noṭo ñaño Egipto kujya xina'á.

kómí. ² Ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no nḡ nasutu ndúkú na ndasaá koo ka'ni se'é na taJesús, chí yí'ví na nḡ nivi na ndíkḡon sata ra.

³ Ta ñandiva'a ká'no Satanás nḡkivi ña ini taJudas Iscariote ta kúu ñii ta ta uxu ovi xíka xí'in taJesús. ⁴ Ta saá kee ra nḡka'an ra nḡ naná'no nḡ nasutu xí'in naná'no nḡ napolicia na ndaa ve'e ño'o ká'no, ta nḡka'an ra xí'in na ndasaá koo nataxi ra taJesús nda'a na. ⁵ Ta kusii ní ini na xini so'o na ña nḡka'an taJudas xí'in na, ta nayó'o nḡka'an na xí'in ra:

—Tá nataxi ún ra nda'a ndi, ta taxa'vi ndi yó'ó —káchí na.

⁶ Ta taJudas kindoo ra saá xí'in na, ta kixá'á ndúkú ra ndasaá koo nataxi ra taJesús nda'a na. Ndúkú ra kivi ña on koó ku'a'a ní nivi xí'in taJesús.

*Ñayó'o ká'an xa ku'a'an kuñoó
ta xixi taJesús xí'in naxíka xí'in ra
(Mt. 26:17-29; Mr. 14:12-25; Jn. 13:21-30; 1 Co.
11:23-26)*

⁷ Saá nḡtondaa kivi viko najudío xixi na sita va'a ña on koó levadura kómí, ta ñii ñii ve'e na xá'ni na ndikachi lo'o ña náká'an na viko Pascua.

⁸ Ta nḡka'an taJesús xí'in taPedro xí'in taJuan, káchí ra:

—Ku'a'an ndó kasa ndivi ndó ña kuxu yó viko Pascua.

⁹ Ta ndakuiin na, nḡka'an na:

—¿Míkía kóni ún kasa ndivi ndi ña?

¹⁰ Ta nḡka'an taJesús xí'in na:

—Ku'a'an ndó, ta ku'a'an kivi ndó ñoo Jerusalén, ta nakutá'an ndó xí'in ñii ta ndíso

k̄isi takuúí, ta kundik̄on ndó k̄o'on ndó s̄ata ra nd̄a naxaā t̄ayó'o ve'e ra n̄ō k̄i'vi ra, ¹¹ ta k̄a'an ndó x̄i'in t̄a t̄a x̄i'in ve'e yó'o, kachí ndó saá: “TaMaestro t̄i'ví nd̄i'j̄ v̄axi nd̄i nd̄akā t̄o'on nd̄i yó'ó: ¿Míkí̄a yóo ñii cuarto ve'e ún n̄ō kuxu ra viko Pascua x̄i'in nd̄i, naxíka x̄i'in ra?”, kachí ndó. ¹² Ta saá t̄a t̄a x̄i'in ve'e saná'a ra ndó'ó míkí̄a yóo ñii cuarto ve'e ra ña kánóo piso ovi, n̄ō yóo nd̄i'j̄ ña x̄i'ni ñó'ó ndó. Ta ve'e yó'o kasa ndivi ndó ña kuxu yó viko Pascua —káchí t̄aJesús x̄i'in na.

¹³ Ta k̄ee na kūa'an na, ta ñik̄i'vi na ñoo Jerusalén, ta naní'i na ndatán yóo ña ñika'an t̄aJesús x̄i'in na, ta k̄isa ndivi na ña kuxu na viko Pascua.

¹⁴ Ta xikuaa ta xa kūa'an kunaa, k̄ixaā t̄aJesús x̄i'in uxu ovi naxíka x̄i'in ra, ta x̄ikund̄o na n̄ō mesa kuxu na. ¹⁵ Ta ñika'an t̄aJesús x̄i'in na:

—Xa na'á ní kóni j̄ kuxu j̄ x̄i'in ndó viko Pascua yó'o, k̄ivi si'na k̄a n̄ō ña kixaā ña xo'vi'j̄. ¹⁶ Ndixa ká'an j̄ x̄i'in ndó, on kuxu k̄a j̄ x̄i'in ndó ink̄a viko Pascua nd̄a ndixa kasa ndivi'j̄ chiño ña kasa ndaā xa'a viko yó'o, t̄anda nakutá'an yó n̄ō xá'nda chiño Ndios —káchí t̄aJesús x̄i'in na.

¹⁷ Ta saá k̄i'in t̄aJesús ñii copa ña ñó'o vino, ta ñika'an ra x̄i'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi t̄axi ún nduta ko'o nd̄i yó'o —káchí ra, ta ñika'an ra x̄i'in naxíka x̄i'in ra:

—Kí'in ndó ña ñó'o vino yó'o, ta ñii ñii ndó ko'o lo'o ndó. ¹⁸ Ndixa ká'an j̄ x̄i'in ndó, on ko'o k̄a j̄ vino t̄anda k̄ixaā k̄ivi nakutá'an yó n̄ō xá'nda chiño Ndios —káchí t̄aJesús x̄i'in na.

¹⁹ Ta k̄i'in ra s̄ita va'a, ta ñika'an ra x̄i'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún s̄it̄a va'a kuxu ndi —káchí ra.

Ta ta'ví ra s̄it̄a va'a, ta taxi ra ña nda'a ñii ñii naxíka xí'in ra kuxu na. Ta ñika'an ra xí'in na:

—Naki'in ndó kuxu ndó s̄it̄a va'a yó'o, chi ñayó'o kúu yíkí koñu j ña taxi j xa'a ndó. Ta ndatán ta'ví j s̄it̄a va'a ña kuxu ndó vitin, saá kivi ña vaxi ta'ví ndó s̄it̄a va'a ta kuxu ndó ña xa'a ña naká'an ndó yí'j —káchí taJesús xí'in na.

²⁰ Ta ndi'i xixi na, ta ki'in taJesús copa ña ñó'o vino, ta ñika'an ra:

—Nduta yó'o kúu ñii j ña kuṭa xa'a ndó'ó. Ta xí'in ñayó'o Ndios chindú'u ra pacto xaá ña ka'an ndasaá kuchiño naki'in ndó ñava'a Ndios.

²¹ 'Ta vitin ñii ndó'ó na xíxi xí'in j kúu ta ta s̄ikó kuí'ná yí'j noo ñivi na sáa ini xíni yí'j. ²² Ta yí'j, ta ta kixi noo Ndios, ndixa xo'vi ní ta kivi j, ndatán chitóni Ndios. Ta, jndá'ví ní ta ta s̄ikó yí'j noo ñivi na sáa ini xíni yí'j! —káchí taJesús xí'in na.

²³ Ta kixá'á naxíka xí'in ra ñindaṭa to'on tá'an na yukú ta nataxi taJesús nda'a na sáa ini xíni ña'á.

Naxíka xí'in taJesús náa ní na xa'a yu kúu taká'no ka

²⁴ Ta saá kixá'á na náa ní na xa'a yu kúu ta ká'no ka noo ndi'i na. ²⁵ Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Narey na xá'nda chiño noo na ñoo inka xiiña, nayó'o kisa ká'no xí'in m̄ii na, ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na noo ñivi. Ta narey yó'o sákananí xí'in m̄ii na: Na va'a ní ké'é chiño ña chindeé na ñivi. ²⁶ Ta m̄ii ndó, on vá'a kutaku ndó saá. On kasa ká'no xí'in m̄ii ndó, ta va'a ka

kasa n̄iṅo xí'in m̄ji ndó. Tá ñii t̄a kúu taká'no n̄oṅ ndó'ó, ta x̄ini ñó'ó nduu ra t̄a kasa chiño n̄oṅ ndó —káchí t̄aJesús xí'in na.

²⁷ Ta saá n̄indaḡa t̄o'on t̄aJesús naxíka xí'in ra:

—¿Yukía káchí ndó? ¿Yu kúu taká'no ka, án t̄a t̄a x̄ixi n̄oṅ mesa, án t̄a t̄a kisa chiño n̄oṅ t̄a x̄ixi? ¿Án ɔn ndixa taká'no ka kúu t̄a x̄ixi n̄oṅ mesa? Ta ȳi'j, vará t̄aKá'no n̄oṅ ndó kúu j, ta ndatán ké'é t̄a kisa chiño n̄oṅ ndó, saá ké'é j xí'in ndó.

²⁸ 'Ta ndó'ó kúu na x̄indoo xí'in j k̄iv̄i ña n̄iya'a j kuḡ'a ní tondó'ó ȳo'vi, ta ɔn vása ní-sandakoo ndó ȳi'j. ²⁹ Ta ȳi'j taxi j ndayí nda'a ndó ña ka'nda chiño ndó, ndatán Yivá j Ndios xa taxi ra ndayí nda'a j ka'nda chiño j. ³⁰ Ta ñakán kuchiño kuxu ndó ta ko'o ndó xí'in j n̄oṅ mesa n̄oṅ xá'nda chiño ȳi'j, ta kundoo ndó uxu ɔv̄i táȳi ná'no, ta ka'nda chiño ndó n̄oṅ na uxu ɔv̄i ti'vi n̄ivi naño Israel —káchí t̄aJesús xí'in na.

*TaJesús ká'ḡn ra ndí t̄aPedro ka'ḡn ra
ña ɔn vása x̄ini ña'á ra*

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Jn. 13:36-38)

³¹ Ta n̄ika'ḡn t̄aJesús xí'in t̄aPedro, káchí ra saá:

—Simón, Simón, jkoto ví!, chi ñandiva'a Satanás xa ndukú ña yich̄i n̄oṅ Ndios ña ndeé ní koto ndoso ña ndó'ó. Ndatán ndó'o ndik̄in trigo k̄iv̄i sáxixin na ña, saá kundo'o ndó. ³² Ta ȳi'j, xa x̄aku ndá'v̄i j n̄oṅ Ndios xa'a ún xa'a ña ɔn sandakoo ún kándixa ún ȳi'j. Ta yó'ó, ta nd̄i'i n̄iya'a ñayó'o ta tuku kundik̄on ún yich̄i j, ta saá chindeé ún natá'an ún ña va'a kundik̄on na yich̄i j xí'in ún —káchí t̄aJesús xí'in t̄aPedro.

³³ Ta ndakuijn taPedro, nika'an ra:

—Tata, yóo ti'va i ko'on i xí'in ún nda ve'e kaa, án nda kivi i xí'in ún —káchí ra xí'in taJesús.

³⁴ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ra:

—Ndixa ká'an i xí'in ún, ta'an ka kana nduxú chée ñoó vitin, ta xa un i yichi nika'an ún xí'in nivi ña on vása xini ún yi i —káchí taJesús xí'in ra.

Xa yatin kixaa ña koto ndoso na ndikon sata taJesús

³⁵ Ta saá nika'an ra xí'in inka naxíka xí'in ra:

—Náká'an ndó kivi ña niva'a, kivi ti'vi i ndó'ó nixa'an ndó ku'a ní ñoo nika'an ndó to'on ñava'a xa'a Ndios. Vará on koó leká ní-xini'i ndó, ni on koó inka nduxan ní-xini'i ndó, ta, ¿án kisa man i ñii ña'a xini ñó'ó ndó? —káchí taJesús xí'in na.

Ta ndakuijn na, nika'an na xí'in ra:

—Ó'on Tata, on koó ña'a ní-kisa man i nda'a ndi kivi nixa'an ndi —káchí na.

³⁶ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ta vitin yóo inka ña ndát'on i xí'in ndó: Tá kómí ndó si'un, kuni'i ndó ña. Tá on koó espada ní'i ndó, ta va'a siko ndó tikachí ndó ta sata ndó espada kuni'i ndó. ³⁷ Chi vitin tonda kivi ña kundivi to'on Ndios ña nitaa na xina'a xa'a i, káchí ña saá: “Ñii ki'va ndatan xó'vi ta ta on vá'a, saá kundo'o ta ta kixi noo Ndios”, káchí ña. Ta ndi'i to'on Ndios ña nitaa na xa'a i xini ñó'ó kundivi ndi'i ña —káchí taJesús xí'in na.

³⁸ Ta ndakuijn naxíka xí'in ra, nika'an na:

—Tata, yó'o yóo ovi espada —káchí na.

Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra:

—Xa va'a —káchí ra.

TaJesús nika'an ra xí'in Ndios noo naní Getsemani

(Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42)

³⁹ Saá kee taJesús ñoo Jerusalén, naki'in ra ku'a'an ra xiki tón Olivo, noo xa'an ra ku'a'a ní yichi tá'an ñoo. Ta naxíka xí'in ra ndikon na sata ra. ⁴⁰ Ta nixaa na, ta nika'an ra xí'in na:

—Ndukú ndó noo Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña kundeé ndó noo ña vaxi koto ndoso ndó'ó, ta on nakava ndó kuachi —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

⁴¹ Ta saá taJesús kee ra ku'a'an ra ñii xíká ka lo'o, ta ñii ki'va noo nakava yuu ña sákana yó xí'in nda'a yó, saá kúu ñaxíká ku'a'an ra noo na, ta xikuxítí ra ká'an ra xí'in Ndios:

⁴² —Tata Yivá mii i, tá kóni ún, ta on taxi ún ña xo'vi ní i yó'o. Ta saá ni, on kundivi ña kóni mii i, ta va'a ka ná kundivi ña kóni mii ún —káchí taJesús xí'in Ndios.

⁴³ Ta saá ñii ñaáangel ña kixi noo Ndios, kixaa ña noo taJesús taxi ña ndee ra. ⁴⁴ Ta kixá'á xo'vi ní taJesús xí'in ña ndí'i ní ini ra, ta xí'in ndí'i níma ra nika'an ra xí'in Ndios, ta nixino tátjin ra. Ndatán yoo nii, saá nixiyo tátjin ra, ta nakoyo tátjin ra nda noo ño'o.

⁴⁵ Ta ndí'i nika'an ra xí'in Ndios, ta nakundichi ra ndikó ra kixaa ra noo naxíka xí'in ra. Ta nayó'o ni-kuchiño kundeé na xí'in ña kúchuchú ní ini na, ta ñakán nikisin ndí'i na. ⁴⁶ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—¿Ndachun kisin ní ndó? Va'a ndakoo ndó, ta ndukú ndó noo Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña on vása nakava ndó kuachi —káchí ra xí'in na.

*Ñayó'o ká'ān xá'a ndasaá tiin na taJesús
(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Jn. 18:2-11)*

⁴⁷ Ta ta'án ka ndi'i ka'ān taJesús xí'in na, ta kixaa ñii ti'vi ká'no ñivi noo ra. Ta taJudas Iscariote ta kúu ñii ta uxu ovi xíka xí'in taJesús, vaxi si'na ra, ta kixaa ra, ta kóni ra chito ra noo taJesús ña chindee ña'á ra. ⁴⁸ Ta ñika'ān taJesús xí'in ra:

—Tata Judas, ¿án xí'in ña chito ún noo i, nataxi ún yi'i nda'a ñivi na sáa ini xíni yi'i?
—káchí ra xí'in ra.

⁴⁹ Tá naxíka xí'in taJesús xito na ñayó'o, ta ñindaqa to'on ña'á na:

—Tata, ¿án kani ndi nayó'o xí'in espada?
—káchí na.

⁵⁰ Ta xandikon ñii taxíka xí'in taJesús tava ra espada, ta kandosó va'a ra so'o kua'á ñii taa ta kisa chiño noo taká'no noo nasutu. ⁵¹ Ta ñika'ān taJesús xí'in na:

—Xa va'a, on ke'é ka ndó saá —káchí ra.

Ta ñitondaa nda'a ra so'o taa takué'e, ta sanda'a ra ña. ⁵² Ta saá ñika'ān taJesús xí'in naná'no noo nasutu, xí'in naná'no noo napolícia na ndaa ve'e ño'o ká'no, xí'in inká naxikua'a, na kóni tiin ña'á:

—¿Án xáni sñi ndó takuí'ná kúu i? ¿Ndachun vaxi ndó noo i ní'i ndó espada xí'in yiton ña tiin ndó yi'i? ⁵³ Ta yi'i, ndi'i saá kivi ñixiyo i sáná'a i ñivi ve'e ño'o ká'no, ta ñi-tiin ndó yi'i. Ta vitin ñitondaa kivi Ndios taxi ra ña kasa ndivi ndó chiño ña kóni mii ndó, ta kivi vitin kúu ña ndee ka xá'nda chiño ñandiva'a noo ñoyivi yó'o
—káchí taJesús xí'in na.

Ta Pedro nika'an ra unĭ yichĭ on vása xĭnĭ ra ta Jesús

(Mt. 26:57-58, 69-75; Mr. 14:53-54, 66-72; Jn. 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Ta saá tĭin na ta Jesús, ta kua'an ra xĭ'in na, nĭxaa na ve'e taká'no noo nasutu. Ta ta Pedro ñii xĭká ndíkõn ra kua'an ra sata ta Jesús anda nĭxaa ra ve'e yó'o. ⁵⁵ Ta xa'mi na ño'o ke'e ve'e taká'no noo nasutu, ta nakutá'an sava nĭvi xĭndoõ na yatin noo xĭxĭ ño'o. Ta ta Pedro xĭkoo ra xĭ'in nayó'o. ⁵⁶ Ta ñii ña'a ñá kĭsa chiño noo nave'e yó'o, xĭni ñá ta Pedro yóo ra yatin noo xĭxĭ ño'o, ta xĭto káxĭn ñá noo ra, ta nika'an ñá:

—Tayó'o kúu ñii ta nĭxika xĭ'in ta Jesús —káchĭ ñá.

⁵⁷ Ta ndakuijn ta Pedro, nika'an ra:

—Nana, on vása xĭnĭ ĭ ta ká'an ún xa'a —káchĭ ra.

⁵⁸ Ta nĭya'a ñii káni lo'o, ta saá ñii ta xĭni ra ta Pedro, ta nika'an ra xĭ'in ra:

—Saá tuku yó'ó kúu ún ñii tatá'an ta Jesús —káchĭ ra.

Ta ndakuijn ta Pedro, nika'an ra:

—Tata, on sĭví yĭ'ĭ kúu ta nĭxika xĭ'in ra —káchĭ ra.

⁵⁹ Ta saá nĭya'a inká hora, ta inká ta nika'an ra:

—Ndixa tayó'o kúu ñii ta nĭxika xĭ'in ta Jesús, chi tañoo estado Galilea kúu ra —káchĭ ra.

⁶⁰ Ta ndakuijn ta Pedro, nika'an ra:

—On vása kúndaã ĭni ĭ yukĭã ká'an ún xĭ'in ĭ.

Tanda ta'an ka ndi'i ka'an ta Pedro, ta kana ñii nduxú chée. ⁶¹ Ta saá ndĭkó koo ta Jesús xĭto káxĭn ra noo ta Pedro. Ta naká'an ta Pedro to'on ña nika'an ta Jesús xĭ'in ra: “Ta'an ka kana ñii

nduxú chée ta xa unj yichj njka'an ún xí'in njvi ndí on vása xínj ún yí'i." ⁶² Ta kee taPedro ke'e, ta kúchuchú ní ini ra, ta ndeé ní xáku ra xí'in ndino'o ini ra.

Napolicía kúsiki na taJesús

(Mt. 26:67-68; Mr. 14:65)

⁶³ Ta saá napolicía na ndaa taJesús, kixá'á na xáku ndaa na ra, ta káni ní na ra. ⁶⁴ Ta nakasi na noo ra ta káni na ra xí'in yíkí nda'a na, ta káchí na saá:

—Tá taprofeta kúu ún, ta ka'an ún xí'in ndj, ¿yukú ndj kani yó'ó? —káchí na xí'in ra.

⁶⁵ Ta xí'in ku'a na ní to'on kini kándiva'a na xí'in taJesús.

Napolicía nataxi na taJesús nda'a nachíño naní na Junta Suprema

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Jn. 18:19-24)

⁶⁶ Ta saá njtjivi inka kivi, ta nakutá'an ndi'i naxiku'a na noo najudío, xí'in naná'no noo nasutu, xí'in na sáná'a ndayí Ndios, nakutá'an ndi'i na ndóo na ve'e chíño. Ta ku'a'an taJesús xí'in napolicía, ta njxaa na noo nachíño na kúu naJunta Suprema. Ta nayó'o njka'an na xí'in taJesús:

⁶⁷ —Ka'an ún xí'in ndj, ¿án Cristo ta tjí'ví Ndios kúu ún?

Ta ndakuijn taJesús, njka'an ra:

—Nda manj ka'anj xí'in ndó yí'i kúu ra, chi on vása kandixa ndó yí'i. ⁶⁸ Ta nda manj ndaka to'onj ndó'ó, chi on ndakuijn ndó yu'uj, ni on kua'a ndó saña ndó yí'i. ⁶⁹ Ta ndi'i saá kivi ña vaxi, yí'i, ta ta kixi noo Ndios, kooj noo táyi

tón yóo siin kua'á Ndios, ɬaa ɬa kómí ndi'i ndee
—káchí ɬaJesús xí'in na.

⁷⁰ Ta saá nɛndaɬa ɬo'on na ra:

—¿Án kóni kachí ún ndí Sa'ya Ndios kúu yó'ó?
—káchí na.

Ta ndakuin ra, nika'an ra:

—Ndixa káchí mji ndó, yi'i kúu Sa'ya Ndios
—káchí ra.

⁷¹ Ta saá nika'an na xí'in natá'an na:

—On vása xini ñó'ó yó inka nivi taxi na kuachi
xa'a tayó'o, chi mji yó xini so'o yó káchí ra kúu
ra Sa'ya Ndios, ta xí'in ɬo'on yó'o kándiva'a ra
xí'in Ndios —káchí na.

23

*Ñayó'o ká'an ña taxi na kuachi xa'a ɬaJesús
noo tagobrador Pilato*

(Mt. 27:1-2, 11-14; Mr. 15:1-5; Jn. 18:28-38)

¹ Ta saá nakuita ndi'i na, ta ku'a'an ɬaJesús xí'in
ndi'i na, ɬanda nixa'a na noo tagobrador Pilato.

² Ta kixá'á na táxi na kuachi xa'a ɬaJesús noo ra,
nika'an na, káchí na saá:

—Xini ndi tayó'o sáná'a ra nañoó yó ña san-
dakoo na yichi va'a. Ká'an ra xí'in na ña on vá'a
taxi na kota nda'a ɬarey César. Ta ká'an ra mji
ra kúu Cristo, ña kóni kachí mji ra kúu ñii ɬarey
—káchí na xí'in ɬaPilato.

³ Ta ɬaPilato nɛndaɬa ɬo'on ra ɬaJesús, káchí ra
xí'in ra:

—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey noo najudío?
—káchí ra.

Ta ndakuin ɬaJesús:

—To'on mji ún káchí yi'i kúu ɬarey.

4 Ta saá n̄ka'ʼan taPilato x̄i'in naná'no n̄o nasutu, ta n̄ka'ʼan ra x̄i'in n̄ivi, káchí ra:

—Ndá ñii kuachi tayó'o ʼon vása ní-naní'i, ʼon koó xa'a ña kivi ra —káchí taPilato.

N̄ixaq taJesús n̄o taHerodes

5 Ta tuku tuku ndeé ka n̄ka'ʼan na x̄i'in taPilato saá:

—X̄i'in to'on ña sáná'a tayó'o sásaʼa ra n̄ivi ndi'i saá ñoo estado Judea ña kani tá'an na x̄i'in nagobierno. Kixá'á ra ñoo estado Galilea sásaʼa ra n̄ivi, t̄anda ñoo Jerusalén yó'o sásaʼa ra n̄ivi x̄i'in to'on ña ʼon vá'a ká'ʼan ra.

6 Tá x̄ini so'o taPilato ñayó'o, ta n̄indaqa to'on ra na, n̄ka'ʼan ra saá:

—¿ʼAn taño estado Galilea kúu tayó'o? —káchí ra.

7 Tá kundaq ini taPilato ndí taJesús kúu ñii ta taño estado Galilea, ta n̄ka'ʼan ra:

—Ta tarey Herodes kúu ta ndiso chiño kasa nani kuachi yó'o —káchí taPilato.

Ta saá ti'ví taPilato taJesús ku'a'ʼan ra n̄o taHerodes, chi taHerodes yóo ra ñoo Jerusalén kivi yó'o. 8 Ta taHerodes kúsi ní ini ra ña x̄ini ra taJesús, chi xa na'á ní kóni ní ra koni ra taJesús. Saá chi xa x̄ini so'o taHerodes ku'a'a ní to'on ña ká'ʼan n̄ivi xa'a taJesús, ta kóni ra taJesús ke'é ra ñii milagro ñava'a n̄o ra. 9 Ta ku'a'a ní yichi taHerodes n̄indaqa to'on ra taJesús, ta ndá ñii to'on ni-xiin ra ndakuijn ra. 10 Ta naná'no n̄o nasutu x̄i'in na sáná'a ndayí Ndios, ta ndeé ní ka ká'ʼan na, chíkaʼa na kuachi sata taJesús n̄o taHerodes. 11 Ta saá taHerodes x̄i'in natropa ra kixá'á na ké'é na ña ʼon vá'a xa'a ña sakuka'an na

noo taJesús, ta kusiki na ra. Ta ní'i na ñii tikoto livi, ndatán yoo tikoto ndixin tarey, ta chinoo na ña sata taJesús xa'a ña kuaku ndaa na ra. Ta saá tá ndi'i kusiki na ra, ta taHerodes sandikó ra taJesús ku'a'an tuku ra noo taPilato. ¹² Ta kivi yó'o taHerodes xí'in taPilato kixá'á ra ndúu migo tá'an ra, chi kivi xina'á tanda kivi yó'o taHerodes xí'in taPilato ni-xiin ra koni tá'an ra.

*TaPilato káchí ra xini ñó'ó kivi taJesús
(Mt. 27:15-26; Mr. 15:6-15; Jn. 18:39-19:16)*

¹³ Ta taPilato kana ra ndi'i naná'no noo nasutu xí'in inka naná'no noo naIsrael xí'in ndi'i inka nivi, ¹⁴ ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndó'ó kúu nivi na taxi kuachi xa'a taJesús noo i. Nika'an ndó xí'in i xa'a ra ña xika ra chú'u ra nivi ña kani tá'an na xí'in nagobierno, káchí ndó. Ta xito ndoso va'a i ra noo ndi'i ndó, ta on vása ní-naní'i nda ñii kuachi ña chika ndó sata ra. ¹⁵ Ta ni taHerodes ni-naní'i ra kuachi tayó'o, ñakán sandikó tuku ña'á ra vaxi ra noo i. On vása ní-naní'i kuachi ndeé sata tayó'o, ta saá on vása xini ñó'ó kivi ra. ¹⁶ Ta va'a kuiti natropa kani na ra xí'in kuártá, ta saña i ra ko'on ndíka ra —káchí taPilato xí'in na.

¹⁷ Saá chi ñii ñii viko Pascua tagobernador xini ñó'ó saña ra ñii ta nákaa ini ve'e ka, ko'on ndíka ra. ¹⁸ Ta nda ñii nivi ni-xiin na saña ra taJesús, ta ñii yu'ú kúu ndi'i nivi yó'o, káchí na saá:

—iNá kivi tayó'o! iVa'a saña ún taBarrabás ko'on ndíka ra! —káchí na.

¹⁹ TaBarrabás yó'o nákaa ra ini ve'e ka, chi kisa toon ra ta kani tá'an ra xí'in naná'no na

xá'nda chiño noo nañoo ra, ta xa'ni ra nivi. ²⁰ Ta taPilato kóni ra saña ra taJesús, ta tuku nika'an ra xí'in nivi ndí saña ra taJesús. ²¹ Ta ndeé ní ka nika'an na:

—¡Ná kivi taJesús! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz!

²² Ta yichi uní nika'an taPilato xí'in na:

—¿Yu kúu kuachi niki'vi ra? On vása nání'ij nda ñii kuachi ndeé sata ra, on vása xini ñó'ó kivi ra. Va'a ka saxo'vi ní j ra, ta saña j ra ko'on ndíka ra —káchí taPilato xí'in na.

²³ Ta ni-xiin nivi yó'o, ta tuku ndeé ní ká'an na:

—¡Ná kivi taJesús! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na.

Naná'no noo nasutu xí'in inká nivi, ñii yu'ú ndi'i na, nika'an na xini ñó'ó kivi taJesús. Ta saá kuchiño na tonda to'on na xa'a ña kóni na. ²⁴ Ta taPilato xa'nda chiño ra ña kasa ndivi na xí'in taJesús ña kóni nivi yó'o. ²⁵ Ta saña ra ta ta nakaxin na ko'on ndíka, vará xinakaa ra ini ve'e ka xa'a ña kani tá'an ra xí'in nagobierno, ta xa'ni ra nivi. Ta saá taPilato nataxi ra taJesús nda'a na ña ke'é na xí'in ra ndatan yóo ña kóni mji na.

*Katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz
(Mt. 27:32-44; Mr. 15:21-32; Jn. 19:17-27)*

²⁶ Ta saá kee natropa, ta ku'a'an taJesús xí'in na, ta nakutá'an na xí'in ñii ta ta kixi ñoo Cirene, naní ra Simón, ta ndee ra yuku kuano'o ra yichi ñoo Jerusalén, ta natropa kisa nduxa na xí'in tayó'o ña kuiso ra tón cruz taJesús.

²⁷ Ta ku'a'a ní nivi ndíkõn na ku'a'an na sata taJesús. Sava náña'a ná ndíkõn sata ra, ndeé ní

xáku ná, nda ndá'yi ná, chi kúchuchú ní ini ná xa'a ra. ²⁸ Ta ndikó koo taJesús, nika'an ra xí'in ná:

—Ndó'ó, náña'a ñoo Jerusalén, on kuaku ndó xa'a i, ta xa'a mii ndó, xí'in xa'a sa'ya ndó kuaku ndó. ²⁹ Chi vaxi kivi ña xo'vi ní ñañoo Jerusalén, ta ka'an nivi saá: “Nakaa ñasii nima náña'a nóma, ná on koó sa'ya, ta nakaa ñasii nima náña'a ná on koó sa'ya válí na chíchín”, kachí na. ³⁰ Tá tondaa kivi kixá'a xo'vi ní nivi, ta ka'an na saá: “Va'a ka ná nakava yuku satá yó, ta va'a ka ná sanduxun xiki mii yó ña on xo'vi ka yó”, kachí nivi. ³¹ Tá taxi Ndios ke'é nivi ña on vá'a yó'o xí'in yi'i, vará ta ta on vása kómí kuachi kuu i, ta ñii kivi ña vaxi ndeé ka xo'vi nivi na kómí kuachi —káchí taJesús.*

³² Ta nixiyo ovi ta ta kómí kuachi, ta kua'an ra xí'in natropa xa'a ña kivi ra xí'in taJesús. ³³ Ta nixaa na ñii xiiña naní ña Leke Sini Ndií, ta yó'o katakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz. Ta katakaa ndaa na ovi ta ta kómí kuachi, ñii tayó'o tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi sijn kua'a taJesús, ta inká ra tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi sijn yitin taJesús. ³⁴ Ta saá nika'an taJesús xí'in Ndios:

—Tata Yivá i, kasa ká'no ini ún xa'a nivi na xá'ni yi'i, chi on vása kúndaá ini nayó'o yukía ké'é na —káchí ra.

Ta natropa nata'ví na tikoto ra, chikaa na ndati ña koto na yukú ñii ñii nayó'o naki'in ñii ñii lo'o

---

* **23:31** To'on griego káchí ña saá: Tá ke'é nivi ña on vá'a xí'in yiton tón kuí vitin, ta kini ka ke'é na ña on vá'a xí'in yiton yichi kivi ña vaxi.

tikoṭo taJesús. ³⁵ Ta xító nivi ña ndó'o taJesús, ta naná'no noo naIsrael xáku ndaa na ra, ta ká'an na:

—Tayó'o sakaku ra inká nivi. Ta va'a ka ná sakaku xí'in mji ra vitin, tá ndixa kúu ra Cristo, ta ta ti'ví Ndios sakaku mji yó —káchí na.

³⁶ Ta natropa nixaá yatin na xa'a tón cruz noo tákaa taJesús, ta xáku ndaa na ra. Chikaa na nduta vino yiyá yu'u ra ña ko'o ra, ³⁷ ta nika'an na xí'in ra:

—Tá ndixa taRey noo najudío kúu yó'ó, ta va'a sakaku xí'in mji ún vitin —káchí na xí'in taJesús.

³⁸ Ta chinoo kútu na ñii tón viti lo'o sini tón cruz. Ta noo tón viti yó'o naka'yi uni noo to'on ña kúu to'on griego, latín, xí'in hebreo, ña ká'an xa'a kuachi ra, ta káchí ña saá: “Tayó'o kúu taRey noo najudío.”

³⁹ Ta ñii ta kómí kuachi, tákaa ndaa ra nda'a tón cruz sijn taJesús, kixá'á ra kándiva'a ra xí'in ra, nika'an ra saá:

—Tá Cristo, ta ta ti'ví Ndios vaxi sakaku mji yó kúu ún, ta vitin sakaku xí'in mji ún ta sakaku ún ndi'i —káchí ra xí'in taJesús.

⁴⁰ Ta inká ta kómí kuachi, ta tákaa ndaa nda'a tón cruz inká sijn taJesús, ndakuijn ra nika'an ra xí'in tayó'o:

—¡On vá'a káchí ún saá! ¿An on vása yí'ví ún noo Ndios?, chi vitin kivi yó. ⁴¹ Ta yó'ó xí'in yi'i, xo'vi yó xí'in ñandaá, chi ndixa niki'vi yó kuachi. Ta tayó'o, on koó kuachi ndiso ra —káchí ra xí'in inká tatá'an ra.

⁴² Ta saá nika'an ra xí'in taJesús:

—Tata, tá tondaa kivi ka'nda chiño ún noo kixá'á kuu ún rey, ta naká'an ún xa'a i —káchí ra.

⁴³ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ra:

—Kivi vitin koo ún xí'in i noo yoo Ndios, noo yoo ndi'i ñava'a ña livi ní —káchí ra.

Ñayó'o ká'an ndasaá nixi'i taJesús

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Jn. 19:28-30)

⁴⁴ Ta nitondaa kaa uxu ovi ma'ño ndivi, ta kixá'á kúnaa ndi'i ñoyivi andá kaa unj xikuaa.†

⁴⁵ Ta kúnaa ndi'i, ta on vása yé'e ka ño'o. Ta nindata ma'ño tikoto tákaa Cuarto Yij ve'e ño'o ká'no. ⁴⁶ Ta saá taJesús xí'in ndi'i ndeē ra nika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá i, nda'a mji ún táxi i níma i.

Ta ndi'i nika'an ra saá, ta nixi'i ra.

⁴⁷ Ta yoo ñii ta ta ndiso chiño xí'in ñii ciento natropa, ta xini ra ndi'i ña yiyo ní niya'a, ta kisa ká'no ra Ndios, nika'an ra saá:

—Ndixa tayó'o xikuu ñii tava'a, ta on vása ndiso kuachi —káchí ra.

⁴⁸ Ta ku'a ní nivi xikuíta yatin na noo yoo tón cruz, ta xito na yukia nindo'o taJesús. Ta saá ndikó na kuano'o na, ta káni na kándiká mji na ku'a'an na, chi kúchuchú ní ini na. ⁴⁹ Ta nda xiká yíta ku'a ní nivi na xini tá'an va'a xí'in taJesús, ta saá tuku yíta náña'a ná xindikon sata taJesús, nda kivi kee ra estado Galilea tанда kixaa ra ñoo Jerusalén, ta vitin xito ná yukia ndó'o taJesús.

† **23:44** Kaa uxu ovi ndivi naní ña kaa ñño noo ñaño Roma, ta kaa unj xikuaa naní ña kaa ijn noo ñaño Roma, chi kaa noo noo ñaño Roma kuu kaa uxá xitaan.

*Ñayó'o ká'an xá'a ña n̄nduxun taJesús
(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Jn. 19:38-42)*

⁵⁰ N̄ixiyo ñii tava'a t̄ato'ó, naní ra José, ta kúu ra t̄achiño tá'an naJunta Suprema. Kúu ra t̄añoo Arimatea, ña nákaa estado Judea. ⁵¹ Ta ndáti ra k̄iv̄i kixá'á ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o. Vará ñii kúu ra xí'in natá'an ra naJunta Suprema na ndukú k̄iv̄i taJesús, ta on vása ní-xiyo yu'ú ra xí'in nayó'o. ⁵² Ta taJosé yó'o n̄ixa'an ra noo taPilato, ta ndukú ra ȳikí koñu taJesús ña sandúxun ra ña. ⁵³ Ta saá n̄ixaa ra ta sanoo ra ȳikí koñu taJesús nda'a tón cruz, ta xí'in ñii tikoto va'a ch̄isúku ndaa ra ȳikí koñu taJesús. Ta n̄ixa'an ra ta ch̄ika a va'a ra ña ini kavua ña xaá, noo nda ñii n̄ivi on ta'an nduxun. ⁵⁴ Ta k̄iv̄i viernes kúu ña, ta k̄iv̄i yó'o kisa ndivi najudío ndi'i ña x̄ini ñó'ó na xa'a k̄iv̄i ña nákindée na. Ta xikuaa ta xa ku'a'an kunaa, xa yatin ní tondaa hora ña kixá'á k̄iv̄i ña nakindée na.

⁵⁵ Ta náña'a, ná x̄indikon sata taJesús nda estado Galilea t̄anda ñoo yó'o, ku'a'an ná sata taJosé, ta x̄ini ná kavua noo sandúxun na taJesús, ta x̄ito ná m̄ikía ch̄inoo na ȳikí koñu ra. ⁵⁶ Ta saá kuano'o ná ta kisa ndivi ná t̄atan ña xá'an támi ña ch̄ika ná ȳikí koñu taJesús. Ta ñakindée ná k̄iv̄i ȳii, chi saá kisa ndivi ná ña ká'an ndayí Ndios ña n̄itaa taMoisés.

24

*Ñayó'o ká'an xá'a k̄iv̄i nataku taJesús
(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Jn. 20:1-10)*

¹ Ta n̄it̄ivi ink̄a k̄iv̄i; ñayó'o kúu k̄iv̄i noo semana ña kúu domingo, ta náña'a yó'o ní'i ná

tatañ ña xá'an támi kisa va'a ná, ta kuá'an ná noo ñinduxun taJesús. ² Ta ñixaa yatin ná noo ñinduxun ra, ta ñakoto ná on vása ndási ka ye'é kavua xí'in yuu ká'no. ³ Ta ñikí'vi ná ini kavua, ta on koó ka yikí koñu taJesús ní-xini ná. ⁴ Ta ndí'i ní ini ná, ta xíka ñini ná yukia koo ke'é ná. Ta xandikon xini ná ovi ta yíta yatin ra noo ná, ndixin ra tikoto yaa ña náye'e táxa. ⁵ Ta ñiyi'ví ní náña'a yó'o, ta xikuxítí ná nda ñitonda ta'ya ná nda noo ño'o. Ta ñika'an ta ndixin tikoto yaa ña náye'e táxa xí'in ná:

—¿Ndachun nándukú ndó ñii ta táku noo sánduxun na na ñixi'í? ⁶ On koó ka ra yó'o. ¡Xa nataku ra! Naká'án ini ndó ña ñika'an ra xí'in ndó kivi ñixiyo ra estado Galilea, ⁷ chi ñika'an ra saá: “Xíni ñó'ó tiin na yi'í, ta ta kixi noo Ndios, ta nataxi na yi'í nda'a ñivi na on vá'a, ta katakaa ndaa na yi'í nda'a tón cruz, ta kivi i. Tá tonda kivi uní, ta nataku i”, káchí taJesús xí'in ndó —káchí naángel xí'in náña'a yó'o.

⁸ Saá naká'án ini ná to'on ñika'an taJesús xí'in ná, ⁹ ta ndikó ná kuá'an ná, ta ndato'on ná xí'in mii na uxu ñii ñixika xí'in taJesús, ta ndato'on ná xí'in inka na xindikon sata ra. ¹⁰ Náña'a yó'o ñaní ná: María Magdalena, Juana, xí'in inka ñaMaría, ña kúu si'í taJacobo. Ta ñixiyo inka ka náña'a xí'in ná. ¹¹ Ta ñivi na xini so'o ña ká'an náña'a yó'o, ni on vása kándixa na ña ká'an ná, chi ndatán yóo to'on ña on vása ndaya'ví, saá yóo ña noo ñivi yó'o.

¹² Ta taPedro xandikon ñakundichi ra, ta xino ra kuá'an ra nda ñixaa ra noo ñinduxun taJesús. Ta xikundee ra, xito ra noo xinakaa yikí koñu

tajesús, ta on koó ka ña ní-xini ra. Nda tikoto ra kuiti ndóo noo xindú'u yiki koñu ra. Saá naka'nda ini ra, kuano'o ra, chi on vása kúndaá ini ra yukía ndo'o yiki koñu tajesús.

Tajesús nakutá'an ra xí'in ovi ñivi na kuá'an ñoo Emaús
(Mr. 16:12-13)

¹³ Ta mii kivi yó'o ovi ñivi na xindikon sata tajesús, kee na kuá'an na ñoo Emaús. Nda ñoo Jerusalén tanda ñoo Emaús kómí ña uxu ñii kilómetro.* ¹⁴ Ta ndiovi na saá ká'an tá'an na xa'a ña ndo'o tajesús ñoo Jerusalén. ¹⁵ Tá ta'an ka ndi'i ka'an tá'an na kuá'an na yichi, ta kixaa tajesús nakutá'an ra xí'in na, ta kixá'á ra kuá'an ra xí'in na. ¹⁶ Ta ñi-kuchiño na nakoni na tajesús, chi Ndios ke'é ra ña on nakoni na ra. ¹⁷ Ta tajesús ñindaqa to'on ña'a ra:

—¿Yu kúu ña ndátoto'on ndó xa'a, kuá'an ndó yichi yó'o? Ta, ¿ndachun kúchuchú ní ini ndó? —káchí tajesús xí'in na.

¹⁸ Ta ñii nayó'o ñaní Cleofas, ndakuijn ra, ñika'an ra xí'in tajesús:

—Ndi'i ñivi na ndóo ñoo Jerusalén xini na yu kúu ña ñixiyo kivi sakán ñiya'a. ¿Án yó'ó kúu sijn laa ta, ta on vása ní-xini ña ñixiyo? —káchí ta Cleofas xí'in tajesús.

¹⁹ Ta ndakuijn tajesús:

—¿Yo xa'a ká'an ndó? ¿Yukía ñixiyo? —káchí ra.

Ta ndakuijn na, ñika'an na:

* **24:13** Uxu ñii kilómetro kúu unj siko estadio, ña kúu ki'va ña xicho'on naño griego.

—Ká'an ndi xa'a taJesús taño Nazaret. Tayó'o xikuu ra ñii taprofeta, ta ndeé ní nixiyo ñava'a ke'é ra, ta to'on ña nika'an ra xikomí ña ndeé noo nivi ta noo Ndios. ²⁰ Ta naná'no noo nasutu xí'in inka na xá'nda chiño noo yó, tjin na ra, ta taxi na kuachi xa'a ra noo nagobierno, ta ñakán xa'ni na ra nda'a tón cruz. ²¹ Ta ndi'i, xindati ndi taJesús yó'o kúu ta vaxi sakaku naño mji yó naIsrael. Ta kivi vitin nixino unj kivi ña nixi'i ra. ²² Ta saá ni, sava náña'a nátá'an ndi ndato'on ná xí'in ndi to'on ña taxi naka'nda ní ini ndi vitin, chi xitaan ní kivi vitin nixa'an náyó'o noo ninduxun taJesús, ²³ ta ni-naní'i ka ná yiki koñu ra. Ta ndikó ná kuano'o ná, ta nika'an ná xí'in ndi'i, ta xí'in inka na xindikon satá taJesús ndi xini ná naángel na nika'an xí'in ná xa natakú taJesús. ²⁴ Ta sava natá'an ndi nixa'an na noo ninduxun taJesús. Ndatán nika'an náña'a xí'in na, ta saá ndixa yóo ña, ta on vása ní-xini ka na taJesús —káchí nayó'o xí'in taJesús.

²⁵ Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—¿Án k'í'vi sijní ndó? ¡Ndachun yo'vi ní kandixa ndó ndi'i to'on ña nita naprofeta, na nika'an ndoso to'on Ndios xina'á! ²⁶ ¿Án on ndixa naprofeta kachí na ndi Cristo ta ti'vi Ndios xini ñó'ó xo'vi ní ra, ta kivi kundivi ñayó'o, ta kivi ra noo ka'nda chiño ra, ta kasa ká'no ní na ra? —káchí taJesús xí'in na.

²⁷ Ta saá kixá'á taJesús xí'in to'on Ndios ña nita taMoisés xina'á, ta saná'a ra xa'a to'on ña nita ndi'i inka naprofeta. Ndato'on káxin ra xí'in na yukia káchí ndi'i to'on Ndios yó'o xa'a mji ra.

28 Ta n̄ixaa na ñoo Emaús, ta taJesús x̄ito ya'a ra ko'on ra. 29 Ta x̄aku ndá'ví na noo ra, n̄ika'an na x̄i'in ra:

—Kindoo ún ve'e yó'o x̄i'in ndi, chi xa n̄ikuaa ní kúu ña —káchí na x̄i'in taJesús.

Ta n̄iki'vi ra ve'e x̄i'in na. 30 Ta ndóo ndi'i na noo mesa, ta taJesús ki'in ra s̄ita va'a, ta n̄ika'an ra x̄i'in Ndios:

—Táxa'vi ún x̄a'a ñayó'o kuxu yó.

Ta ta'ví ra s̄ita va'a, ta taxi ra ña nda'a na. 31 Ta x̄i'in ña ke'é taJesús saá, Ndios taxi ra ña n̄akoni na taJesús kúu ra. Ta x̄andikon ndañó'ó ra noo na. 32 Ta n̄ika'an na x̄i'in tá'an na:

—¿Án on ndixa nda k̄andeta m̄ii n̄ima yó v̄axi yó k̄ivi n̄ika'an ra x̄i'in yó yich̄i, ta ndato'on káxín ra x̄i'in yó yukia kóni kachí to'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á? —káchí na.

33 Ta saá x̄andikon n̄akuita na, ta ndikó na ku'a'an tuku na ñoo Jerusalén. Ta k̄ixaa na noo ndóo uxu ñii naapóstol x̄i'in naxika x̄i'in na.

34 Ta nayó'o n̄ika'an na x̄i'in na ovi k̄ixaa yó'o:

—¡Ñandaá k̄ia n̄ataku taJesús taKá'no noo yó! TaSimón Pedro xa x̄ini ña'á ra —káchí na.

35 Ta saá na ovi n̄ivi k̄ixaa yó'o, ndato'on na x̄i'in na ndóo ndí n̄akutá'an na x̄i'in taJesús k̄ivi ku'a'an na yich̄i ñoo Emaús. Ta n̄ika'an na tá m̄ii x̄ini na tá'ví taJesús s̄ita va'a ña taxi ra nda'a na kuxu na, ta saá n̄akoni na ra.

*TaJesús n̄akutá'an ra x̄i'in naxika x̄i'in ra
(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Jn. 20:19-23)*

36 Ta ta'an ka ndi'i ndato'on na, ta k̄ixaa taJesús x̄ikundichi ra ma'ño na, ta káchí ra saá:

—¡Ná koo ñava'a ini ndó! —káchí ra.

³⁷ Ta n̄iyi'ví ní na x̄ini na taJesús, chi kuiti ká'an na ndí n̄im̄a ra kúu ña. ³⁸ Ta saá n̄ika'an taJesús xí'in na:

—¿Nd̄achun yí'ví ní ndó? ¿Nd̄achun xíka ini ndó án ndixa yí'i kúu taJesús? ³⁹ Koto ndó nda'a i yó'o, koto ndó x̄a'a i yó'o, ta saá kundāa ini ndó yí'i kúu taJesús. T̄ondāa nda'a ndó yí'i, ta saá kundāa ini ndó, chi n̄im̄a on koó koñu ña, ni leke ña on koó; ta yí'i, kúchiño koto ndó leke i xí'in koñu i —káchí ra xí'in naxíka xí'in ra.

⁴⁰ Ta saá saná'a ra nda'a ra xí'in x̄a'a ra noo x̄iño'o clavo. ⁴¹ Vará nda kúsij ní ini na, ta on kiví kandixa na taJesús kúu ra, ta n̄aka'nda ní ini na. Ta n̄ika'an ra xí'in na:

—¿An yóo lo'o ñaxíxi? —káchí ra.

⁴² Ta taxi na ñoño tíyoko xí'in ñii ñá'ño tiaká tí yatan nda'a ra. ⁴³ Ta kí'in ra ña, ta x̄axi ra ña noo ndi'i na. ⁴⁴ Ta n̄ika'an taJesús xí'in na:

—Ta kiví n̄ixika i xí'in ndó, ta ndaṭo'on i xí'in ndó ndí x̄ini ñó'ó xo'vi ní i, chi saá kasa ndivi i ndi'i to'on Ndios ña ká'an x̄a'a i, ña kúu ndaṭo'on ña n̄itaa taMoisés xí'in tutu ña n̄itaa inka naprofeta, xí'in tutu naní ña Salmos. Ta ñii kí'va ndaṭán káchí to'on Ndios yó'o x̄a'a i, saá kisa ndivi i —káchí taJesús xí'in na.

⁴⁵ Saá viví ndaṭo'on taJesús xí'in na ña kundāa va'a ini na to'on Ndios yó'o ña n̄itaa na x̄ina'á.

⁴⁶ Ta n̄ika'an ra xí'in na:

—To'on Ndios ña n̄itaa na x̄ina'á káchí ña ndí Cristo x̄ini ñó'ó kiví ra, ta nataku ra kiví un̄i. ⁴⁷ Saá na kándixa ra kixá'á na ka'an ndoso na to'on ra noo n̄ivi naño Jerusalén, ta ka'an ndoso na to'on ra noo ndi'i n̄ivi naño ñoyívi yó'o. Ta

xí'in ndayí m̄ji ra, ndato'on na xí'in n̄jvi ndí x̄ín̄i ñó'ó ndikó ini na ta sandakoo na ña on vá'a, ta saá Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na. ⁴⁸ Ta ndó'ó kúu na x̄ín̄i va'a xa'a ndi'i ñayó'o, ta kúchiño ndó ndakuin ndó xa'a ña. ⁴⁹ Vaxi k̄iv̄i ti'v̄i ñava'a ña n̄ka'an Yivá̄i Ndios ndixa k̄ixāa ña noo ndó. Ta x̄ín̄i ñó'ó kundati ndó ñoo Jerusalén nda k̄iv̄i naki'in ndó ndee ña kixi ñoyívi n̄ino —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndaa ra kuano'o ra ñoyívi n̄ino
(Mr. 16:19-20)

⁵⁰ Ta saá kuā'an taJesús xí'in na ndikōn sata ra, ta n̄ixāa na yatin noo ñoo Betania. Ta taJesús ndan̄i'i ra nda'a ra, ta n̄ka'an ra xí'in na:

—iNá ke'é Ndios ñava'a xí'in ndó!

⁵¹ Ta ndi'i n̄ka'an ra ñayó'o, ta ndaa ra kuano'o ra ñoyívi n̄ino. ⁵² Ta saá na ndikōn taJesús k̄isa ká'no na ra, ta ndikó na kuano'o na ñoo Jerusalén, ta kúsij ní ini na. ⁵³ Ta ndi'i saá k̄iv̄i ndóo na ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, k̄isa ká'no na Ndios. Saá yóo ña.

**Alcatlatzala Mixtec New Testament
Mixtec, Alcatlatzala: Alcatlatzala Mixtec New
Testament (New Testament+)**

copyright © 2019 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mixtec, Alcatlatzala

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source
files dated 29 Jan 2022

a74bfb3f-bd55-5ab9-983e-8d19de48c198